

Josef H. A. Gallaš
Kurzgefaßte Geschichte der Stadt Weißkirch
(1836)

Libor Scholz
Památky města Hranic
(1864)

Josef H. A. Gallaš

*Kurzgefaßte Geschichte
der kaiserl. könig. kreisämtlichen
und fürstlich Dietrichstein'schen
Schutzstadt Weißkirch*

Olmütz 1856

Libor Scholz

*Památky města Hranic
ku stoleté slavnosti
posvěcení farního chrámu Páně
24. června 1764*

Hranice 1864

Josef H. A. Gallaš
*Kurzgefaßte Geschichte der kaiserl. könig. kreisämtlichen
und fürstlich Dietrichstein'schen Schutzstadt Weißkirch*
Olmütz 1836

Libor Scholz
*Památky města Hranic ku stoleté slavnosti
posvěcení farního chrámu Páně 24. června 1764*
Hranice 1864

★ ★ ★

Úvod & sazba: Jiří J. K. Nebeský
Písmo: Antique Ancienne (František Štorm)
Tisk: PBtisk, s.r.o., Příbram
Náklad: 300 výtisků
Vydalo nakladatelství Tichý typ
Hranice, srpen 2006

*Vydání knihy finančně podpořilo
Město Hranice částkou 30.000 Kč*

★ ★ ★

fotografie na obálce:
východní strana hranického náměstí, 1868

★ ★ ★

nakladatelství Tichý typ
Hviezdoslavova 687
CZ - 753 01 Hranice
www.sweb.cz/tichy-typ
tichy-typ@seznam.cz
+420 608 632 377

ISBN 80-903768-0-0

Dějiny Hranic v 19. století

Svazek, jenž máte před sebou, obsahuje reprint dvou nejstarších tištěných knih o Hranicích. Přesněji vlastně dvojce nejstarší dějiny města Hranic, které vyšly tiskem.

Několik hranických památek popisuje již *Zrcadlo slavného Markrabství moravského* (1593) Bartoloměje Paprockého z Hlohol. Rozsáhlejší informace o Hranicích a jejich dějinách byly knižně publikovány na přelomu 18. a 19. století v rámci topografických prací – zejm.: Johann Aloys Hanke, *Bibliothek der Mährischen Staatskunde* (1786); Franz Joseph Schwoy, *Topographische Schilderung des Markgrathum Mähren*, I. (1786) a *Topographie vom Markgrathum Mähren*, III. (1794); Gregor Wolný, *Die Markgrafschaft Mähren*, I. (1835).

První monografií o dějinách města byl šestisvazkový český rukopis *Památky města Hranic*^{*}, který v letech 1808–1811 sepsal hranický lékař, výtvarník a spisovatel Josef Heřman Agapit Gallaš (1756–1840) na základě jemu dostupných pí-

^{*} Gallašův rukopis *Památek* je dnes uložen v Moravském zemském archivu v Brně (fond E6, kart. 490, sign. Oa7–12), je rozdělen na tři „epochy“ (tj. díly), z nichž epocha třetí se dělí na čtyři samostatné svazky.

semných pramenů a místní tradice. Celé dílo mapovalo dějiny města od 12. století až do 80. let 18. století, vydáno však nikdy nebylo, přestože je Gallaš předložil brněnské cenzuře a získal povolení k tisku. Tak jako u řady svých dalších děl zřejmě nenašel nakladatele. Připravil tedy v němčině zkrácenou verzi textu, která byla roku 1814 publikována v brněnském časopise *Hesperus* (vyd. Christian Carl André). Po dvaadvaceti letech se pak upravený text – tehdy již osmdesátiletého autora – dočkal knižního vydání pod názvem *Kurzgefaste Geschichte der kaiserl. könig. kreisämtlichen und fürstlich Dietrichstein'schen Schutzstadt Weißkirch* (tj. Stručné dějiny sídla c. k. krajského úřadu a knížecího dietrichsteinského ochranného* města Hranic). Byl vytištěn v Olomouci u Aloise Skarnitzla roku 1836; nakladatel uveden není, takže jím byl buď sám Gallaš, nebo někdo z jeho mecenášů. Výtěžek z prodeje knihy byl věnován »chudým nemocným«, o něž se Gallaš staral v bočním stavení svého domu čp. 170 (později první hranická veřejná nemocnice).

Jedná se o jednu z prvních tištěných městských dějin v Čechách a na Moravě. Srovnatelná okolní města se monografií dočkala až mnohem později – Přerov roku 1879, Lipník dokonce až roku 1907.

Gallašovy *Stručné dějiny Hranic* líčí historii města jen do sklonku 17. století. Do vypuštění celého posledního století tehdejších dějin města se jistě promítla neradošná zkušenost, kterou Gallaš získal při časopisecké publikaci své práce; po letech na ni vzpomínal takto: »Ne lepší dařilo se mi s mojí německým literátěním. Vynešená pravda v příběžnosti (tj. hi-

* Pojem »ochranné město« (Schutzstadt) označoval poddanská města s regulovaným magistrátem a menší závislostí na vrchnosti. Rukopis Gallašových *Stručných dějin* se dochoval v MZA, fond G13, sig. 32L.

štorií) mého otcovského města, kterouž p. Andree v svém Hesperu na světlo vydal, obrazila (tj. urazila) některé ouředníky knížecí – jichž se to ale níc netklo – neb co sem pravil, bibliotékař Hanke dávno již před tím v své *Státovědě moravské* vynesl. Ti, jakž mi od p. Andree návštějí dáno, byli chtěli mě právně u vysokého c.k. gubernium (tj. místodržitelství) jakožto obražitele jejich čti žalovati a k odvolání půhonem (tj. žalobou) dohnati. Jakž ale uslyšeli, že se to s vědomostí Jeho Císařské Milosti stalo a že spolu (tj. zároveň) censuru císařskou obžalují – já pak že teprv hezké kousky na světlo vynéstí míním, nad nimiž by se teprv zaštydětí museli – zašla jim chuť k půhonu proti mně a utichli.« (rkp. *Opravení a doplnění v Xcuzy moravské vydané biografie*, 1834)

Gallašovy *Památky měšťa Hranic* pak kolovaly mezi hranicými měšťany v opisech a několik z nich dokonce inspirovaly k vlastní kronikářské práci, nicméně tím, kdo „vydal na světlo“ další knihu o Hranicích, byl loštický rodák Libor Scholz (1835–1881), který v Hranicích působil jako kaplan v krátkém rozmezí let 1863–1865. Mimochodem je pozoruhodné, že knihy o Hranicích jsou takřka výhradně dílem lidí, kteří se do Hranic přistěhovali; i Gallaš je výjimkou jen částečně – z Hranic odešel v roce 1778 a vrátil se sem až po třinácti letech.

V roce 1864 vydal Scholz vlastním nákladem a tiskem Amálie Škarniclové v Hranicích *Památky měšťa Hranic ku štoleté slavnosti posvěcení fárního chrámu Páně 24. června 1764**. Z větší části je kniha vlastně překladem Gallašových *Stručných dějin*, novější údaje doplnil podle kronikářských

* Tak jako u Gallaše znamená i u Scholze slovo „památky“ totéž, co dnešní slovo „paměti“.

zápisků, připojil rozsáhlejší Gallašův životopis* a soudobý popis významných církevních i světských staveb v Hranicích a okolí, které osobně navštívil s měšťanem Karlem Sumbalem. Na úvod jednotlivých kapitol použil vlastenecká motta Matěje Mikšíčka (1815–1892), tehdejšího přednošty hranické železniční stanice a zároveň známého sběratele moravských a slezských pověstí.

Gallašova a Scholzova práce byly zaměřeny především na historii města, jinou kategorii tištěné literatury reprezentovaly na Hranicku dva tituly – šestatřicetistránková publikace Karla Umlauffa *Der Bezirk Weißkirchen in Mähren* (Těšín, 1864) a čtyřiašedesetistránková brožura Bartoloměje Vrány *Okres hranický* (Hranice, 1877). Jedná se o první předchůdce dnešních turistických průvodců i statistických přehledů, jež prožily hlavní rozkvět ve století dvacátém.

Tištěné informační materiály mají ještě delší tradici pokud jde o hranický kostel Narození Panny Marie, tedy Kostelíček – hranický publicista Jan Karel Rippar vydal brožuru *Das Marienkirchlein bei Weißkirchen* (1855). Navazoval jím ovšem na ještě starší pojednání z úvodu ke knize *Svatá křížová cesta, to jeť Rozjímání božského umučení Pána Ježíše Krista v XXII. zastaveních, z nichžto posledních čtrnácte ješt tá tak vůbec nazvaná Jeruzalemská křížová cesta* (1828) – poloanonymně vydanému dílu Josefa H. A. Gallaše.

Stručný přehled tisků s hranickou tematikou z 19. století by nebyl úplný bez zmínky o periodickém tisku – první hra-

* Při psaní Gallašova životopisného přehledu se Scholz opíral především o úvod Tomáše Fryčaje ke Gallašově sbírce *Muza moravská* (1813) a o brožuru Jana Karla Rippara *Der mährische Dichter J. H. A. Gallas* (1841).

nické noviny začaly vycházet roku 1875 pod názvem *Weisskirchner Wochenblatt – Hranický týdeník* v němčině i češtině (od října 1876 jen v němčině). Roku 1893 na ně navázaly české *Hranicko-lipnické noviny* (od května 1898 pod názvem *Hlasy z Pobečví*).

Mezera mezi vznikem Gallašova rukopisu a jeho knižní publikací ukazuje na postupný zrod zájmu o dějiny rodného města jdoucí ruku v ruce se štrmým ekonomickým rozvojem 19. století. Že byla kniha tištěna v němčině, zase ukazuje na převažující jazykovou orientaci cílové čtenářské skupiny – tedy místních úředníků a měšťanů.

Publikace Scholzovy práce pak naznačuje, že v průběhu oněch tří desetiletí, která ji dělí od vytištění Gallašovy knížky, došlo k významnému rozvoji místní české většiny, a to jak v oblasti ekonomické, tak na poli „národního uvědomění“. Scholzovy *Památky* pak plnily roli „české knihy o Hranicích“ až do počátku 20. století, kdy je nahradila výpravná (a výrazně nacionalisticky laděná) kniha *Hranice – Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz* Vojtěcha Bartovského (1906). Bartovský byl mimochodem na vlastní přání pochován na hřbitově u Koštelíčka vedle Libora Scholze.

Od první Bartovského knihy pak vede přímá linie k trojici velkých knih o Hranicích – Bartovský (1924), Musiol (1936) a Necid & Juračka (1995). Všechny tyto knihy z 20. století se ovšem historii města věnují spíše okrajově. První moderní dějiny města z pera Marie Jaškové, Ladislava Hosáka a Bohumíra Indry (I. díl, 1969; dodatek z roku 1996) se dostaly jen do poloviny 17. století. Shodou okolností se tedy pohybují v podobném časovém rámci jako první dějiny Hranic, které vydal Josef H. A. Gallaš.

Ač si asi nemůžeme dělat iluze o skvělé prodejnosti Gallašovy a Scholzovy knížky, postupem desetiletí se obě knihy staly vyhledávanými a dnes již takřka nedostupnými tisky. Soukromé hranické knihovny, které aspoň jednu z nich obsahují, se dají spočítat na prstech jedné ruky. Naše vydání pak má na několik dalších desetiletí zajistit dostupnost těchto textů, které stále ještě v mnoha ohledech neztratily informační hodnotu a zároveň se už dávno staly objekty hodnými historického zkoumání. V neposlední řadě má být toto vydání připomenutím intelektuálního úsilí 19. století, které tvoří naše vlastní kořeny, jež se postupně ztrácejí v mlze.

Jiří J. K. Nebeský
Na Hromnice 2006

*Poděkování za pomoc s přípravou této knížky nechť laskavě
přijmou:*

*P. Jiří Doležel
Mgr. Zuzana Jurková
Ing. Iva Kolenáková-Nebeská
malé miminko Nela Nebeská
PhDr. Hana Svobodová
Ing. Ivana Zaoralová*

PAMÁTKY

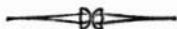
M Ě S T A H R A N I C

k u

stoleté slavnosti

posvěcení fárního chrámu Páně

24. června 1764.

V Hranicích 1864.

N á k l a d e m L i b o r i a S c h o l z e .

Kdo neví, praví Cicero, co se v jeho vlasti, než se narodil přihodilo, toho považují, i kdyby starcem byl, předce za nevědomého chlapce. Ach jak mnoho máme všudy takových šedivých chlapců, jenžto ani to co v jejich rodišti se stalo před jejich narozením, nevědí!

J. H. A. Galaš.

Každý kdo krásnou romantickou krajinu okolo Hranic na obojím břehu Bečvy viděl, nejinák než s rozkoší se na krásnou chvíli zpomene, když do utěšené krajiny malebného údolí zíral.

Jurenda 1809.

Jeho Slovuťnosti
Nejdůstojnejšímu a Vysoce Urozenému
Pánu Panu
JAROLÍMU JOSEFU
svobodnému pánu
LEIDLER,

jenž jest opat a infulovaný Prelát kanonického řádu
premonstrátů strahovských na hoře Sion, v Mi-
lovicích a na sv. kopečku u Olomúce, Otec Opat
vícera premonstrátských kanoniů, a jejich stálý
Vizitátor;

Doktor Theologie a svobodných umění, Doktor
Filosofie, vysoce zasloužilý Profesor Dogmatiky a
Polemiky na cí. král. Karlo-Ferdinandské Uni-
versitě pražské, Děkan fakulty theologické, Rektor
Magnificus University, Direktor filosofického
ústavu;

Arcibiskupský notář;

Úd Dědictví svatého Jana Nepomuckého;
Čestný měšťan v Praze, Jihlavě, Žatci a Liberci;
Spoluúd mnohých učených společností a dobro-
činných ústavů;

Komtur řádu cí. Františka Josefa;

Kommandér řádu železné koruny;

majitel mnohých jiných vyznamenání

a t. d. a t. d. a t. d.

slavnému rodáku moravskému

zavděk opevnění Hranic a povýšení jich na město
premonstráty hradištskými,

a s vroucí úcty a neobmezené vděčnosti

věnuje

Libor Scholz,
kooperator v Hranicích.

● Otcovské naše město Hranice nepatří sice k nejstarším a nejlidnatějším, předce však k nejkrásnějším a paměti nejhodnějším městům naší vlasti moravské. Ležíť blízko počátku karpatských hor v úrodném a přerозkošném údolí, jež rychlotoká Bečva protéká.

Lesnaté půlnoční, východní a polední hory ověňují údolí tak, že jen k západu další výhlídka se skytá, jižto zláště půvabnou činí hrad Helštýn blíže Lipníka. V rovném tomto údolí k západu se táhnoucím leží mimo město Hranice též město Drahotuše s Rybářiemi na řece Bečvě, pak Jezernice, Podhoří, Milenov, Slavič, Klokočí, Hrabůvka, Lhota, Velká a Olšovec, malými pahrbky od sebe oddělené vesnice. Několik mezi lukami a polmi se vynoucích a k Bečvě spěhajících potůčků činí tuto krajinu při pohledu od východu tím krásnější.

Nebyla však vždycky tato hranická končina tak veselá a pěkná, jak se za našich časů na nás utěšeně usmívá, neboť jak nám staré letopisy svědčí, ještě na začátku dvanáctého století byla

to zde rozsáhlá lesnatá divokou zvěří obydlená pustina, kde jen pořídka lidská se nacházela obydli.

Ačkoliv již za časů sv. Cyrilla a Methodia, apostolův slovanských dle svědectví starých dějepisců takměř celá vlast naše moravská již v devátém století k víře křesťanské obrácená a v ní upevněná byla, ačkoliv tito sv. apostolové na blízkém Radhošti kříž Christův co znamení spásy celé krajiny vévodící vztýčili; předce snad staré podání bez všelikého základu nebude, že v krajině hranické v pustém lese blíže Bečvy ještě na počátku dvanáctého století pohanství sloužící lidé bydleli, buď že za časů sv. Cyrilla a Methodia při všeobecném pokřesťanění našich předkův pohanstvo zde útulek nalezlo, aneb že po ztroskotání velkomoravské říše a vyhnání učeníkův Methodiových ze země obyvatelé tito z nedostatků křesťanských duchovních pastýřů a učitelů opět do nedávno opuštěného pohanství upadli.

Jestli ale nynější vesnice Hluzov či Luzov od oné zde tehdaž své hlavní sídlo mající pohanské lúzy své jméno by míti měla, nadmíru pochybno se mi býti zdá, ačkoliv podání tvrdí, že právě pro tyto na nynějším hluzovském kopci modloslužbu konající pohany Jurik svou poustevnu a kostelík vystavěl; ale nemohli se třeba, když zde pohané byli, na tom kopci pouze v jistý čas scházivati ku svým obětem? Také by

byla zajisté, kdyby Hluzov již tenkrát byl býval, se zmínka o něm stala v oné listině, kdežto daruje Bedřich olomúcký Jurikovi Hranickou puštinu a ves Štipky.

Tomu však budiž nyní jakkoliv, to víme jisto, že Jurik (Jíří) řeholník sv. Benedikta z novonadaného kláštera Rajhradu zakladatelem a prvním farářem byl jak Hranic taktéž i okolních vesnic.

Dle rozličných událostí, dle rozličných pánů, jimž Hranice patřily až do našich časů můžeme rozvrhnouti památky hranické na čtvero dob, a sice:

1. Hranice patřící klášteru rajhradskému od r.
1169 — 1201.
2. " " " hradištskému od r.
1201 — 1491.
3. " " rozličným pánům od r. 1491
— 1620.
4. " " rodině knížat z Dietrichstejnů od r. 1622 až do našich
časů.

Doba první.

Hranice patřící klášteru rajhradskému
1169 — 1201.

Čech praotec v bohatých krajinách
své plémě umístil,
Takž i Jurik uvedl nás v Hranicích
v spolitost.

Matěj Mikšíček.

Mohlo to asi okolo roku 1167 býti, když

J u r i k,

benediktin rajhradský — dle tehdejšího obyčeje — svého opata Jindřicha břevnovského o povolení prosil, by směl do nějaké pouště odejiti, a tam bez roztržitosti co poustevník Bohu sloužiti. Opat poznal, že slova řehole sv. Benedikta totiž „druhý způsob života mnišského jest poustevnictví, že totiž mohou mezi nimi býti mužové, jenžto ne z nevčasné horlivosti kazatelské, nybrž zkoušení po delší dobu v klášteře a vycvičení v pobožnosti hříchu odolati znají, do pustin odejdou, a zde sami sobě zanechání vlastní svou silou lákaní světa přemáhati v stavu jsou.“ Udělil mu tedy povolení k tomu kroku a Jurik vyvolil si k svému budoucímu životu a působení onu krajinu, kde nyní příjemné město Hranice stojí. Jak asi vypadala

tato krajina — hranice činicí proti Polsku — (proto také „Hranice“)! Neprůchodné pusté lesy, rozsáhlé planiny, semotam roztroušení jen na lomoz vojny zvyklí obyvatelé — to zde zastihl pobožný ten muž! Ale že byl silné neoblomné vůle, že nasledoval skutečné veliké muže, přemohl v nedlouhém čase všeliké překážky, a ukázal světu, co dokáže muž pevné vůle, když má jen odhodlanost, ochotnost a lásku k člověčenstvu. Duby klesaly pod sekerou jeho, země bez překážek otevřela hruď svou pluhu jeho a přijala jím vrhnuté símě vydávajíc pak stonásobný užitek, jakož i lidi, jenž zde bydleli, s ním se bavili, od něho poučováni a cvičeni byly moudrým a láskou horoucím slovem jeho.

Aby ale tato tak šťastně započatá práce jeho nějakým nepředvidaným neštěstím nebyla zmařená a zničená, a aby obyvatelé jistému občanskému pořádku přivykli, oznámil Jurik své počínání, a vyjevil své zámysly Bedřichovi, knížeti olomúckému, synu krále Vladislava, věda, že krajina jeho činností vévodovi samému majetkem náleží. Spolu také vyjevil, že chce lidi do nových usedlostí shromáždit, novosady zakládati, role obdělávati, a pustinu bývalou pracovitými a hodnými lidmi obohatiti. Aby pak takové milosti tím jistěji od knížete dosáhnul, přičinil se napřed u jeho manželky Alžběty, paní to jak velmi pobožné, tak i ke všem, zláště pak k chudým a potřebným velmi

dobrotivé a štědře nakloněné, o přímlovu; v čemž jej také jeho naděje nesklamala. Vévoda nebyl ovšem proti tomu, avšak se předce nechtěl přenáhliiti. Napřed vyzvídal o krajině a poloze, o možnosti dobrého výsledku toho podniknutí, jakož neméně též zprávy sbíral o povaze a pobožnosti Jurika. Konečně pak na prosby této své manželky Alžběty, dcery Geizy pozdějšího uherského krále svolil, vzdálen jsa toho, překážeti poustevníkovi v jeho chvalitebném počínání, a v uznání jeho pilnosti a sebezapření, jak v listině sám nazývá Jurika: „muže dokonalého a příkladného muže nasledování hodného života, o jehož životu a mravech všudy dobrá se roznáší pověst,” daroval Jurikovi celou tu lesnatou pustinu „od potoka Sebnik nazvaného až k potoku, jenž Odra sluje; krom toho pak ještě na západ bez vyznačení mezi tolik onoho lesa, jak mnoho by z něho užítkovati chtěl. Daroval mu nejen ten les, nýbrž i vesnici, kteráž Štipky (nyni Špičky) sluje spolu i se všemi k ní naležícími loukami a štěpnicemi.”

Pln radostí nad tímto velikomyslným darem jemu, potažmo klášteru rájhradskému učiněným zvěstoval Jurik tuto událost hned svému břevnovskému opatu Jindřichu, pod jehož právomocností rájhradský klášter stál, a tento požádal knížete Bedřicha, by pro všelike možné případnosti na toto ústně vyslovené darování listinu vystavěl, což

tento milerád učinil roku 1169. Pečetě byly přitisknuté jak knížete, tak i otce jeho krále českého Vladislava, mnoho pánů a šlechticů z Čech i z Moravy co svědků podepsáno a ku konci přidána od Bedřicha pražského biskupa a Jana biskupa olomúckého kletba na všechny, jenž by bezprávně na tento majetek rajhradský rukou sáhnuili. Takto byla majetnost kláštera rájhradského zvětšená a tím též prostředky, sloužiti ku prospěchu obyvatelstva a svému vlastnímu vzdělání, rozmnožené. Neboť kláštery nesloužily pouze k tomu, aby byly útočiště mužům světa se odřekším, oni též veliký měly a na mnoze až posud zachovaly vliv na vzdělání lidu a jeho blahobyť, na řemesla a orbu, ku jichžto zvelebení nemálo přispěly, zláště pak řád sv. Benedikta svými pravidly spravovaný, přemnoho zláště v tomto oboru učinil, neboť denní zaměstnání benediktínů byla modlitba a práce. Pro práci bylo denně 7 hodin ustanoveno, a byla věnovaná potřebám kláštera aneb vzdělávání půdy.

Taktéž se s horlivostí a láskou chopil Jurik svého díla, a byl neunavný, jemu a klášteru svému od olomúckého vojvody Bedřicha darovanou krajinu mezi potoky Sebníkem a Odrou, kde nyní naše město Hranice stojí, vzdělávati, a zde pilné a bohabojné obyvatele usaditi. A proto že jeho snaha dobrá a chvalitebná byla, neminulo ho i požehnání. V krátkém čase dva a třicet let stály již Hranice tak olidněné, že i farní chrám i každou

středu trhový den zapotřebi byl, a v okolí povstaly nové vesnice: Heřmanice, Lučky, Polom, Bělotín, Jesenic a Nahorách. Všechny ty ještě až posud kvetou, vyjma nejposlednější, která hned v starých časech zanikla, a jsou živým vysvědčením pile a příčinnivosti rajhradského Benediktína. Jakou radost musel Jurik cítiti, když mohl dobrou radu a poučení, přecházeje své jako čarovnou mocí vytvořené osady, lidem udělovati, ale také jakou bolestí naplnilo se srdce jeho, když roku 1201. markrabě Vladislav Jindřich s povolením svého bratra krále Otakara toto nadací bez všeliké příčiny klášteru rajhradskému odňal a svému zamilovanému klášteru Hradisku u Olomouce, kterýžto klášter již dříve byl benediktínům odňal a řeholníkům premonstratským daroval co zlástní nadací odevzdal! Opírali se ovšem dosti statečně proti této nespravedlnosti břevnovští opatové Kuno, nástupce opata Zdeno, jenž mezi lety 1198 — 1213 klášter spravoval; ale byliť to tehdáž časové, o nichž kronikář praví, „že co se dnes dalo jednomu, zjitra mu to odňato a druhému darováno bylo.“ Okres tedy hranický zůstal mimo vše protestování opatů Zdeno, Kuno a Dlugomila při klášteru hradíštském. Všeliké protesty ze strany benediktínů až k stolici papežské zaslány neměly žádoucího výsledku, neboť všudy hleděl vévoda moravský ku prospěchu svého obdarování věc tak považlivou obrátiti, což se mu přece, ač nikoliv bez

mnohého namáhání a po mnohých letech poštětilo. Teprv za 21 let dovedl to král Otakar k tomu, že obě strany schvalně k tomu zvoleným rozsudím celou tu rozepři k ukončení a rozsouzení odevzdali. Benediktini zvolili ze své strany Heřmana, opata vilemovského, premonstrati velmistra pražských hospitalitů Bedřicha. I rozhodli se při schůzi své v Praze, kterou u přítomnosti olomúckého biskupa Roberta odbývali v ten smysl: — „Klášter hradištský zůstane majetníkem okresu hranického, povinnen ale jest zaplatiti Rajhradu za náhradu dvacet a čtvrt hřivny stříbra pražské váhy,” a tím byl dlouhý tento soud ukončen. Zláště pak na ukončení a to ve svém smyslu tlačil Vladislav Jindřich sám. Jestli ona suma peněz ročně co poplatek zapravovaná býti měla, aneb co výplata za odstoupení jednou pro všechny časy nedá se nikterak určití. Když povážíme, jak veliký a v těch letech již užitečný a úrodný onen odstoupený okršlek hranický byl, mysleti bychom mohli, že to roční byl poplatek; slova však v oné smlouvě v Praze učiněné a z obou stran podepsané 1222, ačkoliv prvnímu výkladu se právě neprotiví, předce by spíše nasvědčovala, že 20¹/₄ hřiven se jednou na vždy vyplatily. Jak mnoho to peněz u porovnání s nynějším peněžným stavem bylo, kdož to určití může? Obyčejně běreme jednu hřivnu na 16 lotů, a razí se z ní nyní 20 zl. ve stř. Zdá se, že Vladislav Jindřich

za částečnou náhradu učiněné Rajhradu škody tomuto klášteru desátý sud vína z vinohradů Miroslavských dáti ustanovil, což od krále Otakara ještě toho roku kdež markrabě zemřel (1222) potvrzeno bylo.

A co činil, jak se choval v ten čas rozepře Jurik? — Jurik se ukončení tohoto soudu více nedočkal. Když viděl, že dílo rukou jeho a květ pilnosti jeho markrabětem tak bezprávně jemu odňato bylo, když viděl, že není žádné více naděje, získati si krajinu tu nazpět, právě proto, že mocný markrabě v tom svou ruku měl; a že konečně i mnoho nepříjemného, ano i pronasledování zakusiti musil, řekl této své zamilované krajině, z níž se ne bez bolesti srdce loučil, a celé zemi moravské navždy „s Bohem!“ a odebral se s přivolením svého opata Kuno do lesnaté a pusté krajiny „Police“ nazvané, v Čechách v Králohradecku, a znovu zde přísný poustevnický život vedl. I zde začal zemi vzdělávati a obdělávati a obyvatele okolo sebe a své poustevničky usazovati; — ale dnové jeho byly sečtení, zármutek nad ztrátou své milé krajiny hranické, mnohé přetrpěné nehody a vykonané obtížné práce podryly síly jeho, a pobožný tento muž, jenž více než 40 let jen ku blahu a prospěchu svých spolublížních žil, odevzdal v Polici v tiché a osamotnělé celi ducha svého do rukou Tvůrce 4. prosince 1209.

V šlepěje Jurikovy nastoupil břevnovský jeden řeholník, Vitalis, jenž hned při svém příchodu do polických lesů dřevěný kostel ke cti Panny Marie stavěl. Zajisté důkaz, že Jurikova příčinnivost, když také jen krátký čas zde trvala, předce hojně přinesla ovoce, neb stavěti kostel nelze v pusté krajině; musít kraj tento již dostatek obyvatelů míti! A k tomu již 1213 založil král Otakar zde zláštní klášter a odevzdal to řádu Benediktínů s příslušností do Břevnova.

Takto působil muž, jehož Benediktini rajhradští s hrдостí svého nazývají, a jehož dřívější doby náklonnost tím uctiti chtěla, že ho v řadu proboštů rajhradských postavila. Jest ale velmi těžko, nějaký historický základ v tomto důmění naleznouti; neboť neohlížeje se ani na to, že žádná listina jeho jméno co probošta nenese, byl též život jeho tak zřízený, že se málo kdy neb docela nikdy v klášteře nezdržoval, tím méně jeho představeným čili proboštem býti mohl. Listiny také žádného probošta rajhradského jménem nejmenují od roku 1088, kde se o jistém Janu, proboštu sv. Petra v Rajhradě mluví, a kde ještě i podle ústního podání Jurik proboštem nebyl, až do roku 1210 kde řeč jest o Bogdalu rajhradském proboštu, a kde Jurik již mrtev byl, tedy po celých 122 let. Možná, že se místo proboštů rajhradských schvalně neobsazovalo, aby příjmy Rajhradu do Břevnova musely odevzdávány býti, neboť

klášter břevnovský pro svou nevelikou od Prahy vzdálenost v oných velmi pohyblivých časech často mnohé peněžité oběti přináseti musel.

Jak potěšitelné jest, viděti v oných dobách bouřlivých muže mírné povahy a velikých při tom skutků, viděti v dějinách muže, jenž zapomena na sebe, jen v péči o jiné žije, jenž pustiny v krásné a úrodné proměňuje luhy, jak hustý tmavý les pod jeho rukou klesá, by lidská obydlí zde státi mohla, kde dříve jen doupata divoké zvěře bývala! — Nezasluhuje-li muž takové činnosti mnohém větší slávy, než-li ten, co jako anjel smrti krvavé stopy bitek a války po sobě zanechává, kráčeje přes tisíce mrtvol s mečem v ruce ku předu a rozdávaje rozkazy k novým bitvám, novému krveprolití? — Nemůžeme zajisté, jak se na mnoze děje, dle jednotlivých úkazů velikodušnosti, dle nahodilého návalu citů a okamžité dobrotivosti souditi o skutečné ceně ducha lidského, tím méně dle zevnitřních úkazů a lesku nějakých skutků aneb dle užitku bezprostředně z nich vyplývajících. Musíme tu pozor dáti na větší neb menší zručnost a ochotu v plnění povinností, a sice „z lásky k dobrému a z docela čistých bezzištných ohledů.“ Pak by zajisté neplýtvali více tak hojně s názvy: Veliký a p. a dosvědčili by, že stálá láska, nikdy nehynoucí náklonnost patří jen pravému a šlechetnému příteli člověčenstva.

Vůbec se míní, že nynější filiální kostel „narození bl. P. Marie,” jest onen od Jurika založený, neb vlastně, že na tom samém místě stojí. Avšak jak to dokázati možno? Stavba nynější spíše padá do 16. století, a zdá se býti vystaven od katoliků, když v městě samém a v okolí bratrské vyznání vrch opanovalo. Tehdáž se čte o velmi hojném navštěvování tohož místa, což se až na dnešní dobu udrželo.

Staré obrazy Jurika nacházejí se dvě v klášteře rajhradském jedna veliká v refektorium letním, kde jest vyobrazen co muž vážný v knize čtoucí a krajinou libeznou se ubírající, an v patách jemu kráčí služebník malé postavy v malebném kroji hajduckém. Druhý obraz jest na chodbě konventa mezi slavnými preláty rajhradskými, kdež jest Jurik vyobrazen co mnich ušlechtilého obličejem mající před sebou listinu hranickou. Podpis toho obrazu jest: Jurik seu Georg. Bened. Rayhr. Hranicium et pag. Stipky una cum appertinentiis ao. 1169 a Friederico Duce Olo. in proem. labor. suor. obtin. Ast jam 1201 possess. hanc Mchio. Wratisslaus Mrio. Gradic. donav. Osoba Jurika slavného zakladatele města Hranic jest v Rajhradě velmi ctěná. -

Podle tohoto poslednějšího obrazu jest i onen ve fáře hranické se nacházející od Matěje Navrátila zdejšího učitele malován. Druhý pak menší představuje pod košatým stromem sedícího a v

knize čtoucího mnicha za nimž utěšená krajina se známým kostelíčkem p. Marie se otvírá s podpisem: Venerabilis Georgius Heremita cui Hranicensis Civitas sua debet Exordia. I v obecním kanceláři jest obraz Jurika s mohutnými tahy tváří, která ale dobrosrdečnosti na ujmu nikoliv nejsou, spíše sílu duševní charakterizují. Ještě se nachází na fáře obraz mnicha v jeskyni, svou modlitbu konajícího s podpisem: Sanctus Guntherus S. Gothardi discipulus primus Hranicensis Heremita. Ačkoliv zde tato pověst obíhá, že sv. Gunter zde poustevnický život vedl, ač u propasti se jedno místo poustevna nazývá, předce to jen pouhá bude pověst. Galaš na důkaz pravdy uvádí Bonaventury Pittera Thesaurus absconditus: (Gunterus) hoc adhuc sæculo undecimo usque ad duodecimum alias novas heremas jam Trebicii inter silvas jam in Hranice coli cepit. To jest, že sv. Gunter již v 11. až do 12. století jiné nové poustevny založil a sice v lesích u Trebiče a v Hranicích. Dr. Beda Dudík ale ve své „Geschichte von Raygern“ ačkoliv o sv. Gunteru obšírně mluví o této události se nezmiňuje.

Také stává zde pod jmenem Jurik k jeho cti a oslavě slovanský zpěvácký spolek od 1862.

Doba druhá.

Hranice patřící klášteru premonstrátů hradištských 1201—1491.

Čest komu čest, v Hranicích však Chval-
kovi Slávu! volejte,
Městu hradby dal on, z vesnice město
vyved.

M. M.

Téhož roku 1201 uvázali se premonstráti hradištsí v držení panství hranického, ačkoliv celá ta záležitost teprv 1222 právně rozhodnutá a urovnaná byla, kde se Dluhomil, opat z Břevnova smlouvou svého práva na Hranice za jistý plat vzdal.

Roku 1215 znovu potvrdil darování Hranic klášteru hradištskému markrabě moravský Vladislav, dada ještě k tomu Kyjov a Svitavy. Hranické panství je v této listině obšírně popsané a meze jeho dokonale naznačené a vysvětlené.

Roku pak 1222 přešly Hranice právně v majetek kláštera hradištského, v kterýž se ovšem již dříve totiž 1201 byly uvázali. Smlouvu nadzminěnou, jakož právě trvající poměr vlastnictví

potvrdil Václav, král český za opata Gerlacha roku 1240, pak za opata Roberta markrabě Přemysl r. 1251, a povýšil Hranice později za město udělením obyčejného městského práva.

První opat, jenž pod svou správou Hranice měl od r. 1201 jmenoval se **Dobroděj** (Bonifacius), 5tý opat hradištský, od 1216 — 1223, který ale brzy po ukončení této rozepře zemřel 1223. Po něm nasledovali v téže důstojnosti nasledující opatové a držitelové panství Hranic: **Petr I.** od 1223 — 1229, **Abraham** 1229 — 1232, **Gerlach** 1232 — 1243, **Robert** 1243 — 1269.

Budiš 1269 — 1290 vyvolen za opata 10ho v Hradisku, a stana se takto pánem Hranic odevzdal 1276 město s polemi tam vzdělanými, a lesem na blízku města sudimu Thamonovi a potomkům jeho i se sudím právem (Burgrecht), tak sice aby Thamon měl v onom městě 3 lány svobodné výměru chrudímského, 4 krámy na prodávání chleba svobodné, 4 svobodné jatky, svobodné lázně, mlýn na 4 kola (složení), rybolov a hon svobodný. Také měl míti tento sudí třetí denar ze všech soudních pokut. Ustanovil, aby v městě bylo 12 mužů pod přísahou ku správě obce (Geschworne) jimž každému dovolil míti svobodný prodej chleba a svobodnou jatku. Všem vůbec ale, jenžto by les vymítili a pole z něho udělali, odpouští na dvě leta všechny daně z nich, ale po uplynutí této lhůty dan z lánů svých platiti měli.

Za jeho panování r. 1282 činili na panství to nároky Vok z Kravař, a jeho syn Beneš, Beneš z Branic a Beneš ze Šitina (Jičína?) a to s takovou pevností, že Hranice jen následkem rozsudku několika šlechticů při hradištském klášteře zůstaly, ale $5\frac{1}{2}$ lánů ve vsi Budišovic předce podržel Vok z Kravař. Za to se vzdal Beneš z Branic všech svých práv a nároků na Hranice.

Roku 1284 obdržel opat Budiš od krále Václava dovolení, že může Hranice tak jako jiná kláštera jeho patřící města totiž Kyjov, Svitava a Střelna, zděmi a příkopami obehnat, a věžmi upevniti „proti až posud tak často se opakujícím návalům nepřátelským jakby se mu pro bezpečnost lidí dobré býti zdálo.“ Ve skutek ale toho uvesti nemohl, zemřel r. 1290, a po něm nasledoval opat 11. **Chvalko**.

Tento daroval hned toho samého roku jistěmu Gerlachovi 50 lánů chrudímského výměru, aby město Hranice vypleněním lesa rozšířil, tak sice, že Gerlach 3 lány svobodně a dědičně i s třetím denárem sudních poplatků, 4 stání na prodej chleba a 4 jatky a 1 mlýn na 4 složení míti, pak lázně, rybolov a honbu volno provozovati mohl. Měšťany, kteří pole své již vyčistěné a spravené měli, osvobodil na 6 let od všeliké povinnosti na penězích a robotách, ony ale, jenžto by teprv tím započali, na 12 let, a doporučil, aby dle městského práva olomúckého spravováni

byli. Zapověděl spolu vystavení hospody nějaké v okrslku jedné míle okolo města, leč s povolením měšťanů, a ani kostel na míli v okolí nesměl býti stavěn. Dal onomu Gerlachovi zdejší soudcovství za svobodné a dědičné právo, kteréž by také prodati neb vyměnití mohl, jakož mu také třetí denar ze všech vesnic toho kraje daroval, kteréby od Němců založené býti měly. Tříkráte za rok mohl v jednotlivých osadách soudu předsedati a rozhodovati.

Bezpečně onen soudce Thamon bezdětný zemřel, že nyní nový byl ustanoven sudí, a jemu takměř všechno zase tak odevzdáno s tím právem a majetkem, jak onomu.

Rok po svém zvolení za opata obehnal Chvalko Hranice pevnými a vysokými zděmi a hlubokým zákopem, ohradních zdí počítalo se tři a tolikéž silných mřížemi a zdvihacími mosty opatřených bran. Druhá zeď měla 10 krytých bašt, tak že Hranice na onen čas velmi znamenitou pevností byly. Naše město jakož všechna jiná tehdaž opevněná města měla neb ještě mají buď dřevěné neb klenuté podloubí čili podsíně, které v čas obležení sloužily lidu vesnickému sem se uchýlivšímu za obydlí a špižírnu, spolu zastávaly místo nynějších kasematů. Od něho mají také Hranice pravděpodobně své nejstarší městské výsady a svůj městský znak, jenž se docela s oným kláštera hradištského bývalým kostelním erbem sro-

vnává, a sv. Štěpána prvomučeníka představuje, při jehožto nohou na pravé straně černá moravská roztažená orlice v bílém, na levé pak stříbrný český lev v červeném poli na malých štítkách se nachází, kterýž ale časem proměněn jest byl, tak kp. přidal Ctibor z Cimburka svůj erb, jenž na malém štítku pod nohama mučeníka se nachází a konečně ještě kardinal Ditrichštejn ještě 1629 své dva nože a knížecí korunu na vrchu do zlatého pole položil. Již r. 1296 zastavil ale Chvalko celé panství i s městem, vesnicemi a lesem — s výminkou práva patronatního — nejvyššímu kanclíři království českého, a vyšehradskému probošтови Janovi, na jeho celé živobyti, tak sice, že po 10 let nic nesplácel, a teprv po uplynutí desíti let klášteru ročně platiti měl 3 hřivny zlata aneb 30 hřiven čistého stříbra. Chvalko zemřel 1299.

Po Chvalku nasledoval v opatství **Roman**, jenž r. 1310 zemřel, a po něm byl opatem **Bohuš** neb Bohuslav, rozený z našeho města Hranic a byl před tím proboštem v Knihnicích 25 let. Když pak co opat hradištský 1315 zemřel, na svou žádost pochován byl v Knihnicích.

Po jeho smrti obdržel opatství hradištské **Jindřich**, jenž r. 1322 umřel, na jehožto místo dosazen byl ještě téhož roku **Tomáš** toho jména I. Za času téhož opata a sice 24. srpna 1323 sjeli se zde král uherský a český, Karel a Jan, s vé-

vody rakouskými, Oldřichem a Ottonem, aby se konec učinil rozmiškám a válkám, při kteréž příležitosti poslední se Čech a Moravy vzdali, a až posud svým vojskem obsazené město Znojmo a mnoho jiných nazpět odevzdali českému králi Janovi. Opat Tomáš zemřel 1332, na jehož místo dosedl **Bedřich I.** jenžto ale po 4 letech život svůj dokončil. Po něm zvolen byl **August**, za jehožto panování hranický farář Petr se do Prahy na Strahov za opata dostal, a hradištský konventualní kněz Ulrich syn jistého Petra Bradavice okolo r. 1340 na jeho místo se dostal. Papež Klement VI. tomu však nepřivoli, a fára se ode vzdala premonstrátu Strahovskému Jiljimu synu jakéhos Rudgera; jen měl prostřednictvím opatů z Mostí a Břevnova Jilji do Hradiska přesazen, a Ulrich z Hranic vykázán býti. August zemřel 1350. Důstojnost opatskou obdržel **Bernhard I.** řidiv bratry své skoro 7 let, zemřel 1357. Po jeho smrti poctěn byl úřadem tím **Přibislav** ještě toho roku, a zastával ho až do r. 1365.

Téhož ještě roku složeno bylo opatství na jistého **Tervarda**, jenž první z Prelatův hradištských infulou poctěn byl a 1381 zemřel. Po něm zdědil infuli a prelatskou hůl **Petr II.** přijmím Hořínek který 1383 skončil. Na jeho místo jest zvolen a potvrzen **Štěpán I.** jenž r. 1386 tento svět opustil, a prelatskou infuli zanechal **Vičkovi Křenovskému.** Po smrti předka svého, která ho 1395

přepadla nasledoval **Beneš** zrodu pánů z Kravař pošlý, a v úřadě svém horlivý. V celý ten čas od zastavení panství Hranic 1296 až do r. 1398 nic se o pánech města a okolí jistého udati nemůže, neb ačkoliv klášter hradištský oprávněným byl majetníkem Hranic, předce nicméně často pro nedostatek toto i jiná svá panství v zástavu a k užívání rozličným pánům dáti přinuceni byli.

Mikuláš Tunkl z Brnička roku nadzminěného totiž 1398 veřejně se hlásí, že prý mu markrabě Jodok „pevnost a město Hranice v zástavu za 400 kop grošů na tak dlouhý čas dal, ažby je markrabě za ty samé peníze sobě zase vykoupil.“ Předce ale musel klášter hradištský nějakou malou částku panství hranického svou nazývati, neboť Beneš r. 1407 činil spravedlivé nároky na spustlou ves Lhotku, jakož i na jeden dvůr za městem s 3 lány, a dvůr u Bělotína s 2 lány a t. d. u stavův zemských, a konečně vydobyl nazpátek a vyplatil také město, které již přes 100 let v cizích rukou se nacházelo. Zemřel 1412.

Za jeho dnův 1408 vystavěl dle svědectví památek města Drahotuš Oldřich z Cimburka na půdě Drahotušské „trávnícký mlýn.“ Tento Oldřich z Cimburka jakož i synové jeho bydleli za onoho času na hradě Drahotuši, jenž mezi Hranicemi a hradem Helštýnem nad lesem Hadovcem na jednom vrchu nynější křivé hory na levém břehu Bečvy ležel, což i z některých obdarování

onomu městu od těchto pánů udělených patrně jest.

Opat **Beneš** nasledoval v tomž důstojenství **Václav z Horky** od r. 1412 — 1413 a **Mikuláš I.** přezdín Krkavec do r. 1446. Zámožnost města se nyní velikou přízní svých ač mnohých a často se střídajících pánů znamenitě zmáhala. Tak se vzdal 1431 Jan z Cimburka zemský hejtman moravský všech svých rozličných nároků na Hranice, spořádal soudnictví, potvrdil městu právo odbyvati hlavní výroční trhy, jakož i právo nálevu na míli v okrsku, a dal mu mimo masných krámmů, zahrad, a užívání Bečvy také pastviště a les „Drahy“ proti ročnímu poplatku. Toho samého roku 1430 přepadli čeští Husité vedením Jana Tovačovského město naše, vydobyli je a vydrancovali. Po další čas zde zůstali, a jest velmi pravdě podobné, že již toho času nové učení zde dobře kvetlo, a až 1467 tak se rozmohlo, že bratrská obec ony z Branibor zahnané Valdenské přijmouti a přechovati mohla. Roku 1451 dostaly Hranice k tomu ještě několik pasek a 3 zahrady na věčné časy, jen měly za to spláceti ročně 1 kopu grošů.

Nástupce jeho **Mikuláš II.** † 1460. **Jiří II.** zapsal — mimo zákaz krále Ladislava (1455) klášteru náležící statky jmenovitě pak města Hranice, Svitavy, Knihnice a Kyjov nikdy více nezastavovati — předce s dovolením krále Jiřího již 1460

město a všechny vesnice nejvyššímu zemskému sudímu **Ctiboru Tovačovskému z Cimburka**, jenž později zemským hejtmanem se stal a nám převážnou „knihu Tovačovskou“ napsal a zanechal, za dlužných mu 80 hřiven stříbra na celý čas jeho života, s tou toliko výminkou, že každoročně 80 hřiven stříbra platiti bude. Celý slavný rod Cimburků zláště pak Jan a Ctibor vyníkali jmenovitě horlivou láskou vlasti. Působením Ctibora ustanoveno 1480, aby vklady v desky zemské moravské budoucně se daly jazykem českým. Za jeho času došla hádka dlouho již trvající mezi měšťany a předměšťany o užívání obecních podzemků toho nejvyššího stupně, kterouž Ctibor 1465 v ten způsob rozhodl, že měšťané všeliké dávky obecní a zemské dvojnásobně platiti mají a za to obecní les a pozemky užívati mohou. Také tenkrát odkoupili měšťané od pánů všecky na pravém břehu Veličky ležící zahrady a polnosti za roční poplatky, a obdrželi 1464 od krále Jiřího z Poděbrad myto. Ač Ctibor moravským bratrům velmi přál, předce nemohl zameziti, že oni Valdenští z Branibor r. 1468 z Moravy vypovězeni také Hranice opustiti museli. Ctibor přidal ku znaku městskému ještě svůj štít, a sice pod nohy sv. Štěpána, tak že nyní tento mučeník jakoby na štítě tom bilo červeno kostkovaném stál. Následkem vojny mezi českým králem Jířím a uherským Matiašem padl klášter hradištský, ač jej Vaněk Šatný udatně se

svou českou posádkou bránil do rukou Matiaše. Šatný s částkou svého vojska sice se odstranil, obsadil ale hned způstlou tvrz „Hrádek“ a vtrhl nasebe všecko jmění kláštera. Opat Jíří musel je tedy od něho 200 dukáty vyplatiti a zastavil za to hned zase 1472 panství hranické Oldřichovi Kostkovi z Postupic, jenž od Ctibora Tovačovského z Cimburka již úpis zástavní na to panství měl, ale 1475 je celé Vilému a Janu z Pernštýna postoupil, což i od králů Matiaše a Vladislava nejvyššího potvrzení došlo. Vilem potvrdil dřívější privileje již dříve městu udělené a Ctiborem z Cimburka obnovené roku 1484. Jíří II. zemřel v Opavě 1487 a po něm nasledoval poslední majetník panství z premonstrátů hradištských **Marek** 29. opat téhož kláštera od r. 1487 — 1497 který Vilémovi z Pernštýna celé to panství za dědičné odevzdal za 1000 dukátů, aneb za náhradu nějaké v této ceně stojící vesnice na Moravě r. 1491.

Doba třetí.

Hranice pod rozličnými pány,
od 1491 — 1620.

Páni z Pernštýna,
1491 — 1548.

Rodina pánův z Pernštýna, jižto kdysi Hranice s mnohými jinými městy a městečky a několika sty vesnicemi náležely, byla v Moravě nad jiné mnohé znamenitá a králům českým jak pro svou věrnost a statečnost, tak i v ohledu její veliké starobylosti, kteráž se do časův dávných moravských vztahovala, velmi milá a vážená.

Bartoloměj Paprocký uvádí v svém zrcadlu Moravy o jejím původu následující romantický příběh: „Byl jest muž jeden, jmenem **Věnava**, ten měl obydli své v jedné krajině Moravy mezi vysokými horami, dobýváje sobě živnost pálením uhlí. Měl svou chaloupku na hoře vysoké postavenou, v kteréž chléb a jiné potřeby sobě choval. Když pak živnosti své si hleděl, a málokdy doma býval, naučil se do té chaloupky žubr choditi, a co zde nalezl na pokrmech, ztráviti. Dovědév se Věnava o škůdci svém, myslel na to, jakby ho zabil. Stalo se, že když jednoho dne něco před

chaloupkou opravoval, žubr od zadu tam vešel, ale když pozoroval blížíciho se Věnavu rychle uprchnouti chtěl. Ale Věnavu pustil se za ním, uchytil ho za rohy, a prut, který si ulomil, žubrovi skrz chřípě prostrčil, a jako houžev spletl. Takto ho vedl nic se nebránícího do města Brna dlouhé tři míle vzdáleného, kde na ten čas král (moravský) s dvorem svým se nacházel.

Král vida v muži tom takovou sílu, tázal se ho, coby za ten tak neobyčejný dar, který mu přivedl, sobě přál; na co Věnavu sobě vyprosil, by směl volně uhlířství své prováděti v oněch horách, což i obdržel, ale i celou krajinu mezi těmi horami co majetek pro sebe i potomstvo na věčné časy. Pak drže levou rukou žubra za chřípě, pravou rukou širokou tesačkou ozbrojenou jedným rázem hlavu jemu stal, za což dostal do svého zřádku žubří hlavu černou ve zlatém poli, v chřípech kroužek mající. Rodinný hrad Pernštýn vystavěl na konci 15. století Vratislav z Pernštýna r. 1490.

Vilém z Pernštýna,

1491 — 1520,

jemuž hradišský klášter město a panství Hranice za dědičné dobro r. 1491 na věčné časy pustil, byl buď syn onoho Vratislava aneb bratr jeho. Byl to pán velmi bohatý a stal se pro své a své

rodiny zásluhy nejvyšším hofmistrem království českého, a jeho dva syny Jana a Vojtěcha pasoval král Vladislav Jagello r. 1497 v Praze na rytířství.

Roku 1500 vzdal se práva, míti v městě i v okolních vesnicích nálev vína, a také ho vyzvihl, pak dal Hranicím proti poplatku 6 kop grošů les „Drahotuch“, k čemuž krátce před smrtí ještě pustiny „Hlotisko“, kterou byl Jan z Cimburka městu v zástavu dal a „Doubravu“ ležící pod černým lesem přidal 1519 za roční plat půl třetí kopy grošů mišenských.

Zatím se rozhodla většina obyvatelstva pro učení mistra Jana Husa a již 1468 přišli sem a bývali zde kazatelové téhož učení z Branibor. Ačkoliv tito od krále uherského Matiaše 1481 vyhnáni byli, předce se brzy zase vrátili a 1510 zdejší fáru se všemi požádavky úplně se přisvojili. Téhož roku žádali primátor a konšelové města Hranic pana Viléma z Pernštýna, by jim jakožto patron fary zdejší neustanovoval kněze katolického nyní i na budoucí časy, což i on, i jeho synové, Jan, tehdáž nejvyšší komorník markrabství moravského a Vojtěch jim přislíbili, s tou toliko výminkou, že když jim ustanoven bude pro budoucnost duchovní strany podobojí, a oni (páni z P.) by sobě přáli kněze katolického, že jemu na vlastní útraty vystaviti dají buď kostel buď klášter nějaký.

Roku 1518 daroval Vilém vesnicím a městům svých spojených panství hranického, drahotušského a helfenštýnského všechny jemu až posud odváděné povinné desátky, a naporučil, aby placeny a odvedeny byly vždy duchovním na těch místech neb fárách ustanoveným.

Vilém z Pernštýna umřel v ponděli po neděli provodné 1520, a zanechal staršimu svému synu Janovi s mnohými jinými městy a hrady také panství hranické, ku kterémuž tehdáž i helfenštýnské a drahotušské náleželo.

Jan z Pernštýna

1520 — 1548,

připustil městu 1522 panský „veliký mlýn“ za černo-tinskou branou, a slibil na každoroční opravu jeho 4 duby z vlastního lesa dáti, a 1524 panské přidal pozemky „ovčí pastvy“ a 1535 pastvisko „malý Drahotuš“. Onen mlýn časem zpustl, a město z něho platilo 43 grošů moravských. Kníže Ferdinand z Dietrichštejnů městu tento poplatek daroval 1660, ale museli mu odstoupiti mýto. Zůstalo mu ale svobodno, mlýn zase vystaviti, a ho užívati, což se ba i stalo, neb byl připraven za olejnu, konečně pak 1802 židovským rodinám připuštěn, kteří až posud tam bydlejí.

Toho času zmáhal se v městě blahobyť obyvatelstva, a dle rozličných znaků a erbů šlech-

tických rodin, které se ještě v minulém století na mnohých domech nacházely, a nyní nikde více k spatření nejsou, můžeme tvrditi, že město Hranice více než kterékoliv jiné město Moravy čítalo šlechticů za své měšťany. Tak zde byly rodiny: Cimburk, Pernštýn, Žerotín, Posadovský, Žampach, Laryš, Světlík, Šarnovský, Troubecký, Orlik a j. V tom čase 1544 daroval šlechtetnomyslný měšťan a krejčovský mistr **Skřítek** svůj krásný dům městu. Měšťané dům ten v nyní ještě trvající rádnici proměnili, a na věčnou památku nade dveřmi téhož domu jakousi jeho podobiznu i s jmenem jeho v kameni vytesanou a nápisem: Skřítek Verbum Domini manet in æternum 1544 opatřenou zavěsili.

Jan z Pernštýna vedl ale tak velký dvůr, že jak ostatní svá panství, tak i Hranice již r. 1548 Václavu Haukvicovi z Biskupic prodati musel, a sice Hranice s právem patronátním, dvorem, předměstím a mlýnem, vesnice Olšovec, Strítež s patr., Partutovice s patr., Jindřichov, Nidek s patr., Bělotín s patr., Lučišče, Blahoutovice, Polouvsí, Dub, Kozi lúčku, Heřmanice, Polomí; — pustý hrad Drahotuše s městem téhož jména a patr., vesnice Slavič, Jezernici s patr., Podhoří s patr., Uhřinov, Stredolesí, Radíkov, Michalcovu Lhotu, Velkou, Hrabůvku, Klokoč a Milenov; — dále helštýnské: pustou tvrz Švrčov, vesnice Hlýžov, Černotín, Oustí, Opatovice a zpustlé vsi Lhotu,

Žerotín, Zbrašov, Šovajdl, Juříčko, Sobikov i s opuštěným dvorem ve Veselí.

Václav Haukvič z Biskupic,
1548 — 1553.

Rod Haukvičův šlechtický jest na Moravě prastarý a trvá doposud, užívá za svůj erb černou beraní hlavu v červeném poli. Za jeho času byla zde obec bratrská již tak silná, že měla r. 1500 zláštního pastora, jmenem Šimon, jenž se 1510 zdejší katolické fary zmocnil, ale již 1511 zemřel. Z jeho nástupců jsou jen ještě známi: 1566. Václav Kvačovský, roz. v Praze, měl zde dům, a vypůjčil od měšťanů peníze, anižby je byl 1570, když do Jevíčka se odstěhoval, zaplatil, pročež ho také žalovali. Mezi r. 1574 a 1578 byl Jiří Strejc roz. v Zabřeží v Čechách, vysvěcen v Přerově 1567 a zemřel v Židlochovicích 25. ledna 1599.

Roku 1584 Jiří Philo, který ale ale toho samého roku do nového Jičína k odbývání služeb Božích v jazyku českém povolán byl, pak 1601. Václav Fabricius až do toho času v novém Jičíně a 1620 Jan Hoffmann, jenž se Vice-inspector pro Moravu nazýval, a bezpečně posledním byl. Za jeho času a „s jeho vůlí a vědomím“ stala se smlouva a porovnání mezi obyvateli hranickými a drahotušskými stran některých rolí, pasení dobytka

a svobodných trůň, a sice 1552. Tuto jejich smlouvu potvrdil později Jan z Žerotína a manželka jeho Anna Kropáčova z Nevědomí.

V tomž roku 1552 byla dle starých Draho-
tušských památek městských měřice rži za 2 zl.
čož prý tehdaž veliká drahota byla. Coby asi
byli tehdejší lidé říkali, kdyby byli měli měřici
rži za 25 zl. vid. měny aneb 10 zl. stř., měřici
pšenice pak 30 zl. v. m. neb 12 zl. stř. jak to
u nás r. 1847. bylo?

Jan Kropáč z Nevědomí,

1553 — 1572.

Jan Kropáč koupil od Václava Haukvice
z Biskupic celé panství hranické, jak je tento byl
od Jana z Pernštýna odkoupil, a psal se z Hra-
nic a ze Zlína. Byltě to starý šlechtický rod,
který smrtí posledního mužského potomka, právě
tohoto Jana po meči úplně vymřel. Anna, první
manželka jeho, dcera Jetřicha z Kunovic a na
Uherském Brodě, s nížto žádných neměl dítek,
velmi brzy jemu zemřela, načež pojal za man-
želku Veroniku z Leskovce ze starožitného rodu
království českého. S ní zplodil Mikuláše † 1553,
Bohuslava † 1571, Johanu † 1571, Annu, Křištofa
† 1549, Magdalenu † 1553 a Dorotu † 1571. Jan
Kropáč pak oplakav svou choť Veroniku † 1565
a zatlačiv oči třem synům a třem dcerám, sám

zemřel 1572 dne 23. října v 68. roku věku svého, a zanechal celé panství jediné své dceři Anně.

V starém kostele byly kamenné náhrobky jednotlivých těchto zemřelých, na náhrobku pak Kropáče otce ještě dlouhý latinský nápis co krátký nástin života a seznam celé jeho rodiny, jakož i zpráva, že tehdaž 1571 a 1572 v Hranicích mor (pestis) zuřil, který poslední mu ještě pozůstalé členy rodiny ze světa vzal. Zněl pak následovně:

E p i c e d i u m.

Magnifici et generosi Baronis Domini Domini
Joannis Cropatii, qui ex hac ærumnosa vita dis-
cessit A. Christi MDLXXII, die 23. octobris hora
11. Aetatis suæ anno LXVIII.

Hoc tumulo Janus post ultima sata quiesco,
Qui Baro Cropatii stemmatis acer eram.
Gratus eram Patriæ, quæ libertate vetusta
Gaudet et omnigena quæ bonitate viget.
Non mihi divitiæ deerant, non splendida Gaza,
Indigno dederas munera tanta Deus.
Bis me conjugio læto Deus ipse beavit,
Et vidi lecti pignora cara mei.
Quis Kunovicinæ nescit decora inclita gentis
Inde thoro juncta est Anna pudica meo.
Anna mei cordis pars et sincera voluptas
Ex te suscepta est herula grata mihi.

Deinde mihi celebris pietate Veronica nupsit
 Quæ de Leskovsko stemate nata fuit.
 Nicolaus et Bohuslaus suavisque Joanna,
 Anna et Christoforus, Magdala, Dorothea.
 O mihi perpetua gratissima nomina, vobis
 Altera nostrum auxit cara marita domum.
 Sed vos, quo dederat mihi maximus arbiter ævi,
 Eripuit subitis casibus ipse Deus.
 Hranitia pestis postquam sæviret in urbe,
 Ipse etiam subeo tristia fata necis.
 Tristia? quid dico? nihil triste Christo recepto,
 Quo duce defuncto coelica regna peto.
 Hic ubi percipio felicis gaudia vitæ,
 Gaudia, quæ nullo sunt peritura die.
 Anna vale ante alias o jucundissima gnata!
 Nunc valeat mundus, quidquid hic omnis habet!

Jak velmi vážený byl tenkrát Kropáč na Moravě, dosvědčuje vlastnoruční list tehdejšího biskupa olomúckého Viléma Prusinovského v češtině psaný. Tento biskup zřídil výchovaci ústavy vyšší i nižší pro katolíky, neboť nebezpečné bylo posílati katolické dívky do veřejných škol, kde přednášeli namnoze učitelové buď zjevně buď tajně nekatoličtí.

Píše pak mezi jiným takto: „Aby syn už školu o zem nedal, nebo kdo čemu se naučí, na tom těžce nenese, a umění stojí někdy za statek a veliké bohatství, lidé učení ve všech národech a mezích i mezi pohany svět spravovali, spravují a

pokud stane, spravovati budou;
 nohy přes kůň převěsiti, kvasiti a rozkoše pro-
 vozovati, čas a věk svůj mrhati, samo se na-
 učí." Vyzvání toto biskupovo nebylo hlasem vo-
 lajícího na poušti, vstoupil bezpečně také syn
 jeho ještě s asi 20 šlechtickými jinochy do té-
 hož ústavu.

Od téhož Kropáče pocházejí také oni pa-
 mátní kamenové, jenž se od hlavní brány zámek-
 ké počna v ohradní zdi nalezají, a z většího dílu
 erby jeho rodiny představují, což dosvědčuje ná-
 pis: Zdelano za pana Kropacza de Nevedomi
 P. M. Hranicz 1562.

Když se přípravy konaly k válce s Turky
 r. 1567, zdržoval se zde císař Maximilian II.
 s četným a skvostným dvořanstvem několik dní
 v masopustě. Musel tehdáž počet nekatolíků ne-
 malý býti, neboť čteme, že zdejší pikartský ka-
 zatel Tomáš Přeloučský s katolickými faráři z
 Hranic a Lipníka ve věcech náboženských často
 veřejně, jak onoho času zvyk a obyčej byl, se
 potýkal, a r. 1568 poslal zdejší soukeník Martin
 Linger ve jmenu držitele panství a městského
 úřadu do Wittenberku psaní, ale z bázně před tre-
 stem ku Karlovi z Žerotína do starého Jičína prehl.

Za časů téhož pana Kropáče čítalo se v mě-
 stě usedlých 134, v předměstí pak 176 občanů.
 Domy jejich ale později od roku 1620 — 1627
 a 1643 — 1645 zpustly, jak později uvidíme.

Jeden Stanislav Kropáč (otec?) byl z počtu oněch moravských reků, jenž proti Turkům v Uhřích statečně bojující v oné r. 1526 svedené nešťastné bitvě u Mohuče s králem Ladislavem zahynuli.

Anna Kropáčova z Nevědomí,
1572 — 1573.

Po smrti posledního potomka mužského z rodu Kropáčů zdělila jediná pozůstalá dcera jeho veškerou majetnost otce svého, Hranice i Zlín, a vzala svého manžele Jana z Kunovic do společnosti majetku.

Jan z Kunovic,
1573 — 1579.

Jan z Kunovic nazývá se v listu obdarování, které Hranickým a Drahotušským udělil, Truksessem císaře Maximiliána, kteráž obdarování jakož i potvrzení starých jejich práv (20 rozličných listin) dáno jest v zámku hranickém l. 1575 dne 5. února. Tehdáž nahlíželi akatoličtí duchovníci velmi dobře, že bez jednoty lehko poraženi budou. Ačkoliv všichni vůbec luteráni se nazývali, předce panovala mezi nimi babilonská takmeř zmatenice. Ustanovili sobě tedy ku sje-

dnocení a dorozumění sjezdy, které se na Moravě odbyvaly v Prostějově, Uh. Brodě a v našich Hranicích, nevedli však k žádoucímu cíli. Blahoslav o nich takto mluví: Duchovníci pod obojí moravští, kteří tu okolo Prostějova, Hranic a Uh. Brodu jsou, jsou lidé spletení, jedni se drobet s českými kališníky a kompaktátníky poněkud v něčem srovnávají, jiní něco smyslu Luterova a jiní Cvinglioiva se chapající a jako nepeření klučkové v smyslech se pletouce a v životě nepobožném téměř všickni i těm dosti hloupým sedlákům jsouce známi atd. Takový tedy byl stav náboženství nekatolického v Hranicích, který zajiště k jich prospěchu býti nemohl.

Po smrti téhož Jana z Kunovic, pána na Hranicích a Vizovicích okolo roku 1579 potvrdila pozůstalá vdova Anna všechna nadzmiňovaná privilegia na způsob jak to její manžel byl učinil a provdala se za Jana mladšího z Žerotína. Též on jakož její první manžel přijat byl do společnosti na všech jejich panstvích.

Jan z Žerotína,

1580 — 1592.

Jan z Žerotína uvázal se 1582 v jisté úmluvě s městem, v které všechny jich svobody opět znovu potvrzuje v povinnost, že přes vyhozený příkop za městem z vlastního pevného dřeva a

vlastním nákladem most vystavěti a pro všechny budoucí časy v dobrém stavu zachovati chce, aby obyvatelé hraničtí volně dobytek svůj na „malý Drahotuch“ na pastvu hnáti mohli. Když pak na sklonku minulého století tato povinnost na měšťany uvalená býti měla, hlásili se tito a odvolávali se na nadzminěný úpis, který takmeř položený mezi starými knihami rychtář města Jan Schön našel a k této potřebě Františkovi Kuliškovi tehdaž purkmistrovi odevzdal. Rozepře tato od c. k. krajského soudu v jejich prospěch se rozhodla. Zdejší řeznický cech obdržel od Jana z Žerotína 13. května 1584 právo, že žádný cizí nesmí do města maso přivážeti. Z té příčiny žádali řezníci drahotuši, aby k hranickému cechu připojení byli, a tedy maso sem dovážeti směli, což se jim povolilo, s tou výminkou že z každé jatky 1 kámen loje na panství odváděti se uvolili.

Zatím tu měli bratři dle dovoleného 1534 a 1564 vyznání víry na předměstí „u Veličky“ okolo r. 1570 obecní dům a sbor, což akatolická paní Anna Kropáčová z Nevědomí provdaná z Žerotína r. 1581 nejen potvrdila, ale je též i s obyvately od každého poplatku a každé povinnosti uvolnila. Dovolila jim, že mohou k službám Božím zvoniti, a svobodně dítky i z přespolečných osad vyučovati; zahrady, louky a pole mají býti svobodné a řemeslo mohou které se jim líbí provozovati; pak byla „zahrada mrtvých“ (hřbitov) i s pohřby

svobodná. To vše potvrdil 1584 Jan z Žerotína, daroval obci kus pole k těmto domům, jakož i svobodný statek se zahradou k nové nemocnici, dovolil jim držeti jaký koliv domácí dobytek a kupovati pivo a víno pro svou vlastní potřebu, kdeby se jim líbilo. Ale ač takměř všeobecně podporované, učení akatolické a jeho vyznavačů mnoho ku rozšíření jeho prospělo, předce vidíme i katolíky nezaháleti. Roku 1591 vyšel totiž tiskem životopis sv. apoštolův slovanských Cyrilla a Methodia přičiněním a nákladem biskupa olomúckého, slavného Stanislava II. Pavlovského. Nebo sám horlivý jich ctitel jsa, chtěl aby jejich úcta i mezi lidem se šířila a opětnému zkvetání katolické víry napomáhala. Nejslavnější však jeho čin téhož samého roku jest slavení synody církevní na zámku v Kroměříži. Byla to poslední synoda na Moravě.

Po smrti Anny z Žerotína postoupila její dcera Anna Maria 1592 svůj podíl na Hranicích, Vízovicích atd. svému bratrovi Janu Jetřichu z Kunovic, synu prvního manžele Anny Kropáčové, Jana z Kunovic.

Jan Jetřich z Kunovic,

1595 — 1600.

Roku 1595. cestoval zde skrz Stanislav I. Pavl. Dříve již jednou vyprovázal arcivévodkyni

Annu k jejímu sňatku s králem polským do Krakova, nyní šel tam co císařský vyslanec s Václavem Berkou, pánem z Dubé a Lipého, aby tam na sněmu zprostředkoval spojení mezi císařem a Poláky k obraně křesťanů proti Turkům.

Jan Jetřich z Kunovic vyměnil 1600 panství Hranice a Drahotuše za panství Světlá a náhradu 17000 mor. zl. svému švakrovi Zdenkovi Žampach z Potenštýna, a jeho manželce (své sestře) Anně Marii.

Zdenko Žampach z Potenštýna, 1600 — 1609.

Tento pán, který 1608 zdejší obci nekatolické povolení dal, by si svého duchovního a kazatele sami volili, do sboru bratrského bez překážek jakých přijímali, kdoby toho žádal, — protivil se také 1602 žádosti kardinála z Dietrichštejnů žádajícího, aby jistého ve Lvově narozeného Jana Petrovského, který 7 let proboštem v chrámu sv. Ducha v Krakově byl, odpadl, klášteru několik tisíc zlatých vzal, a zde v Hranicích žil, biskupovi krakovskému vydal. Jan Petrovský zůstal pod ochranou Zdenka Žampacha v Hranicích.

Od něho aneb od některého z předků jeho jest onen tak zvaný dům žampachský, který dlouhá leta v zříceninách ležel, až ho rodák hranický, jistý Tambor vystavěl s tou povinností, po dva-

ceťiletém užívání měšťanstvu ho odevzdati. Byl ale v poslední době prodán a jest tam nyní „hostinec u slunce.“

Tento Žampach všemožně podporoval pikartský sbor, jak jeho předchůdcové i nástupcové.

Roku ale 1609 prodal již panství to jistému Karlovi Berger z Bergů za 175.000 mor. zl.

Karel Berger z Bergů,
1609 — 1612.

Nový tento pán se svou manželkou Kateřinou Onšickou z Bělkovic a na Ořechově byli pikartům velmi nakloněni, a potvrdili všechny jim od dřívějších pánů udělené svobody 1612.

Téhož roku uvázal se koupí v držení hraničského panství jistý

Václav Mol z Modřelic,
1612 — 1620.

Za času toho Václava byla 1612 obec drahotušská do Hranic na rádnici svolaná, a zde ji Václav Mol její výsady buď potvrdil, buď v něco jiného změnil, což se při důležitých věcech a výpravách častěji stávalo, že z města Drahotuš do Hranic na rádnici povoláni byli. Když se ale Václav Mol zároveň s mnoha jinými šlechtici ku Bedřichu nově zvolenému králi českému přidal

a po nešťastné bitvě na bílé hoře soudu propadl, byl 7. prosince 1622 k smrti odsouzen, kterýžto ale ortel jemu proměněn jest v doživotný žalář na Špilberku u Brna, kdež také zemřel.

V tom čase šířilo se a zmáhalo co nejvíce novotářství ve víře, a kazatel luteránský zmocnil se již 1608 kostela na předměstí stojícího, z čehož mnohé třenice povstali mezi katolíky a nekatolíky. Katolíci, jenž tyto nátisky déle snášeti nechtěli, vystěhovali se pryč z města na místo pokojnější.

Po oné bitvě na bílé hoře 8. listop. 1620 kde také mnohý hranický obyvatel dokrvácel, daroval panství Hranice a Drahotuš, jakož i blízký Lipník s hradem Helfenštýnem císař Ferdinand II. kardinálu Františkovi, knížeti z Dietrichstejnů, by mu za tak mnohé sobě proukázané práce a vynasnážení, jakož i za náhradu na jeho panstvích utrpené škody aspoň částečnou náhradu dal. Dáno 16. dubna 1622.

Osudná bitva na bílé hoře stala se dne 8. listop. 1620 mezi vojskem falckraběte Bedřicha, zvoleného českého krále, k němuž patřily pomocné voje Moravanů a Uhrů z jedné, a vojskem císaře Ferdinanda II. ze strany druhé. Boj sám netrval dlouho, neboť při prvním útoku císařských dali se Uhři na útěk, při obnovených vražedných útocích byli i Češi přinuceni couvati, toliko na místě povýšeném, kteréž se „na hvězdě” jmenuje,

stáli 2000 nezlomných vojinů, na něž jednotlivé sbory vojska císařského marně doráželi, tak že konečně celé vojsko proti nim se obrátiti muselo. Ale i nyní proti veliké přemoci udatně se bránili až konečně bratr vedle bratra klesl, a takmeř z nich ani nezůstalo, kdoby v domovině jejich o tom byl zprávu podal. „Na hvězdě” stál květ šlechty moravské, „na hvězdě” také klesl s 2000 mužů, někteří pak padli v zajetí. Celá bitva trvala asi 2 hodiny, v nichž dokázali Moravané předčící rekovnost svou; jen bohužel, že to všechno činili pro věc nesvou nybrž cizí, že obětovali své jmění, své důstojnosti, své postavení za Bedřicha, jenž zatím rozdával výnosná místa a vysoké úřady cizincům s ním do země příšlým; bohužel, že se obětovali, a krev svou na bílé hoře cedili, co zatím Bedřich při veliké a skvostné tabuly s pány a paními zasedal, a více si hleděl rozkošných lahůdek nežli vítězství svého lidu. Neboť hned na začátku boje zkázáno mu, by pospíšil na bojiště a vojsku svému dodal srdce, ale marně jezdili poslové tito, teprv po ukončené hostině chtěl s 500 jezdcův na bojiště odkvapiti. Ale přišed ku bráně Strahovské, našel ji zavřenou, a postaviv se na ohradu s úžasem pozoroval divý útěk vojinův svých a úplnou porážku jejich. Téhož ještě večera utekl s chotí svou do starého města, kde u měšťanosty přenocoval, a druhého dne časně ráno s manželkou a dětmi co nejry-

chleji do Vratislavi ujižděl. Aby do rukou vítězových nepadl, oželel Bedřich i nesmírnou ztrátu veledůležitých spisů a drahocenných klenotů, mezi nimiž i koruna královská byla, jakož i ztrátu jiných drahých věcí, k jejichžto odvezení 8 vozů připraveno bylo. Všechny tyto vzácnosti ale byly zabavené, a koruna královská zase v kaple sv. Václava na svém místě uschovaná. Na Moravě bylo pak potrestáno 24 jenž se povstání zúčastnili utracením, jini pak zabavením všech jejich statků, které dány byly buď tuzemcům, jenž císaři věrní zůstali, aneb i cizozemcům, kteří ve válce proti odbůjcům Ferdinandovi sloužili. Roku 1628 dne 1. července zahájen byl sněm ve Znojmě kde už ve dvou řečích, napřed v německé, a napotom v české rokováno bylo, a spolu se ustanovilo, aby od té doby vedle českomoravské řeči, která posavad jediná v úřadech platnost mívala, také rovných práv požívala řeč německá, poněvadž po bitvě na bílé hoře mnoho Němců ve vlasti naši se usadilo.

Poznamenání. Nebude od místa zmíniti se aspoň v krátkosti o moravských bratřích neb pikartech, k jichž vyznání i předkové naši přilnuli. Jmeno Pikart dle některých se odvozuje od Adama pocházejícího z Pikardie ve Francouzsku zakládatele Adamníků. Pravdě podobněji ale odvozuje se od Beghardův, spolku mužův, kteří nasledovali příkladu Beghinek, nábožných to dí-

vek a vdov, jenžto povzbuzením kněze Lamberta le Beghe sestoupily se v jednotu klášterskému spolku podobnou. Zanášely se šitím a praním pro potřeby měšťanů, učily děvčata a ošetřovaly nemocné po domech. Účel jednot těchto byl zajištěn chvalitebný. Bývaly v jednotlivých chaloupkách, které ale společnou zdí obehnané byly. Podle jejich příkladu zařídili též mužští takové spolky (1215). Živili se ručnou prací, zvláště tkalcovstvím, vykonávali při kostelích služby menší, a bydleli společně ve dvorcích zdí obehnaných. Jako Beghinky mohli i Beghardové, kdy chtěli, do světa se navrátiti, své jmění s sebou vzíti a v stav manželský vstoupiti.

Ale později i mezi ně se vplížila nákaza kacířství, a mnozí pronasledováni hleděli se u nich skryti a takto trestu ujiti, ano i necúdní bratři a sestry volného ducha jakož i fraticelové italští se takto ukryli. Přísně se tedy proti nim zakročilo, a jejich dvorce byly vyzdvihnuty. Takto přišli beghinky i beghardové ve zlou pověst a dání jsou lidem v potupu a opovržení. Nyni ještě jsou beghinky zachované v Gentu proto že se původního svého dobrého účelu nespustily, mají veliký dvůr, v němž žije 600 panen. Že moravští bratři též takový způsob života vedli jako beghardové, že jakýsi úzký bratrský spolek tvořili, také jím spíláno beghardův neb zpotvořeně pikartův. Tento pak jest původ jednoty českých neb moravských bratrů.

Roku 1452 vydobyl Jiří z Poděbrad ku konci srpna poslední útočiště sekty tábořské, totiž Tábor, a jejich náčelníky uvěznil.

Ostatní se rozutíkali, a svou výstředností na rozličných místech rozličné spolky tvořiti usilovali, kteří ale nikoliv nebyli stejných náhledů, nýbrž se na mnoze velmi od sebe lišili. Jiří z Poděbrad a kališnická strana je pronasledovali, ale právě tím větší nenávist ku světské i duchovní vládě docílili. I začali sektáři tuto vládu považovati za živel všemu vývoji křesťanského života protivný, a hájíce zásadu dokonalé rovnosti všech lidí nejen co do důstojnosti člověčenské nýbrž i co do postavení jednotlivce ve společnosti lidské, nazývali se ponejvíce jen bratřími a sestrami. Dlouhý čas se co do zevniřního způsobu životy od kališníků nelišili, a zůstali od nich na pokoji, čím se na mnoho tisíc rozmnožili. Hlavní zakladatel a otec bratrů českých a moravských nazývá se jistý zeman Řehoř, jenž spisy tabořského blouznivce Petra Chelčického, které se zláštní nenávistí ku katolicismu vyznamenávaly, pilně čítal, a podle nich se vzdělal.

Obce bratrské rychle se rozmnožovaly, též na Moravě, kde dvoje hlavní střediska měly a sice jedno v Přerově druhé v Ivančicích. Nejvíce bratrů bylo na Hané v Přerově, Prostějově, Vyškově, Ivanovicích, Tovačově, Chropíně, Kojetíně, Kroměříži. Odtud táhlo se pásmo obcí bratr-

ských přes Napajedla k uherskorakouským hranicím, a zaraženy obce takové jmenovitě ve Strážnici, Uh. Brodč a Valašské Mezeříčí. Odtud se šířily k severu a sice v Hranicích, Novém Jičíně, Kunvaldě, zláště ale ve Fulneku, kde prý bylo nejstarší sídlo bratrů na Moravě. Největší pokroky udělala jednota bratrů od 1494 — 1503. Od r. 1500 — 1510 vydáno od nich více než 50 spisů náboženských, kdežto katolíci a utrakvisté ani 10 kněh v tom čase nevydali, potřebovali tedy tiskárny, i založili první r. 1500 v Mladé Boleslavy, druhou r. 1507 v Litomyšli a třetí r. 1519 v našich Hranicích, které ale nepostačovaly, tak že mnohé dilo v Norimberce tisknouti dali. Jistý Lukáš, tehdaž hlava jejich byl tak plodným spisovatelem, že mladoboleslavskou tiskárnu sám jediný svými rukopisy úplně opatroval, a nad to ještě několik děl svých v Litomyšli a Hranicích vytisknouti dal. V Čechách museli bratři mnohého pronasledování i od králů i od kališníků přetrpěti, kteří i na sněmu zemském proti nim a jejich vyznání přísný zákaz vymohli, na sněmu moravském ale uměl pán z Žerotína všechny návrhy ku potlačení bratrů zmařiti, a tak žili tito na Moravě bezpečně a zmáhali se až do králování císaře Ferdinanda II., jenž ostře proti nim vystoupil, zláště po. r. 1620.

Doba čtvrtá.

H r a n i c e p a t ř í c í k n í ž a t ů m
z D i e t r i c h s t e i n ů ,
1622 až do našich časů.

F r a n t i š e k z D i e t r i c h s t e i n ů ,
kardinál, biskup olomúcký,
1622 — 1636.

Rodina Dietrichsteinská, jižto po potlačeném povstání 1620 něšto Hranice i s panstvím se dostalo, pochází z Korutánska. První rodu toho byl Ruprecht z Dietrichsteinů, udatný s vévody korutánskými sešvakřený rytíř, který leta 1050 žil a od něhož také František kardinál pochází. František byl syn Adama z Dietrichsteinů pána na Mikulově a Markity z Kordony, narodil se v Madridě ve Španělich 1570. Ještě co útlé dítě v kolébce věnován a obětován byl stavu duchovnímu. Študoval vyšší školy v Římě s prospěchem výtečným, pročež už 1591 od biskupa Pavlovského kanonikát v Olomúci obdržel, pak 1593 i kanovníkem Vratislavským, papežským tajným komorníkem 1594 proboštem v Litoměřicích a 1599 od pápeže kardinálem jmenován jest, načež

papežským legátem učiněn a dne 26. téhož roku za biskupa Moravy zvolen a v Římě, kde právě bydlel, bez prodlení potvrzen a posvěcen byl.

V pověstném onom povstání proti císaři Ferdinandovi II. mnoho přetrpěti musel škody na panstvích svých, pročež mu císař škodu tu jiným způsobem vynahraditi chtěl. Ačkoliv ale připsal ten císaře Ferdinanda II. ku kardinálovi, v němž jemu „za náhradu utrpené škody na jeho panstvích, a ku jeho rozkoši“ daruje panství hranické, lipnické a drahotušské, vyhotoven a dán jest 16. dubna 1622; předce již se hned na začátku téhož roku buď vědčlo, kdo ta panství obdrží, aneb již jimi kardinál skutečně vládl. Dospědčuje tomu žádost obce hranické k němu, co ku svému pánu, aby je, uváživ tolikere a rozličné pohromy, jak od přátelských tak od nepřátelských vojsk a jejich tím způsobenou schudlost, od všelikých břemen vojenských je milostivě osvoboditi ráčil, kterážto žádost psána jest již 27. března 1622. Nařikají zláště na voje německé, uherské a lid turecký, bezpečně s Betlen Gaborem sem přišlý, jenž co spojenec Bedřicha falckraběte jemu ku pomoci táhnul.

Následkem onoho povstání ve prospěch falckraběte Bedřicha propadlo mnoho šlechty hrdlem a statkem soudu, ale také města, jichž obyvatelé se tohoto hnutí zúčastnili, ztratila veškeré jim v dřívějších časech udělené výsady. Poslední pán

z Hranic v minulé době Mol z Modřelic s mnohými měšťany vytáhli též, a byli za to trestáni, jak svrchu zmíněno bylo, Mol zemřel v žaláři, město ale zbaveno jest všech vůbec svobod od svých bývalých pánů mu udělených.

Po oné nadzminěné prosbě ku kardinálu poslali brzi druhou a sice 1623 a již 1624. dne 17. srpna i třetí, z nichž vysvítá, že i s císařským spojené vojsko polské v městě Hranicích své hlavní ležení mělo, kteréž je živiti muselo, a následkem toho zchudlo, že ani císaři daň ani knížeti povinnosti do důchodů odváděti nemohlo. Pak z toho zjevné, že obec od jistého Šarnovského 500 zl. vydlužila, je v určitý čas zaplatiti nemohla, a o prodloužení lhůty prositi nucená byla, a že mezi letem 1622 a 1624 mnoho lidí na mor umíralo. Kardinál učinil a dal zapsati veškerá svá panství, kteráž toho času měl, a sice Hranice, Mikulov, Žďár, Kounice, Vostice, Lipník, Pouzdrany a Uherčice s Popicemi, v Čechách pak Polnu a Žďár, v Rakousích Steinabrunn, za fideikomis právem prvorozenství a dostal 26. března 1624 hodnost říšského knížete.

Ale ač obyvatelé Hranic obrácení slibovali a věrnost ku císaři i ku knížeti zachovati chtěli, předce jim těžko bylo zapomenouti a odřeknouti se svých dřívějších přátel, svých náhledů, své víry. Při nejbližší příležitosti zase se odbojnicky postavili proti císaři i proti katolicismu. Známý

general Mansfeld jenž po bitvě na bílé hoře vojsko své rozpustiti nechtěl, táhnul s ním po Čechách, Moravě a Slezsku, a přišel od Slezské strany přes Nový Jičín též i k Hranicím, jejichžto obyvatelé jemu se naklonili a 1000 tolarů mu ku podpoře sehnali. Z města bylo ovšem jen 180 tolarů, které půjčil Jan a Kateřina Šarnovských, ostatní složeno z vesnic panství hranického a drahotušského. Odtud táhl k Lipníku. Když ale pomocné vojsko španělské město oblehlo, hájil je vůdce odbojníků, dědičný sudí z Bělotína, Malik, (dříve ritmistr v císařském vojsku) tak udatně, že dlouho útoky jejich na město činěné bez výsledku zůstaly. Lid svůj již nespokojený chlácholil Malik naději na brzkou pomoc od Mansfelda, ale když již důvěra v pomoc Mansfeldovu i jeho opustila, vrhnul se s výše zámecké věže do příkopu, aby nebyl vydán císařským a uhnul se potupné smrti zrádce.

Měšťané byli za toto odpadnutí pokutováni, museli 1000 dukátů v 5 $\frac{1}{2}$ týhodni platiti do důchodů knížecích, a ztratili všechny své výsady a svobody, vůdcové pak odsouzeni jsou buď k smrti, neb k placení aneb k žaláři, a sice:

1. Adam Purgeš, starší purkmistr čili primator města odsouzen k smrti mečem;

2. Jan Poláček, druhý purkmistr odsouzen k smrti, ale když se pikartské odřekl víry, aby život uchránil, dosáhl milost, a musel 200 du-

kátů zaplatiti, a dokud by nezaplatil, v žaláři zůstatí;

3. Pavel Křenek, rádňí, též k smrti odsouzen. Trest se mu ale zmírnil v pokutu 100 dukátů;

4. Lukáš Kremž, bývalý knížecí kuchař, horlivý pikart. Byl jak ostatní 28 neděl v žaláři držán, pak ale k smrti mečem odsouzen;

5. Tomáš Šatánek, zdejší měšťan, pobočník Malíka odsouzen k smrti. Že ale katolickou víru přijal zůstal na živobytí, ztratil však polovici svého jmění, a musel v těžkých železech celý rok v žaláři zůstatí;

6. Martin Myška, bývalý polesný, milost sobě podávanou odmítnul, k smrti odsouzen;

7. Kašpar Dobrodický, městský písař, k 6 měsíčnímu žaláři;

8. Jan Plichta, panský obročník, měl 100 dukátů položiti, a až do toho času v žaláři zůstatí;

9. Jakob Kelčák, tentýž trest;

10. Jiří Kotlař, desátník Malíka, na 3 měsíce do žaláře;

11. Pavel Jan starší starosta z Bělotína, a

12. Jan Váňa, rychtář z Nideka k smrti.

Tentýž soud vynešen byl nad dvouma mladíky, z nichžto jeden asi 10 let starý císařského trubače, jenž vyzýval ku vzdání se v městě a v zámku, zastřelil, a druhý 12 letý radil celý zámek prachem do povětří vyhoditi.

Mimo tyto ještě několik sedláků odsouzeno k šibenici a jedna žena, která lála jak náboženství tak císaři a knížeti, k utopení v koši.

Starý Šarnovský, jenž ty peníze pro Mansfelda půjčil, odkázán jest na milost knížecí, čtyři měšťané z Drahotuš byli svého jmění zbaveni a museli se ze země vystěhovati.

Poprava stala se roku 1627 dne 16. října. Nové představenstvo města muselo onu od Malíka za horní branou pro všecky, jenžby se jeho vůli protivili, postavenou šibenici strhnouti, a novou na tomž místě vystaviti.

Dne 15. toho měsíce přišli knížecí komisáři Karel Hitondo, Jan Kramanic z Bugery, Martin Puchončí z Předmostí a Martin Hidunk, starší purkmistr lipnický, doprovázeni jsouce 100 vojáků císařských do Hranic. Poslední dostal naporučení lipnického kata s sebou vzíti. Napsal pak Hidunk co očitý svědek o této popravě následovně:

„Nadzmínění páni komisaři poručili mně Martinovi Hidunkovi, primatoru města Lipníka, abych s p. Tobiášem Dukátem, toho času úředníkem panství helfenštýnského, hranického a drahotušského takové exekuci v městě Hranicích přítomným byl, přiveza k tomu z úřadu 2 neb 3 osoby a rychtáře lipnického i tolikéž mistra našeho popravního, by nápomocen byl, vyřiditi exekuci, kterážto se stala v městě Hranicích leta Páně 1627 dne 17. října na den sv. Havla.

Okolo 9. hod. byli všichni výše jmenovaní odbojníci ze zámku na náměstí vedeni, kde stál červeným souknem přikrytý stál, při němž soudcové zasedli, v jejichžto přítomnosti po přečteném orteli Adam Purgeš, purkmistr starý a Lukáš Kremž u pranyře v městě mečem trestáni a potom do truhly dáni a pohřbeni jsou. (Jejich těla nalezla se při kopání základu pro kostelní věži při straně epištoly nynějšího nového kostela roku 1753.)

Jan Poláček a Pavel Křenek u pranyře klečeti museli, a očekávali, brzoli budou vzítí ale dosáhli milost.

Za městem, (kde později c. k. mýto bylo, nyní číslo 372), kde fojt zlopověstný (Malik) dal justici (šibenici) vystavěti, na tomž místě museli hraničtí dřevěnou dāti vystavěti. Tam byli nyní ostatní vedeni a čtyři na šibenici zavěšení; mistr však nechtěl dolu slezti, pravě, že jestli se jemu neučiní po právu, že se také sám podle těch ostatních oběsí. Odpověděno jemu právním poslem, že mu bude dle vůle učiněno, a tak dáno jemu 20 zl. jak tenkrát každý mistr když na nové šibenici všel, požadoval. Potom jiní mečem trestáni dle ortele. Sedláci panství hranického museli na větším díle u šibenice státi a na takovou strašlivou smrt se dívati. Tři pak z panství helfenštýnského na hrdle provazy zavěšené majice pod šibenici klečeti museli, dva byli jménem Halouzka, třetí pak Kučera všichni z dolního Újezda."

Hned 15. října přísná byla vyhlášená zapověď, že žádný nemá okna na náměstí otevírati, a žádný se pod ztrátou života buď ve dveřích neb v oknech aneb na střeše ani ukázati nemá. Vojáci na náměstí rozestaveni měli poručení na každého, kdo by proti tomu zákazu jednal, střileti. Po vykonané popravě bylo ostře zapovězeno zdejším obyvatelům, aby se ni žádný pod ztrátou života neopovážil pikartské a jiné predikanty přechovávat, a každý, kdo se svého nekatolického náboženství odřeknouti nechce, aby se v jistém čase, jenž k tomu vyštipen byl, z kraje vyhostil. Tak se stalo, že mnozí raději všechn svůj majetek opustili, a z kraje prchli, a sice z Hranic na větším díle do Uher, Slezka a Polska, a jejich domy zůstaly až do r. 1642 bez obyvatelů. V městě bylo takových 17, a předměstí pak 84. V městě zpustlé domy patřily na větším díle osobám stavu rytířského a zemanům, z nichž znamenitější byli Čaputa, jemužto onen jeho jmenem až posud nazývaný nyní panský dvůr v „čaputové ulici“ číslo 277 nalezl jakož i dům číslo 20 a Žampach v městě (nyni hostinec u slunce) pak Alexandr Holub.

První z nich musel dle obecné pověsti utéci a všechno své zboží, kteréž knížeti připadlo, opustiti, proto že proti onomu poručení pikartského kněze jen přes jedinou noc pohostil. O Holubovi ale v zdejší staré matrice toto poznamenání nacházím: Grunt paní Anny Troubecké. Leta 1627

ten grunt s rolí při něm ležící i s druhou na Struhlovsku vzat jest k ruce j. kn. milosti jako i dvůr Holubovský s jeho příslušenstvím, po p. Alexandru Holubovi, proto že se za nepřátele j. cis. a j. kn. milosti postavil, mezi lid mansfeldský se dal, s ním město Hranice dobýval, městu i panství škodil. Jest stat v Opavě. Ten grunt s tou rolí při něm ležící i se stodolou přitom jest obrácen k fáře hranické, na Struhlovsku ujal Václav Bánovský.

Od kardinála Františka z Dietrichšteina město ztracené svobody a privileje své nazpět obdrželo 1629, který pak roku 1636 dne 19. září v 67. roku věku svého zemřel, zanechav dle své poslední vůle od 29. pros. 1634 synovi svého bratra Sigmunda

Maximiliánovi,

1636 — 1655,

veškerá panství. Tento Maximilián potvrdil 1637 dne 1. listop. městu Hranicím veškerá od svého strýce udělené aneb navracené svobody, dosáhl pro sebe a své potomstvo vždy pro prvorozence hodnost říšského knížete.

Ale nejen roku 1621., 1622. a 1627. opouštěli zdejší obyvatelé své domy, ještě mnohém více se to dělo v době pozdější, částečně proto, že jim svého nekatolického náboženství svobodně provo-

zovati dovoleno nebylo, částečně ale též katolíci pro strach blížíciho se nepřítele (Švédův) jenž všechno mečem a ohněm pleniti hrozil, příbytky své zláště na předměstích ležící opouštěli. Mnohé také nátisky a drancování jak císařského tak i jiného mu pomocného vojska zláště španělského, jež ze zášti kacířské podezřelosti zdejší obyvatelé náramně sužovalo, pudilo občany hranické do ciziny se utéci, a tak zůstalo mnoho domů na předměstí pustých, v nichžto jak císařští tak i nepřátelští vojáci nenalezše vlastníků zle hospodařili, a mnohé vypálili a zbořili. Nalezám pak pro tento čas nasledující zápisky:

Leta 1642 v pondělí před sv. Jakubem táhla cis. armáda mimo Hranice do Polska, a velmi veliké škody dělala. Téhož roku 13. listop. až do 15. května roku nasledujícího ležel zde štáb dvou pluků španělských, Schön a Schönhuerges, jimž dle poznamenání v městském archivu se nacházejícího museli v ten čas Hranice zaopatření dáti a sice 3439 zl. na penězích, 58779 liber chleba, též tolik pint piva, 35681 liber masa a 5596 měřic ovsa.

Tato vojenská daň byla na ten čas pro naše předky velmi veliká a témeř nesnesitelná, neboť mnozí z nich nedlouho před tím peněžitou pokutu za své životy knížeti položili. Pročež opět mnozí nemohouce vojenské to drancování déle snášeti, z chalup a domů ucházeli, a z těch po-

zůstalých mnohý dle úředního svědectví ani kus chleba neměl, a žebrotou se živiti musel.

Roku 1643 dne 5. července přirazil švédský plukovník Derffling k městu Lipníku a je dobývatí počal. Jakžkoliv měšťané lipničtí velmi statečně jemu odporovali, předce je po několika dnech dobyl, dada 143 dan z děl. Zdaliž on čili jiný některý švédský plukovník Hranice téhož roku dobýval, zaznamenáno není, o skutku ale obležení svědčí koule na památku zazděné v rádním domě. Obléhání jeho bylo ovšem marné, neb ačkoliv první věže u motošinské i u horní brány rozbouřal, a předměstí vypálil, předce se měšťané i těch nejkřutějších hrozeb neulekli, a se nevzdali.

Téhož roku dne 23. července vypadl hrabě z Vrbna, komandující hradu helštýnského jak to častěji činíval ku z nepokojování nepřitele, na Valachy, kteří na velikém množství vozů Švédům potřebnou potravu vezli, blíž města Hranic^o u „trávníckého mlýna,” kde jich mnoho zabil a všechny zásoby jim odebral. Tentýž hrabě musel statečným býti mužem a udatným rekem, neboť malou hrstkou lidu ubránil se Švédům 1643 a pak 1645, kteří ho na hradě Helfenštýně oblehli, ale s nepořízenou a s krvavými hlavami odtáhnouti podvkráté museli.

Roku 1644 dne 20. listopadu přiveženo bylo do Hranic mnoho císařských poraněných vojáků, jenž z Olomouce od Švédů vytlačeni byli jimž dle

seznamu od 20. listopádu 1644 až do 25. února 1645 na špiži vydáno bylo: 7044 liber chleba, 3522 liber masa, 7044 pint piva a 23 měric ovsa, na penězích ale jen 15 zl.

Dle popsání města Hranic 22. března 1644 bylo v městě samém místo 127 jen 89 usedlých občanů, pustých domů bylo 13 od r. 1621 a 1622, 4 od r. 1626, 15 od r. 1643, 6 od r. 1644. Majetek všech měšťanů dohromady byl 4 koně 47 krav, 28 ovcí, a vyšetého měli 50 měric.

Na Motošíně, Novosadech a v horní ulici bylo místo 161 jen 44 usedlých, pustých domů bylo 26 od r. 1621 a 1624, 58 od r. 1628, 25 od r. 1642 a 1643, 18 od r. 1644. Majetek všech pozůstával v 5 koněch, 25 kravách, 35 ovcích, a měli 18 měric vyšetého.

Dle tohoto popsání, kde jméno každého jednotlivého majitele domu zaznamenáno jest, a mezi nimiž ani jedno jméno židovské se nenalezá, naopak i těch nyní židům náležejících domů majetníci křesťané jsou, souditi lze, že tehdejší v Hranicích ještě žádných usedlých židů nebylo, kteří se bezpečně teprv později v opuštěných domech usadili. Nyni jest jich dle popsání od r. 1857. již 915, a mají velikou novo vystavenou synagogu.

Nasledujících 6 gruntů patřících k Motošínu potaženo jest do zahrady knížecí: Matouše Poláčka, Jana Oříška, Jana Cakla, Matěje Černotského, Patkův dvůr a grunt Václava Praiza. Z

toho jest zřejmé, že ačkoliv kardinál František 1629 městu privileja majetku a svobody zase navrátil, ačkoliv je nástupce jeho Maximilian 1637. dne 1. listopádu potvrdil, předce málo se šetřilo práv těch. Měšťané ani se neopovážili hlásiti, jsouce rádi, když se svou milostivou vrchností ve svornosti žili. Ještě cenu rozličných těchto věcí v tehdejší době udati dlužno, abychom snáze stav jejich posouditi mohli. Dle jistého rukopisu na němž ku potvrzení pravdy faráři hranický, drahotušský a bělotinský podepsáni jsou, byl toho času ceněn kůň za 15 zl., kráva za 6 zl., svině za 1 zl., ovce 45 kr., měrice pšenice 1 zl. 10 kr., rži 48 kr., ječmene 36 kr., ovsa 24 kr., hrachu 1 zl., pohanky 36 kr., pohanské kaše 1 zl. 12 kr., rezné mouky 1 zl., polt slanin 1 zl. 30 kr., klát včel 1 zl., vědro medu 1 zl., vůz 15 zl., pustá chalupa 15 až 50 zl. Netroufám že tato láce následkem veliké úrody zemské by byla, tak že všeho bylo hojnost, nýbrž spíše pro velikou tehdáž nejistotu všeho co člověk měl, neb přítel i nepřítel nešetřil, a kde nedostal, tam bral a ničil. Nebyloť při celém městě více osetého pole než 68 měric, koní 9, kráv 58, ovec 63 pro 123 usedlých občanů!

Z pozůstalých ještě obyvatelů mnozí byli tak nuzní, že žebrati museli. Ale nedosti na onom nedostatku, ještě obležení od Švédů těžko je skličovalo a bídu rozmnožovalo, ačkoliv po dosti

dlouhém obležení Švédové města se předce zmocniti nemohli, aniž také všemi svými rozličnými vyhrůžkami na našich statečně se bránících v něm zavřených předcích tohoto vystrašiti mohli, žeby jim, nedím, město byli otevřeli a v moc vydali; ale ani k tomu přivedeni býti nemohli, aby jim platili a špiži dováželi, jak z oněch 26 platných listův, které švédští komandující z Fulneku do Hranic posílali vysvítá. Tak k. p. uložili Švédové poddaným panství hranického, lipnického a hustopečského „na velikou prosbu a představování chudoby a nemožnosti,” složiti 30 tolarů na penězích, 4 kusy hovězího dobytka, 16 věder piva, 2 centnýře soly a 8 vozů sena. Že ale z našeho města zhola nic z ostatních osad ale velmi málo dostali, poslali rozličné s přehroznými výhrůžkami spojené palné listy, jakož 26. dubna 1646 Jarolím Melichar z Kherinu, major a komandující ve Fulneku, pak 28. července 1648 Jan Sswykard Sspar z Greyffenburku kapitán a komandující ve Fulneku.

Žádost poslední týkala se „pouze” 500 měřic páleného vápna, které potřeboval ku stavbám při upevňování hradu Fulneckého, ale jako všechny dřívější, i tato až posud na vyplnění čeká, a musíme se v skutku diviti této neobyčejné statečnosti velikou nouzi trpících, od zuřivého nepřítele obkličovaných a ve svých hradbách zavřených předkův našich.

Konečně učinil mír vestfálský 1648 konec záhubné válce třicetileté; Švédové následkem toho míru museli ač nerádi ze zemí našich kde dlouhá leta panovali, plenili a se dobře měli, odejítí, ale kdož nahradil tisíce životů, kdo tolikerou škodu na majetnostech?

Po odchodu Švédů však panovala mezi zdejšími obyvateli tak veliká nouze a nedostatek peněz, že i ti nejzámožnější do dluhův klesli, a svých rozličných platů a povinností odváděti v stavu nebyli, nýbrž obec takové za ně skládáti a odbývati musela. V tom postavení nacházel se též jistý Vlk Jetrich Světlík z Krzesu (dle staré matriky) ostatně bohatý šlechtic, jenž zde veliký dvůr a nejvíce pole měl, ale předce vstavu nebyl, platiti povinnou dáň. Tento dluh urostl za několik let tak vysoko, že cenu celého dvora, na méně než 1000 zlatých vyceněného daleko převyšoval; tak sice, že by ho byla rada městská prodala, kdyby někteří z jeho přátel mezi sousedními šlechtici, jako Michal Orlík z Orlova, Stanislav Sfireský ze Sfiru a Matěj Bojakovský z Malhotic zaň nebyli ručili. Dle obapolné domluvy 1651 v panském kanceláři učiněné měl Světlík ze svého 1000 zl. obnášejícího dluhu první rok 300 zl. na třikrát zaplatiti, ostatních 700 zl. ale ročně po 100 zl. aneb dle možnosti i více zapraviti. Městská rada „z úcty a vážnosti k jeho osobě“ darovala mu všechny z toho dluhu

vyplývající úroky, a uvolnila ho na celý rok ode všech dání.

Tato rodina Světlíkův udržela se na tom dvoru v horní ulici až do 18. století, kdežto od panství za 1000 dukatů zakoupen a později na továrnu připraven byl. Mimo pány ze Světlíků byli zde ještě rodiny Kondili, jimžto tak zvaná Manina u vesnice Oustí patřila, pak Šmerhovský z Lidkovic a Laryši z Načislavic.

Jeden z potomkův zmíněného Vlka Jetřicha ze Světlíků statečného měšťana hranického sloužil co ritmistr na vojsku císaře Leopolda proti Turkům, a upadl v zajetí, když se byl dlouho sám jediný proti veliké přemoci bránil, až konečně mnohými ranami vysilen klesl. Když před velikého vezíra byl předveden, musel zde velikou chválu své udatnosti z jeho ust slyšeti, ale spolu též žádost, aby se stal muzulmanem a vojsko císařské aby zradil, což když učiniti nechtěl vyhrůžku mu učiněnou že hrozně a ukrutně s ním se nakládati bude skutečně na něm splnili. Ale hrdina raději sobě dál ze zádu 3 dlouhé řemeny sřezati nežby se byl Bohu i císaři zpronevěřil. Ještě dlouho potom musel ve vězeních cařihradských úpěti. Za tuto hrdinnou mysl hranického občana byla rodina jeho obdarována velikými statky ve Slezku. Tolik z ústního podání.

Roku 1655 zemřel Maximilián kníže z Dietrichsteinů a jeho nástupcem byl jeho syn

F e r d i n a n d ,

1655 — 1698.

Tento znovu potvrdil svobody městu Hranicím 13. dubna 1660 a založil opatrovnu 1692 pro 12 zchudlých osob z panství hranického.

Dle svědectví památek drahotušských platila se r. 1673 rýž po 30 kr., ječmen po 8 groších, oves po 6, a v též ceně bylo obilí 1683.

Roku 1680 panovala v Hranicích morová rána, jejíž památka se v panských sýpkách nad schodami nalezá:

RenoVato granarIo pestIs MoraVIæ et AVstriæ
VaLDe noCVIt.

(Když byla sýpka obnovena škodil mor velice Moravě a Rakousku 1680).

Roku 1683 táhlo mimo Hranice polské vojsko krále Soběského císaři Leopoldovi proti Turkům Vídeň obléhajícím na pomoc, a za Drahotušemi leželo jich výše 16.000. Památky tyto nazývají tento polský lid velmi pobožným a přívětivým. Ostatní voj polský táhl na Dvorce.

1693 dne 15. května byl velmi tuhý mráz, který velikou škodu učinil na polích, zláště pak v štěpnicích.

1698. dne 28. listopadu zemřel Ferdinand z Dietrichsteinů pán na Hranicích, po něm přišel ku panování jeho starší syn

L e o p o l d ,

1698 — 1708.

1702 počala se sůl úřadně prodávati, spyšek za 17 grošů.

1703 bylo $\frac{1}{2}$ měrice pšenice za 36 kr., rži za 24 kr., ječmene za 27 kr.

1708 dne 13. července zemřel Leopold kníže z Dietrichsteinů nezanechav mužských potomků, pročež se dědictví ujal z poboční linie Dietrichsteinské

V a l t e r X a v e r ,

1708 — 1738.

1712 byly Hranice navštívené pádem hovězího dobytka tak silným, že ve dvou měsících přes 350 kusů padlo, později padaly také ovce a černý dobytek. V červenci tohož roku, když již obilí dozrávalo přišlo veliké krupobití, a zničilo veškerou polní a zahradní úrodu. V měsici září pak přiletěly houfy kobylek, a ztrávily kde ještě co bylo, pohanku, řepu, i travu na lukách. Jednou letělo jich od půl hodiny z poledne až do 2 hodin přes 500 kroků šíří asi na $\frac{1}{2}$ lokte nad zemí, přes 20 sáhu tlusto do zvyšky jako temné slunce zastiňující mračno. Vše namáhání lidské málo prospívalo. Ještě toho samého roku brzy po housenkách ukázaly se ja-

kési hladké černé 1 $\frac{1}{2}$ '' dlouhé ale velmi žravé housenky.

1714 dne 6. září rozlily se Velička a Ludyně přes své břehy a nadělaly mnoho škody, protrhaly hráze rybníků, jak se i v Bělotíně, v Polomi přihodilo. Mnoho lidí přišlo o život.

K roku 1715 opět mor zaznamenán jest, a povodeň od řeky Bečvy, která lázně Teplické na 7' zaplavila.

1718 a 1719 veliké parno a sucho, mnoho nemocí, zláště pak zimnice.

1722 veliká láce, měřice rži 30 kr., pšenice 1 zl., ječmene 36 kr. a ovsa 20 kr. Téhož roku vypukl v č. 18. u kováře Šimona Pala oheň a ztravil celou řadu domů od opatrovny přes celé náměstí až k zámku.

1724 velmi volná zima, že ani ledu nebylo.

1726 zase velmi tuhá zima.

1738 19. září přepadli pozůstatky loupežníků Ondráše zdejší duchovní, zbudili kaplana p. Jiřího pod záminkou, by šel zaopatřovati nemocného, ale jakmile dveře otevřel, chopili se ho, a hrozili smrtí, aby faráře zbudil a k nemocnému pobízel, což ze strachu i učinil. P. farář Jan Josef Stržínek slyše úpění svého kaplana vyšel ven a vydal se takto lupičům, kteří s ním nemilosrdně nakládali, tak že až do smrti následkem toho nemocí sklíčen byl. Konečně museli na přicházející pomoc uprchnouti. Rok na to jich bylo 12 v Hra-

nicích věšeno. Dne 4. listopádu zemřel Valter Xaver z Dietrichsteinů, po něm panoval nejstarší syn

K a r e l ,

1738 — 1781.

1742. přišlo sem oddělení pruského vojska, od Olomúce a umístilo se v zámku, byli ale za valachy převlečenými 12 měšťany odzbrojeni, jati a cí. vojsku odevzdáni.

1748. táhl přes Hranice třetí díl ruského asi 36.000 silného vojska, chovali se velmi svorlivě k lidu.

1754. dne 28. května počal se nový fární chrám stavěti.

1761. počal Karel Rabl a Josef Šejda obchod do Uher se sukrem.

1764. dne 24. června posvětil olomúcký hr. Hamilton nynější fární kostel.

1766. jel císař Josef II. na den p. Marie z Karmelu přes Hranice do Polska, doprovázen jsa od Laudona a Laszyho, přenocoval v městské hospodě. Tenkrátě sužoval jistý Halámek správec panství lid obecný přenáramně, tento prosbou ku císaři se obrátil a ulevení dosáhl, neboť Halámek, který částo se vychloubal, že mu nic neschází, než aby mu slunce a počasí ještě k službám bylo, své hodnosti zbaven, hráním na housle

v těch nejbídnějších krčmách chleba sobě vydělávati musel.

1767. vznikl oheň ve fární ulici u zámečnicka Antonína Beránka č. 58, který zasáhl městskou sladovnu, Kučů dům (později krajský úřad, dříve dům pánů z Pernštýna) a celou tu stranu až k rádnici v popel obrátil.

Po letech 1769 a 1770 velmi laciných nasle-
doval drahý r. 1771, kdež byla měrice pšenice
za 5 zl., rži 4 zl., ječmene $3\frac{1}{2}$ zl., ovsa $1\frac{1}{2}$ zl.,
maso ale bylo laciné, libra hovězího za 3 kr.,
telecího za 2 kr.

1772 počal Karel Andrla, otec manželky Ga-
lašovy první zemáky, ale jen ku krmení svého
dobytky sázeti, nenalezl ale žádných nasledovníků,
ano ještě posměchu došel. Kéžby nyní jen vždy
dostatek zemáků byl!

1775 dne 5. října stalo se rytířem z Althan
v Hranicích slavné prohlášení robotního patentu,
jímž se lidu velmi ulevilo.

1781 zvodnila se Velička a Ludyně tak, že
žádný z města do předměstí ani ku pomoci při-
spěti nemohli. Téhož roku 20. prosince odstoupil
Karel z Dietrichsteinů pro svůj tělesný neduh
veškerá panství svému synu

J a n u K a r l o v i ,

1781 — 1808,

a zemřel brzy na to roku 1784.

1783. přeložen jest c. k. krajský úřad kraje přerovského do Hranic. Měšťanstvo koupilo k tomu cíli Kučů (dříve pánů z Pernštýna) dům, a dle potřeby úřadu ho opravilo.

1784. byl veliký pád dobytka a trval půl roku. Toho roku se zde skrz Hranice stavěla císařská silnice do Polsky, a byly k tomu účelu brány městské tak zvané motošinské rozbourané, aby vozy s těžkým nákladem mohly projížděti.

1785. žádali zdejší měšťané od vrchního zemského řízení, aby jim víno pod obručemi veřejně prodávati dovoleno bylo, což až posud nikoliv nesměli. Žádosti jejich se vyhovělo, ale prodávati víno v malých částkách předce ještě nesměli, neb zde byl výsadní nálev vína knížeti patřící.

1786. změnil císař Josef II. na žádost zdejšího města den trhový, tak že místo jednoho trhu ve čtvrtek dva se odbývati mohou trhy, a sice v útery a v pátek.

1787. dne 29. června pozastavil se před poštou asi na půl hodiny tentýž císař Josef II. Vyleza z vozu procházel se trochu po podsíní, a lid všudy se tlačil, aby svého mocnáře viděti mohl. I počal poštovský mistr Gerardis lid nazpět strkati, což císař když viděl, udeřil ho svou holí, řka:

„Proč zabraňujete lidu, aby blíže přistoupili, obávají se, že mne zatlačí?“ Když pak mu vojensští důstojníci a úředníci svou poctu skládali, ptal se prvnějších, jak sobě v těchto pokojných časech dlouhou chvíli krátějí? Na to odpověděl jeden z nich, že na učení rozličných řečí, zláště pak francouzské mnoho času věnují. I tázal se jich císař důtklivě, „zdaliž se v jejich pluku mnoho angličanů a francouzů nachází?“ Na což mladý důstojník odpověděl, že jen několik. „A kterých je nejvíce?“ vece monarcha? „Hanáků“, odpověděl důstojník. „To jsem sobě myslel“, řekl dále císař, „že se těch nejvíce nacházeti musí při pluku moravském. Ale také-liž v té řeči dokonale mluvíti znáte?“ A oni odpověděli, že „jsouce rozeni z říše německé v tom jazyku nikoliv zběhlí nejsou.“ I řekl jim císař: „A pročpak se toho neučíte, abyste se při cvičení nováčků dokonale vyjádřiti mohli? Cožpak si to za nějakou nečest pokládáte, toho kraje jazyka užívatí, jehož chleba trávíte? Toť nejenom pošetilé smýšlení ale i velikou nevděčnost zjevuje.“ To propověděv moudrý monarcha obrátil se od nich mrzutě a vsedl do voza.

1790. starý hrdina Laudon táhnul Hranicemi s vojskem svým proti Prusům, vzal svůj byt v Novém Jičíně a tam 14. června téhož roku zemřel. V Hranicích ležela jízda se svým plukovníkem hrabětem Kinským.

1791. zničily tuhé mrazy 1., 2. a 3. května všechnu úrodu ovocnou, jakož i polní úrodě velmi uškodily.

1798. táhlo ruské vojsko skrz Hranice do Vlach proti Francouzům v počasí velmi deštivém. První přišli 24. listopádu. Roku pak následujících se vraceli nazpět toutéž cestou.

1802. prodal kníže Jan Karel tak zvaný „veliký mlýn“ za černotinskou branou, který tehdy za olejnou připraven byl, několika židovským rodinám, které tam až posud bývají uprostřed křesťanských domů.

1808. zemřel Jan Karel kníže z Dietrichsteinů a zanechal celý fideikomis svému synu Františkovi Josefovi.

František Josef, kníže z Dietrichsteinů,

1808 — 1854.

Zima z r. 1834 na 1835 byla velmi vlažná, ale tak větrná, že vítr větší díl střechy na našem farním chrámu Páně, jenž tenkrát taškami krytý byl, odtrhl, taktéž plech z velké věže pryč odnesl až k Čaputovému dvoru, musel tedy hned zpravit býti. Pro stálé trvajících teplo mohla práce se hned započítati a stále konati, tak že 6. dubna 1835 již makovice se na věž mohla zasaditi, a kostel mnohými květinovými věncemi okrášliti.

1836. byla zde velmi silná cholera, která dlouho zuřila a mnoho obětí sobě vyvolila. Do tohoto aneb následujícího roku padá stavba nové školy pravý rok jsem se dozvědět nemohl.

1843. stavěti se počala železná dráha, ku kteréž takmeř veškery stavebni kámen se bral z velikého lomu městu patřícímu. Ten kámen upotřeben jest ku všem klenbám mostů a jiných budov, a pro svou pevnost až posud bývá pohledáván. Taktéž ku stavbě c. k. akademie mnoho se z toho lomu potřebovalo.

1848. po vyhlášené konstituci zařizovala se i zde národní obrana ze dvou setnin pozůstávající. 24. září odbyvala se veliká slavnost svěcení práporu této obrany, slavnostné kázání držel p. kaplan Valentin Hošťálek nyní řídící katecheta na zdejší hlavní školy.

1850. přišlo sem c. k. okresní hejtmanství, jemužto podřízené byly okresy hranický, lipnický, budišovský a bystrický.

1853. stavěl se nejzadnější dům c. k. akademie na konci ulice drahotašské, kde nyní je jizdárna, roku pak 1855 dům první, kdež jsou pokoje z většího dílu ku vyučování, a obydlí pro chovance, druhý dům mnohém větší a rozsáhlejší stavěn jest r. 1860, kde bydlí komandující c. k. generalmajor, a ostatní profesorové ústavu. Mimo to je ještě uvnitř zláštní dům tak zvaný vyšší běh stavěný r. 1862 a krásný kostel panny a

mučenice sv. Barbory, patronky dělostřelectva, který r. 1861 — 1863 vystaven a r. 1863 posvěcen byl.

1854. dne 8. srpna zemřel kníže František Josef z Dietrichsteinů a nasledoval po něm

Josef kníže z Dietrichsteinů,

1854 — 1858.

Dne 9. srpna 1854 byla tak veliká povodeň, že Bečva obilí z pole vzala, most u Teplice a u města utrhla. Na Motošíně šla tak vysoko že až do oken tekla. Most ten byl pak roku 1855 znovu vystaven nákladem města 10316 zl. 49 kr. stř.

1858. dne 10. července zemřel Josef kníže z Dietrichsteinů poslední mužská ratolest svého rodu. Po jeho smrti vedly se počty z veškerého majetku úhrnem pro všechny tři pozůstalé dcery knížete, až konečně r. 1860. 7. září celý ten fideikomisní svazek vyzdvižen jest. Roku pak 1862 dne 3. června dělily se dědičky a Hranice, Drahotuše a Lipník připadly kněžně Gabrieli, provd. Hatzfeld-Weiszweiller, cozatím nejstarší sestra Terezia, provdaná hraběnka z Herberstein dostala Kounice, Mělníky, Medlov, Branice, Čvrčovice, horní Limbach v Uhřích a Růstenu ve Štýrsku, pak celý fideikomis Libochovice, Budín, Pomaisl a Vlachové Břeží v Čechách; Alexandrina provd. hraběnka z Mensdorff-Pouilly dostala Mikulov

s příslušností a Klotilda provd. hraběnka z Clam-Gallas obdržela Polnu, Přibislavu, Ždár, Vojnoměstec, Rybnany, a ránské hutě železné v Čechách pak Dietrichstein v Korutanech.

1863. dne 16. listopádu přijel J. Vel. František Josef zláštním vlakem do Hranic, a byl na nádraží od duchovních, světských a vojenských hodnostářů uvítán. O půl deváté přijel na náměstí, kde školní mládež a lid po obou stranách řadu tvořili, až ku kostelu, před nímž zdejší 3 kaplani v kněžském rouchu stáli. Jeho Veličerstvo jel do akademie a zkoušel ve všech v tom učilišti předepsaných předmětech a cvičeních, a odejel odpoledne o 4 hodinách zase nazpět při hlaholu zvonů a u všeobecném jásotu shromážděného lidu a školních dětí. Škoda že toho dne tak nepříjemně chladné a deštivé bylo počasí.

Za nejslavnější doby města Hranic čítáme:

1. založení od Jurika,
2. upevnění a obdarování mnohými svobodami opatem hradištským Chvalko,
3. doba míru za času Jana z Pernštýna, kdežto blahobyť města největšího dosáhl vrchole,
4. vybavení z poddanosti vrchnostenské a nabytí práva samostatnosti r. 1848 a 1860.

Město Hranice

leží blíže počátku karpatských hor na pravém břehu Bečvy v krásném veselém a prostranném údolí, které od východu k západu se táhne v délce asi $1\frac{1}{2}$ mile, pod 49. stupněm 35. minut. severní šířky a 35. st. 28. minut. východní délky.

Vnitřní před časy opevněné město leží 770 stop nad hladinou moře, na podlouhlém pahorku, má veliké náměstí a u prostřed něho stojí fární kostel pak krásná socha bl. Panny Marie od Jos. Ignatia Böhm-a r. 1729 vystavena. Na náměstí i dále v ulicích mají domy podsíně čili podloubí, které v čas obležení za špižírně neb i za prozatímní obydlí z venkova sem utekším obyvatelům sloužily, nyní ale od některých měšťanů již zastavené byly. Na straně východní a jižní obtéká vnitřní město Ludyně spojená se Struhovkou, na západní straně pak Velička, které v zahradách na Motošíně se spojí a do Bečvy padají. Bečva sama jest zde ražná a dosti široká, ještě však širší má řečiště, aby při zvodnění neškodila. Od zřídla horní Bečvy na hoře „Trojačka“ až sem jest $10\frac{1}{2}$ mile, zřídlo dolní Bečvy na hoře „Vysoká“ je $2\frac{3}{4}$ mile méně vzdálené, u Hranic má Bečva spád 64 stop na míli a je u Teplic 759 stop nad hladinou mořskou, jest tedy o 177 stop již níže než u Val. Meziříče kde oba prameny

horní a dolní Bečvy se spojují, o 1841 stop níže než zřídlo horní, a o 1741 stop níže než zřídlo dolní Bečvy; výš pak o 143 stop než při svém ústí do Moravy mezi Kroměříží a Tovačovem. Celý její běh od horní Bečvy až k ústí obnáší $16\frac{1}{2}$ míle, a její poříčí $28\frac{1}{4}$ čtvereční míle. Zvodněna jsouc rozličnými horskými potoky často se rozlévá, a roznáší křemel a písek svůj často na pole a louky, aneb je hrne na jiná místa svého řečiště, mnohou takto škodu činíc. Na mnohých místech vyvolí sobě Bečva docela nové řečiště, a nešetří při tom ani luk, ani úrodného pole, za to ponechává lidem pískem a křemelí zanešené staré své řečiště, a lidská pilnost musí znovu se přičiniti, aby půda tato nějakého přinesla užitku.

Řeka tato dosti bohatá jest na rozličné ryby, jen ouhoř se tak hojně nenachází jako před časy, v hlubinách bývá někdy sumec (*Silurus glanis*). Sloužit Bečva na dopravování dřeva z karpatských hor dolu do roviny. Jedouť Valaši se svými plťmi až k Hodonínu, jen že plť nemohou mítí tu mohútnost, jako na jiných vodách, proto že Bečva velmi nestejné má řečiště, a splavy, jichž jest několik, pohodlnější plutí nedovolují.

S Hranicemi sousedící města jsou: k východu Starý a Nový Jičín, k poledno-východu Hustopeče pak Val. Mezeříč, trochu dále k jihu Kelč, k jihu Bystřice pod Hostýnem, k západu Drahotuše a Lipník, k severu Podstat, mezi tímto městem a

Starým Jičínem leží město Odry. V tu stranu leží rozhraní vod pro celou Evropu, neboť Odra se svými potůčky spěchá ku severu do východního moře, kdežto potůčky z druhé strany do Bečvy svou vodu vylévají a tak do Moravy tato do Dunaje padají, až vesměs do černého moře dospějí.

Musely Hranice již značné býti, když se asi 32 let po založení nazývají „ves trhová“ s trhem každou středu, kde i fární kostel stál. Ještě více zvelebeny jsou ale tím, že Chvalko 11tý opat hradištského kláštera r. 1291 hradbami a zděmi trojnásobnými je obehnal a mnohou věží upevnil, tak že v středověku velikou byly a takměř nedobytnou pevností. Také se pro tuto velikou bezpečnost života a majetku, kterou namnoze ani pevní hradové neposkytovali, sem brzy mnoho přistěhovalo šlechticů, kteří v městě domy a na předměstí za hradbami své dvory měli. Byliť to šlechticové z nejslavnějších rodin vlasti naší, jako:

Cimburk, Pernštýn, Žerotín, Posadovský, Žampach, Lariš, Světlík, Šarnovský, Troubecký, Orlík, Czaputa z Żywiec a mnohá jiných, avšak znaky z domů jejich dávno již zmizely, jen některé ještě, a to málo jich se zachovalo, tak stojí na domě č. 20. nade vchodem v kameni vytesáno: *Benedic Domine domum istam et omnes habitantes in ea ex hoc nunc et usque in sæculum Amen. Memento mei Domine, dum veneris in*

paradisum. Anno Domini 1583 ædificavit domum istam Andreas Czaputa de Żywiec in benediccione Domini. Verbum Domini manet in æternum. Amen. To jest: Požehnej Pane dům tento a všechny přebývající v něm, nyní a až na věky Amen. Pamatuj na mne Pane, až přijdeš do ráje. Leta Páně 1583 vystavěl dům tento Ondřej Czaputa de Żywiec s požehnáním Hospodina. Slovo Páně zůstane na věky. Amen.

Tomu samému Czaputovi patřil také dvůr v nynější čaputovské ulici č. 277. který ale i s domem ztratil proto že přechoval přes jednu noc pikartského kazatele. Nyni je ten dvůr panský.

Pak je znak na domě zemřelého Klimenta Zástěry č. 15. s nápisem O. H. 1613, či však byl posouditi nemohu.

I ve Světlikovém dvoře znak se zachoval.

Ostatní domy, dříve šlechticům patřivší jsou těch okras a ozdob starožitnosti, které každému majetníku těchto domů jen čest dělaly, zbaveny, předce ale se ví, že č. 77. patřilo pánům z Pernštýna, č. 118. pánům ze Žampachů, č. 167. byl dvůr Troubeckých.

Obyvatelstva čítají Hranice 5986 a 915 židů, bydlí v 534 domech. Křesťané jsou vesměs katolíci. Zabývají se zláště soukenictvím, které ač v mnohých městech již pomínulo, zde ještě vždy trvá a kvete, máťe cech soukenický svou vlastní

valchu dle nejnovějších potřeb zřízenou, pak rolnictvím. Jsou zde ještě čtyry továrny, a sice jedna přádelna Františka Václavíka, továrna na cichorii Jindřicha Václavíka, jedna na lihoviny S. Wolfa, a konečně c. k. první výsadní továrna na galanterní a lékárnické zboží z lepenky Jana Martina Hess-a, která některý týhoden až 60000 kusů vyrábí, a tovary své až do Egypta, Persie a Indie zasilá. Před časy nacházelo se zde a v okolí velmi mnoho včelinů, a až posud se ještě mnohé zahrady aneb celé stráně jmenují včelíny ač již drahně doby zde včel není. V poslední době, jak zahradnictví, tak se i včelařství zmáhati počíná, neboť mnozí se se zláštním zalíbením tímto odvětvím hospodářství zabývají.

Občané hraničtí mají svých vlastních pozemků 2738 jiter 1170 čtverečních sáhů. Obecní majetek ale co takový pozůstává ze stavební prostory 55 j. 329 čt. s., pole 43 j. 505 čt. s., luk 11 j. 1313 čt. s., pastviska 30 j. 737³/₄ čt. s., lesa 58 j. 125 čt. s. Měšťané pak mají svůj pivovár, palírnu a 3 domy.

V obecné kanceláři nachází se znamenitá starožitnost, totiž stará gruntovní kniha od r. 1554, která při bourání domu č. 94. ve zdi nalezena jest. Kniha ta jest velmi dobře zachovalá, i vazba, která krásnou práci ukazuje, i uvnitř vše takměř neporušené, pismo české dosti dobře se čte. Pak se tu ukazuje tak zvané „právo“, na způsob

žezla spravená těžka koží potažená a mnohými hřebíky pobitá a asi 3' dlouhá hůl. Městský sudí měl právo ji nositi, a když některý měšťan, ač k soudu předvolán byl, dostaviti se nechtěl, mohl k němu do obydlí vkročiti na stůl třikrát udeřiti, při čemž pravil: „Měšťane, ať bez odkladu právu uposlechnete!“ Kdyby se pak byl měšťan ten předce zprotivil, mohl ho sudí i tímto velmi těžkým a pádným nástrojem udeřiti. Konečně jsou tam rozličná privilegia stará a úmluvy, palní listy, stříbrné pečátka od r. 1631. atd.

Nyni má město 4 výročné trhy, a sice 1. dne 24. března, 2. v pondělí po sv. Jakubu starš., 3. v outerý po sv. Michalu, a 4. v outerý po sv. Barboře. Trh na vlnu 1. v pondělí po sv. Janu Nep., 2. v pondělí po sv. Michalu archand. Zláště navštívené trhy vždy v sobotu před onými výročnými trhy, před Narozením Panny Marie a v sobotu před sv. Lucií. Trh na len, přízi, vlnu, koně, hovězí a jiný dobytek před výročným trhem. Trhy obilní pak od roku 1786, do kteréhož času jen jeden týhodně býval a to ve čtvrtek, jsou dva, v útery a v pátek, zláště poslední hojně navštěvovaný.

V zemském sněmu zastává město co poslanec p. Karel Jiříček jenž zasedl na levici domu, pro okres zvolen p. Dr. Šrom Alois který se též údem výboru zemského stal, tento zasedá na pravici sněmu moravského.

Severne od města táhne se trať železné dráhy severní císaře Ferdinanda od Lipníka přes pět viaduktů a skrz jeden tunell, jest zde stanice, kamž z celého okolí se dojíždí. Pak táhne k Bělotínu, dosáhne zde na evropském rozhraní vod výšky 925 stop nad hladinou mořskou, a snižuje se pak do údolí Odry.

Nedaleko města jest vápenec modravé barvy, bílo prokvetající, a patří obci. Dobývá se z tohoto lomu velmi mnoho pevného ku stavbám a jiným potřebám velmi užitečného kamene. Dlouhá trať železné dráhy jest z toho kamene, jakož i veškerá klenutí viaduktů, pak c. k. akademie. Něco dále k jihu na konci „Hůrky“ vápenec ten měkší již slouží ku pálení vápna, a jest tam obci Černotínu patřící veliká vápenka. Vůbec jest celé to karpatské pohoří, které Bečva zde v mohutnosti 250 až 300 stop protrhla, vápencové. V propasti je vápenec tmavošedý až černavý bílo pruhovaný, a tvoří zde jakož i v celé skále pravidelné vrstvy od 3 palců až 4 stop tloustšky, mezi nimiž vápenitá slinovina se nachází. Při lámání přišli již často na zlomky enkrinitů částečně zkamenělých. Jiný vápenec nachází se ještě mezi Skaličkou a Zámrsky.

Upozorňujeme ještě na některé znamenitosti jak v městě tak i v okolí.

F á r n í c h r á m.

Z dopisu místního faráře Jana Josefa Stržínska jenž od r. 1716 — 1757 v Hranicích farářem byl ku knížeti Karlovi z Dietrichsteina vidno, že starý tehdejší farní kostel již velmi sešlý byl, neboť píše, že jestli ještě dva trámy celou vazbu držící by zhnily, pak že se to největší neštěstí státi může, neboť klenutý kostel ten nebyl.

Spolu prosí o pomoc a podporu ku stavění nového, neboť 8000 zl., které tehdáž kostel měl, nestačilo na vystavení a upravení nového kostela. Poněvadž tenkrátě všecky peníze, které kostel měl, se vynaložily na tu novou stavbu, tedy mu nepozůstalo nic, tak že nyní po sto letech má jen 3164 zl. vlastních kapitolů, ačkoliv neznalcové praví že má kostel velmi mnoho peněz. Naznalo se od zláštní sem poslané komise ale, žeby na starém místě staven býti nemohl, neboť potřeba nutila nový kostel aby větší byl, než starý, proto že farníků velmi přibývalo. Nalezeno bylo tedy místo na náměstí za nejvhodnější, kdež také během desíti let od 28. května 1754 totiž až do 16. října 1763 vystaven byl dle nárysů brněnského architekta Frant. Ant. Grimma od židlochovického zednického mistra Ant. Slováčka.

Délky má kostel ten 23° 3', šířky 8° až 11° 4', a je do 3 kopulí klenutý, z nichž ona nad hl.

oltářem 12 $\frac{1}{2}$ ⁰, ostatní dvě v lodi chrámové 16⁰ zvýše mají.

Když zevnější hlavní stavba dokončená byla, položil **Jan Kandrnál** farář z Drahotuš a viceděkan dne 16. května 1763 základní kámen ku hlavnímu oltáři, a nyní s velikou pílí se pracovalo na dokonání slavné budovy, a vnitřním jejím ozdobení. Téhož samého roku 9. října posvětil místní farář Frant. Hájek (farář Stržínek nedočkál se dokončení jeho přičiněním započatého díla, zemřel totiž 29. září 1757.) s povolením bisk. konsistoře kryptu, aby tam hlavní dobrodinec a podporovatel stavby Jíří Karel Avrath, správce panství hranického, pohřben býti mohl († 7. října 1763.)

Na to když vše vnitř i zevnitř dohotoveno bylo, požehnal kostel ten lipnický děkan **Václav Onufrius Böh**m u přítomnosti veškerého duchovenstva z děkanství a okolí, a převelikého zástupu pobožného lidu 16. října 1763.

Dne 23. června 1764 přijel po ukončené generální visitaci děkanství přerovského biskup olomúcký **Maximilian hrabě z Hamiltonu** do Hranic, a ubytoval se ve fáře, proto že v zámku ničehož pro uhostění tak vznešeného hosta připraveno nebylo. Dvůr jeho pozůstával ze čtyřeceti osob, z nichž někteří nemajíce místa ve fárním domě, u měšťanů přebývali a od nich uhostění byli. Den na to, 24. června ráno šel slavný průvod z fáry do no-

vého kostela, ná před šla školní pak dospělejší mládež, v jichž čele nešen byl prapor s nápisem: IVVen es et VIrgInes senes CVM IVnlorIbVs VenIant In IntroItV epIsCopI pastorIs sVI gaV-Dentes.

(Mládenci a panny starci s mladšími ať přijdou ku příchodu biskupa pastýře svého s radostí).

Pak nesli dítky čtyry štíty s nápisy:

1. BeneDICTIoneM epIsCopI popVLVs orat.

(Požehnání biskupa lid žádá.)

2. DVCI pastorI nos InCLIneMVs.

(Vůdci pastýři se pokloňme.)

3. PrInCIpI ab HaMILton oVes CongaVDeant.

(S knížetem z Hamilton se radujte.)

4. HranICIVM præsVLI grates DICat.

(Hranice představenému díky vzdávejte);

cechové se svými odznaky v řadách za sebou, pak městští odění a ozbrojení ostrořelci, kteří měli nový skvostný prapor s nápisem:

DItRICHsteIn eXaCto teMpLI patrono

De HaMILton hVIVs ConseCratorI

HranICIVM ConpLaVDIt.

(Dietrichstejnu vznešenému kostela patronu, Hamiltonu jeho posvětiteli Hranice chválu vzdávají); a dvě setniny tenkrát zde ležícího pluku Neuperge, na to nasledovalo duchovenstvo a konečně sám pan biskup. V chrámu pak sloužil slavnou pontifikální mši a celá slavnost ukončená jest o půl čtvrté hodině odpoledne. Do oltářů uložily

se ostatky sv. Felixe, Gaudia a Krescencie, které se tam až posud nacházejí.

Nad hlavními dveřmi chrámovými byl znak biskupa malovaný a vůkol něho napsáno:

Ab HaMILton epIsCopo atqVe S. R. I. DVCI

IVsta ConseCratI teMpLI gratItVDo.

(Hamiltonu biskupovi a J. K. M. knížeti vroucí za posvěcení chrámu vděčnost.)

O celé této události svědčí až posud nápis v pozadí kostela se nalezající, jenž následovně zní:

Consecratum Deo In Honorem Decollationis s. Joannis Baptistæ a Reverendissimo ac Celsissimo Principe Domino Domino Maximiliano Dei Gratia Episcopo Olomucensi Duce, s. r. i. Principe, Regiæ Capellæ Bohemiæ et ab Hamilton Comite etc. Die 24. Junii 1764. Dominica II. post Pentecostes.

(Posvěcený Bohu, ke cti stětí sv. Jan. Kř. od nejd. p. Maxmiliana z Hamilton biskupa olomúckého atd. dne 24. června, neděle 2. po sv. Duchu.)

Po oplynutí padesáti let r. 1814 odbývala se veliká slavnost, a daroval tenkrát zdejší měšťan Jan Blažek 1000 zl. na opravu a obnovení kostela, zláště pak na úplné dohotovení obou zadních oltářů.

Již pak během času potřeboval chrám tento mnohou rozsáhlou opravu se značnými výlohami, v počtu 3200 zl. r. č., které ale dobrodinci s

ochotností kryli. Tak věnoval zdejší měšťan Josef Jakeš více než 800 zl., měšťan Karel Šidlo 200 a mnozí jiní po 50 i více zlatých. Jistý František Kubíček ve své poslední vůli odkázal 500 zl. na hlavní oltář a na obnovení velikého kříže na hřbitově. Vdova po zemř. Janu Stadtmüller-u a jeho sestra zbudovaly nový Boží hrob průsvitný výlohou asi 300 zl. Celé to obnovení trvalo od r. 1857 — 1859. Oltáře a ostatní okrasy jsou spravené rukou Antonína Havelky, pozlacovače z Olomúce, a kostel celý jest čistě vyličen, jakož i socha bl. Panny Marie na náměstí obnovená nákladem Josefa Jakše.

Veliký korunný svícen u prostřed kostela visící zbudován jest od zdejších paniček roku 1861. Stál přes 200 zlatých.

Obrazy na oltářích jsou výtečným štetcem malíře brněnského Jana Sterna, jenž maloval hlavní obraz stětí sv. Jana Kř., sv. Josefa a sv. Michala vrchní to obraz. Vyhlášený c. k. dvorní malíř Jan Steiner maloval sv. Jana Nep. a vrchní sv. Kateřiny Sen.; úzkost Pána Ježíše na hoře Olivetské a vrchní kajícího Davida pak křest Ježíše Christa v řece Jordaně na křtitelnici. Olomúcký Josef Pilz maloval sv. rodinu a vrchní sv. Jíří. Řezbářskou práci vykonal František Neszmán z Brna na oltáře, kazatelnici a křtitelnici.

V poboční kapli náleží se na oltáři nákladem téhož nadzminěného dobrodince Josefa Jakše obnoveném starý obraz bolestné Panny Marie, na němž nasledující jest nápis:

„Letha Páně 1658 dne 4. března dal gest mallowati tento obraz a to Panu Bohu ke Cti a Chwále a Umučení geho swatého k rozgimani a Matky geho Kwilení a Nařikani žalostnému a na Pamatku všech dušiček wěrných při tom místě w Panu Bohu odpočiwagících. A to Urozený a statečný Rytíř Pan Bohuslaw Norbert Šmerhowský z Lidkowic a na swobodném dvoře při městě Hranicých bydlicy.”

Po obou stranách Matky Boží klečí oba manželové, (bezpečně jsou to jejich podobízny) z jichžto úst jakoby slova vycházela, u něho stojí:

„Miserere mei Domine et parce peccatis meis.”
(Smiluj se nademnou Pane a odpůst hříchy moje);
u jeho manželky pak:

„Memento mei o Jesu in regno tuo,”

(Pamatuj na mne o Ježíši v království svém.)

Mimo tyto více méně staré ale vesměs umělecké obrazy nacházejí se z novější doby od bratrstva růžencového zjednané dva obrazy, a sice „p. Marie růžencové a sv. Valentína.” Ještě jeden sv. Cyrilla a Methodia apoštolův slovanských na památku 1000letou jejich příchodu do vlasti naši roku 1863 zbudován jest od jejich ctitelů, a ma-

lován od malíře v Novém Jičíně Ignáce Bergera, nákladem dobrodinců.

Na oltáři sv. Josefa nacházejí se ostatky sv. Theodora mučeníka. O tomto svatém Theodoru čteme v církevních hodinkách nasledovně: „Theodor (čili Bohdan) křesťanský vojin byl za času císaře Maximiliána, chycen, ale trest jeho byl mu s výminkou odpuštěn, jestli křesťanské víry se odřekne; a když nechtěl uvržen jest do žaláře, kdež mu všechno maso s kostí strhli; on ale prozpěvoval: Chváliti budu Boha každého času. Pak jej vhodili na hořící hranici kdež se zpěvem a modlitbou odevzdal Bohu ducha svého 9. listopádu. Jeho tělo pochovala jistá matrona Eusebia.” Tyto ostatky vyzdvihl z nařízení samého papeže kardinál František Silvester Merani na hřbitově sv. Anežky v Římě, totiž kosti a nádobku s krví jeho. Hodnověrný úpis dne 5. dubna 1763 od téhož kardinála podepsán jest. Bylo pak nařízeno od sl. konsistoře, aby všichni faráři v cestě z Olomouce do Hranic jsoucí slavně ostatky tyto doprovázeli vždy až k nejbližší fáře, což se i stalo. Byly pak do Hranic 25. června 1763 přinešeny a ve starém kostele na hlavním oltáři nad tabernáklem postaveny, pak r. 1766 dne 19. března do nového kostela se přenesly, a na oltář umírajícího sv. Josefa uložily. Ozdoby těchto ostatků dělal poustevník Příborský, řezbářskou práci, totiž kostnatou hlavu, ruce, při-

lbici a meč a všechnu ostatní řezbářskou ozdobu na sklené rávce Josef Galaš, otec známého spisovatele a básníka našeho za 22 zl. 29 kr. Celý náklad stál 311 zl. 3 kr. 2 den., pak bylo mnoho darovaných a věnovaných ozdob v ceně 115 zl. 40 kr.

Roku 1859 vše obnovil a vycídl pobožný jeden voják Antonio Bassi, zlatník, rozený z Bergamo v Lombardsku.

Na kůru chrámovém jsou krásné od Jana Výmoly vyhotovené varhany s 20 registry nákladem 2237 zl. od dobrodinců složených, které se r. 1830 opravovaly.

Na věži jsou zvony staré, největší 30 centnůů těžký od r. 1490, menší 20 cent. s nápisem českým:

„Tento Zvon byl udělan ke Cti a Chvále Panu Bohu a darovany za purmisterstva Benona Ječminka a Mikuláše Picka letha Panie 1551.“

Dva 8 a 5 cent. od 1506 jak na nich dobře čísti lze. Umíráček 80 liber těžký darovala r. 1703 vdova Anna Salomena Kondili, na kterýžto i fundaci založila.

Posloupnost katolických farářů hranických od r. 1625 — do našich dob.

Nejprvnější farář, jenž se jménem uvádí, jest 1. **Wolfgang Václav Schindler**, za jehož času 1625 matrika křestní zavedena jest. Byl bakalářem filosofie. Po něm dle tétéž matriky 2. **Albert Bernard Tomáš Kocúrovský** 1644 — 1651, pak 3. **Tomáš F. Teplý**, jenž i Teploides se nazýval až 1658. 4. **Jan Topolský** jenž se nazývá děkan města Hranic, po němž 27. února 1660 následoval 5. **Matěj Křelovský** až 1680. 6. **Jan Tichý** 14. července 1680 — 1688. 7. **Mikuláš Fousek** od 6. srpna 1688 — 1699, kdež do Fulneku odešel, a na jeho místo dostal se zase farář fulnecký 8. **Václav Andrea** — 1702. 9. **Leopold Boldis** od 12. června téhož roku až 7. června 1715, na kterýžto den v Hranicích zemřel. 10. **Jan Josef Stržínek** bakalář bohosloví roz. z Partutovic od 3. března 1716, † 29. září 1757. 11. **František Hájek** 14. listop. 1757, † 29. pros. 1768. 12. **Jan Suchánek** roz. z Lipníka od 6. ledna 1769, dostal se 1777 do svého rodiště, zabit jest tam od jednoho zámečnicka z Všechovic. 13. **Jan Böhm** roz. z Hranic od 23. října 1777, † 26. pros. 1797. 14. **Matěj Klátil** roz. z Lipníka, † 1819. 15. **František Šubert** roz. v Zlonicích v Čechách, a šel do Krušburka v Čechách nazpět r. 1827. 16. **František Axmann** roz. z Lipníka, dostal se 1833 do Dra-

hotuš. 17. **Jan Rada** roz. z Kelče 5. března 1834 též do Drahotuš 1846 v dubnu. 18. **Václav Renert** přišel sem z lokalie Ječovic v Pražské diecési od 15. dubna 1846 dostal se 1849 za kanovníka do Mikulova, a do Hranic se dostal 19. **Hynek Šumbera** roz. z Hranic, dostal se r. 1857 do Lipníka, a nyní od 1857 **Petr Vysoudil** roz. z Třeštiny, v této řadě 20. farář hranický.

Pak pracují v duchovní správě nyní Valentin Hošťálek, kaplan a řídící katecheta na zdejší hlavní školy, rozený z Velkých Prosenic, od roku 1848; pak Severin Gruss, kaplan, rozený v Úzově od roku 1857; konečně Libor Scholz, kooperátor, rozený z Loštic od roku 1863.

Nejvšedních zásluh při obnovování chrámu tohoto získal sobě nepopíratelně vp. farář P. Petr Vysoudil, neboť za jeho času od r. 1857 veškeré obnovy se děly, lid vida že peníze které skládá, na dobro se nakládají s velikou důvěrou a obětavostí znovu a znovu na věc jemu posvátnou se skládal, a lze říci o něm: „Hospodine miloval jsem okrasu domu tvého, a místo přebývání slávy tvé.“ (Žalm 25, 8.) Taktéž i nyní, sotva se byl na kazatelnici zmínil vp. P. Valentin Hošťálek, jaká nám nastává slavnost, a že by záhodno bylo, abychom nějakou památku trvanlivou učinili, aneb takřka kostelu našemu nějaké vázané dali, s velikou ochotností konaly se zláště horlivostí Karla Sumbala, měšťana a toho času kostelníka, ve

všech přifárených osadách a v městě hojně sbírky, z kterých se zakoupiti má ornát mešní ze zlatého červeno prokvétajícího brokátu, a skvostné velum. Mimo to sbírají zdejší paničky prostřednictvím nadzminěného vp. P. Valentína mezi sebou a hodlají zakoupiti 6 velikých a krásných stříbrných svícňů na hlavní oltář. Ale nejen k farnímu chrámu patřící sbírku činili, i obyvatelé blízkých osad totéž učinili, pravíce, že častěji zláště v čas nepohodlný pro vzdálenost od svého farního chrámu zdejší navštěvují a že jim tedy též na tom záležitosti musí, aby stánek Boží, kde svou pobožnost vykonávají, ozdoben a oslaven byl. V první řadě mezi těmito stojí Velká z farnosti drahotušské, pak Oustí, patřící do Kelče, Olšovec z farnosti střítežské a Lhotka z farnosti drahotušské. Zdejší Jakub Trousil sám koupil pěkný kříž ku kostelu nákladem asi 300 zl. r. č.

Pořádek služeb Božích,

jakýž bude letos při naší stoleté slavnosti, a jak od vp. faráře sl. konsistoři předložen jest:

Června 24. v pátek. Den narození sv. Jana Křtitele. Ráno o 10. hod. kázání pak slavná mše sv.

- Června 24. v pátek odpoledne o 5. hod. kázání,
nešpory a sv. požehnání.
- „ 25. v sobotu ráno o 8. hod. slavná mše sv.
„ odpoledne litanie a sv. po-
žehnání.
- „ 26. v neděli ráno obyčejné služby Boží
jak bývají v neděli.
„ odpol. o 3. hod. povede se sla-
vný průvod k filiálnímu ko-
stelu „Narození bl. P. Marie.”
- „ 27. v pondělí ráno o 8. hod. slavná mše sv.
„ odpoledne o 6. hod. litanie
a sv. požehnání.
- „ 28. v úterý ráno o 8. hod. slavná mše sv.,
o 9. hod. zpívané requiem
a kondukt ve filiál. kostele
Narození bl. P. Marie, za
všechny při něm odpočívající.
„ odpoledne o 6. hod. litanie
a sv. požehnání.
- „ 29. ve středu: Slavnost sv. apoštolů Petra
a Pavla. Služby Boží jak
jindy v tuto slavnost.
- „ 30. ve čtvrtek ráno o 8. hod. zpívané re-
quiem a kondukt za všechny
v tomto posledním 100letí
zemřelé, a pak průvod na hřbi-
tov, tam žalmy a modlitby
za mrtvé.

Července 1. v pátek: Oktáva. Ráno o 10. hod. kázání a slavná mše sv.

„ odpol. o 6. slavné Te Deum
laudamus a sv. požehnání.

Filiální kostel

Narození bl. Panny Marie.

Kostel tento je půl hodiny k východu od města vzdálený, a je při něm hřbitov od nepamětných dob pro vesnice Černotín, Hluzov a Zbrašov, také z Hranic ale jen na zvláštní žádost se sem pochovávají. Starobylé podání, a i Galaš ve svých památkách praví, že jest to tentýž kostel, jejž vystavěl Jurik, aneb aspoň na tom samém místě že stojí. Nezdá se ale pravdě podobné býti, neb když Hranice osadu Jurik zakládal, stavěli zajisté první osadníci příbytky své okolo neb poblízkou obydlí duchovního, a nikoliv aby půl hodiny vzdalene stavěli od obydlí prvního faráře svého. Obě strany zajisté rády spolu co nejvíce obcovaly, Jurik aby cvičil, poučoval a povzbuzoval, osadníci aby poslouchali a se přiučili, čemuž by vzdálenost půl hodiny cesty tehdáž ještě mnohém kostrbatější než nyní byla překážela. A kostel teprv tenkrát se staví, až dostatek jest pracovitých rukou lidských, jest tedy výsledkem vícera pospolu bydlících obyvatelů. A jaký měl toho býti účel? Že tam na blízku pohanská lúza či hlúza bydlela? Ale i toto jest jen pověst pochybná, a

nelze na pochybné pověsti nějaký důkaz zakládati. My se tvrditi osmělujeme, že kostelíček ten Narození bl. Panny Marie v pozdější době a z jiných příčin vystaven byl. Stavba klade ho do 16. století, což také číslo 1595 za hl. oltářem naznačovati se zdá. Možná že jej vystavěli z tehdaž všeobecného takmeř odpadnutí v městě a okolí ještě pozůstali katolici ku svým službám Božím, neboť se byli pikarti kostela v městě zmocnili. Vchod, odkud daleká a velmi vzácná vyhlídka přes Hranice a daleko k západu se ukazuje, ozdobují dvě krásné a košaté lípy, a uvnitř se mimo kazatelnice, sakristie a kůru s positivem o 7 registrech, nyní již špatným, nacházejí 4 oltáře. Na věži se nacházejí dva zvony jeden 5 centnýřů těžký s nápisem: Maria Mater 1502 druhý 3 cent. těžký s nápisem: Anna Katharina 1503. Roku 1669 daroval dle své poslední vůle Ondřej Girbl z Popic bývalý měšťan olom. sem oltář sv. Ondřeje, r. 1815 byl obnoven hl. oltář, r. 1810 — 1820 pak docela nový oltář 14. pomocníkům vystaven, pak se tam nachází ještě oltář p. Marie a sv. Antonína. R. 1841 a 1845 opraven jest kostelíček výlohou 488 zl. od dobrodinců složených, 1853 dostal nové kostelní ornáty, neboť se zde 3krátě za rok odbývají slavné služby Boží jakož i mše sv. při pohřbech čítají.

Okolo hřbitova ve zdi jsou vystavené kapličky v počtu 14, a v jedné každé z nich jeden

obraz křížové cesty, pak dvě jednotlivé kapličky, jedna duši v očistci, druhá sv. Magdaleny. Křížová cesta jest dle Galaše od tohoto poustevníka a kněze Sebastiána Srzemski-ho založená, při kteréžto stavbě on sám nádenickou práci dělal. Roku 1738 byla dokonaná a zdejší Ondřej Hořecký věnoval 50 zl. na opravu 1739, které ještě za živobytí zakládatele na 100 zl. zrůstly přispěním mnoha dobrodinců. Posvěcená byla pak 13. srpna 1766 od P. Amada, kvardiána kapucinského kláštera olomúckého.

Ku kostelu tomuto velmi mnoho poutníků docházívало, ano když při opanování Hranic od Mansfelda, obyvatelé opět od katolicismu odpadli, předce nic méně v nich pobožnost k P. Marii nevyhasla, a oni nutili násilně svého pastora, aby s nimi šel, a pout a pobožnost s nimi vykonal.

Ku letem 1672 a 1690 stojí poznámka, že velmi mnoho poutníků se sem sešlo. Nyni se při pohřbech tam sloužívá a v jisté slavnosti bývají tam slavné služby Boží.

Hřbitov má několik pěkných náhrobních křížů, zláště krásný jest hlavní veliký kříž od Jana Frantíka, měšťana zdejšího r. 1748 postavený, pak náhrobek Klementiny Geislerové, schovanky Augusta Bedřicha rytíře ze Schmidtu, c. k. general-majora a komandujícího zdejší c. k. dělostřelecké akademie.

Kaple sv. Antonína

stojí na tomtéž hřbitově na blízku mariánského kostelíčka, má 1 oltář. Dle všeho není o mnoho spíše než r. 1658 vystavená, neboť toho roku již opravována byla nákladem jedné hranické měšťanky, měla r. 1784 vyzdvížena býti, ale kníže ji za 50 zl. koupil a r. 1825 městu daroval, načež ji jeden dobrodinec vnitř i zevnitř obnoviti dal. Hned za ním byla přirozená jeskyň co obydli od r. 1686 až 1707 zde žijícího poustevníka, jenž prý sloul Havel, a po jehožto smrti pouštka tato zašla. Jmenovitě uvéstí lze později Sebastianu Srzemeskiho, jenž byl polský šlechtic pocházející z Krakova a v Krakově též vysvěcen a nabyt v blízkých Teplicích předešlého zdraví, zůstal pak co kněz a řeholník 3. řádu sv. Františka zde a založil 1000 zl. své dědictví pro svého nástupce, aby tento „lid žebráním neobtěžoval,” nybrž kostel opatroval a obstarával. Zemřel 9. října 1766 a pochován jest u prostranných dveří v mariánském kostelíku kde se i jeho náhrobek nachází, jenž takto zní:

Leta Páně 1766 dne 9. října dokonat život svůj v 60. roku věku svého a očekává zde v naději blahoslaveného vzkříšení velebný kněz Sebastian Srzemeski rodič z Krakova v Polsku a zakladatel 14 kaplí sv. křížové cesty. Modlete

se za něho. Dán jest tento kamen r. 1824. František Glos, kaplan. Nákladem V. Johna.

Po něm následoval 1767 jistý Václav Ďura, po něm pak frater Antonello, a poslední jakýsi Felix, ale od r. 1780 dostávají dle vůle zakladatele „domáci chudobní“ ty úroky, proto že žádný více poustevník zde nebyl.

Svědectví toho jest podpis na obrazu poustevníků sv. Pavla a Antonína, jenž takto zní:

„Upamatování na bývalé poustevníky při tomto kostele Narození bl. Panny Marie totižto velebného Jurika, kněze z řádu sv. Benedikta a zakladatele města Hranic leta Páně 1169 velebného kněze Sebastiána Szrzenski-ho zakladatele 14 kaplí svaté křížové cesty 1758, pak třech pobožných laiků z řádu kapucinského Pavla a Antonína a Felixe, s kterýmiž poušť hranická přestala.“

Obraz ten byl dříve v oné jeskyni, nyní ale když skála již vylámaná jest na ohradní zdi hřbitova se nachází. Ještě jest

Kaple sv. Anny

v obci Hluzově s pěkným obrazem téže svaté, jest majetností obce, a má značný kapitál, tak že všeliká oprava z úroků zapraviti se může.

Kostel sv. Cyrilla a Methodia v Černotíně.

Roku 1863 usnesli se obyvatelé černotínští, na památku tisícleté slavnosti příchodu sv. věro-
věstcův našich Cyrilla a Methodia na Moravu vy-
stavěti ve své obci trvanlivý pomník téže slavnosti,
totiž kostel.

Plan ku kostelu tomu dělal Alois Jambor
z Hranic, komise světská i duchovní dne 19.
dubna 1864 ho schválila. Má býti délky 9° 2',
šířky 5° — a zvýše 4°, věže pak 10° vysoká.
Obraz hlavního oltáře bude sv. Cyrill a Method.
Letos r. 1864 práce se započala a má 1865 do-
končena býti. Celý nynější výbor obce se té věci
zaujímá, nejvíce ale přičinil se dle všeobecného
mínění Josef Šindlar a starosta Anton. Šnědrla.
Dejž Bůh svého požehnání ku krásnému a zna-
menitému dílu tomuto!

Bývalý fární chrám

stál na onom prostranství, kteréž se nyní mezi
fárou a školou nalezá, tak sice, že svatyně k fáře,
hlavní pak dveře blíže ke zdi městské tam kde
škola stará stojí, obrácené byly. Byl pak kostel ten
nemnoho větší než onen podlesní, a skoro téhož
samého způsobu gothického, nemaje než jen jedi-
nou věž, kteráž na levici svatyně stála, a tak

skrovná byla, že dva zvony menší venku nad oknem pod malou střeškou zavěšeny byly. Loď neměla žádného klenutí, nybrž jen dřevěnou půdu, kteráž malovanými a zlacenými růžemi ozdobena na jednom dubovém sloupě, který rošt nesl, spočívala. Na levé straně lodi vynacházely se dvě dřevěné pavláče, jedna nad druhou, na pravé straně ale a na kůru jen jedna, kteráž se až ku kaply táhla, a na níž literáci ku zpěvu se scházeli. Svatyně byla sice dosti dlouhá, ale nízká a tmavá, proto že jen dvě oken měla. Sakristie byla pod věží, a byla též velmi tmavá, nad kterouž se malé oratorium nacházelo. Na druhé straně byla též a to větší sakristie a nad ní oratorium, na něž se z venku po schodech šlo. Zde byla kostelní knihovna, ve dvou almarách, které ale za času Galaše již takmež prázdné byly. Ve svatyni nalezal se jediný velmi špatné řezbářské práce oltář černo obarvený a velmi řídko pozlacený, na němž sochy představovaly stětí sv. Jana Kř. V lodi byli 2 oltářové téhož samého způsobu, a sice na straně epištoly sv. kříže, naproti pak sv. Michala arch., kteříž ale malované obrazy měli. V kaply při zdi na straně epišt. přistavené v 17. století byly 3 oltáře: sv. Anny na levé straně, umírajícího sv. Josefa v prostřed a sv. Jana Nep. na pravé straně, a mnoho jiných malých a velkých obrazů, jakož podobně i na onom dřevěném u prostřed kostela stojícím červeno obarveném sloupě. Půdo-

rys toho kostela v Galašových knihách se nalezá. Okolo kostela byl hřbitov, který pak přenešen byl za město. Náhrobky kamenné se částečně do zdi nového hřbitova zazdily, jsou tam 4, však bez významu historického, jeden je ve zdi nové školy na dvoře zazděn, byl na hrobě Jana Josefa Lariše z Nimsdorffu, jenž 13. března 1745. zemřel, větší díl jich ale pohozen, rozprodán, neb jinak upotřeben byl. Nový hřbitov jest ozdoben krásným velikým křížem kameným, který v prosinci 1791 postavil řezbář hranický František Galaš. Bylať to jeho poslední práce. Dle své žádosti pochován jest pod křížem tím, pak náhrobky, mezi nimiž nejpěknější jsou: Galašův od jeho ctitelů 1842 zbudován a 1862 obnoven od vděčných jeho spoluobčanů hranických. Pak má ještě Jan Stattmüller, Maria Lorencova, Hedvika Čěškova, Alois B. Wetzels, Josef Piskoř, Dominik Pulka, Karel Kober a Leopold Dvořák pěkné náhrobní pomníky.

Bývalý chrám sv. Šebastiána

stál nedaleko řeky Veličky, a měl jen 1 oltář. V 16. století zmocnili se ho dle Galaše novokřesťanci, po bitvě na bílé hoře byl katolikům navrácen ale brzy na to roku 1624 jej vojáci Mansfeldovi úplně vyplenili, byl však r. 1672 od knížete obnoven a dočkal se r. 1780, kdež s mnoha jinými nepo-

třebnými (?) kostely vyzdvižen jest byl. Obraz sv. Šebastiána a sochy sv. Karla B. a sv. Rocha z hlavního oltáře přeneseny byly do kostelíčka Narození bl. Panny Marie, a bezpečně i ty dva staré zvony zde z tohoto kostela pocházejí. Nyní jest tam solárna p. Stummer-a, presbiterium jest od lodě, kde ještě prkenný mnohými hvězdami pokrytý strop se nalezá, odděleno, a oboje slouží za solný sklad. Na oblouku jenž dříve dělil presbiterium od lodě jest znak knížat Dietrichsteinských a rok 1680 pod písmeny F. P. A. D. Ku vchodu hlavnímu, jenž se zazdil přistavené jest obydlí nynějšího expeditora soly.

Když již navrženou otázku, kde asi pravdopodobně stál kostel od Jurika založený, zodpovídati máme, tedy bychom soudili, že tento kostel to býti mohl, jenž na místě dřívějšího a bezpečně dřevěného kostela vystaven byl. Když Benediktíni r. 1222 Hranice s okolím dle smlouvy premonstrátům hradištským postoupili, nazývají se Hranice trhová ves. A v trhově vsi by neměl býti kostel fární? obyvatelé ostatních 6 od Jurika založených vesnic když do trhově vsi přišli, měli by teprv asy hodinu cesty ještě do fárního kostela konati? Pochybuji. Spíše se zdá, že v prostředí a v trhově vsi, Hranice nazvané kostel stál. Později pak, když r. 1291 pod opatem Chvalko město opevněno bylo a vysokými zděmi se oběhvalo, byla též potřeba nutná, aby pro případ,

kdyby nepřítel do kraje přišel, nějaký kostel v hrádbách vystaven byl, by služby Boží též v čas obležení se konati mohli. Byl tedy kostel vystaven v hrádbách na místě mezi nynější školou a fárrou, ale onen na Motošíně zůstal předce ještě pod jmenem kostel fární a faráři se psali „z Hranic a na Motošíně.“ Ale i to zůstane jen kombinace tak dlouho, dokud nějakým způsobem jistoty o tom nenabudeme.

Bývalý sbor adamitů

v čaputovské ulici nyní č. 265.

Dle památek Galašových měl tento sbor náležeti Adamitům, nikoliv ale Pikardům, ačkoliv v ústech lidu jim se připisuje. Před časy byl zevnitř mnohou malbou ve vápně ozdoben, a měl větší, než v obyčejných obydlích jsou, okna. Galaš ještě popisuje úlomek obrazu Adama a Evy z čehož bezpečně na Adamity soudí, a rozličné jiné ozdoby, také poslední soud. Vůkol těchto vyobrazení byly rozličné texty z písma sv. vyňaté napsány, tak že málo bylo místa bud neomalovaného aneb nepopsaného. Rok 1583 nad oknem kulatými sklenými tabulemi vykladaným velikými arabskými číslicemi napsán byl. Nyni již všechno je zalíčené až na malou bezvýznamnou ozdobu na rohu domu, a okna jsou jinými menšími nahrazená.

Š k o l a.

Školní budovy jsou nyní na tom místě kde před 100 lety kostel a jej obkličující hřbitov byl. Škola, nad jejížto vchodem městský znak se nachází, jest starší, druhá ale teprv okolo roku 1835 vystavená. Jest zde hlavní škola 4 třídní pro chlapce, se 4 učitely a řídícím katechetou, jenž spolu kaplanem fárským jest. Pro děvčata jsou 3 třídy, z nichž dvě v staré školy, třetí ale v měšťanském domě se vyučuje. Dva učitelové, a jedna učitelka (spolu pro ženské práce), pak oba kaplanové je vyučují.

Hlavní škola zde roku 1854 dne 1. října na základě nadací, které zde 13. října 1817 zemřelý kněz na odpočinutí, jmenem Kristian Baumann na školu učinil s dokladem by vždy duchovní ředitelem školy byl, kteréžto nadací nyní 19028 zl. 10 kr. r. č. obnáší, zatím provisorně se ustanovila, až pak přípisem ministerstva odedne 22. prosince 1855 potvrzená byla. Právo obsazování náleží městu.

Žáků má roku 1864 hlavní škola ve 4 třídách 337, děvčat je roku 1864 ve 3 třídách 306.

Mimo tyto jest ve farnosti ještě škola v Černotině, ve které dívky 2 tříd v jedné světnici od jednoho učitele vyučovány bývají. Patronát má Gabriela hrab. z Hatzfeldt. Sem patří též mládež Hluzovská.

Žáků je v obou třídách z Černotína 66, z Hluzova 36, úhrnem tedy 102.

Pak expositní škola na Zbrašově, kdež také jeden učitel v jedné světnici obě třídy vyučuje. Patronát patří obci.

Chlapců je v obou třídách 12, děvčat 15.

Dobročinná nadaci.

I. Pro studující: **Ignat Antonín Sukup**, rodák hranický, tit. kanovník, arcikněz a farář u sv. Jakuba v Brně zemřel 20. ledna 1799.

Uložil 9231 zl. 12³/₄ kr. v „Památkách“ na stipendia pro 6 studujících, tak sice, aby každý dostával úroky z 1500 zl., ostatní přebývající peníze mají se ukládati, ažby z nich opět 1500 zl. na jistinu pro sedmého studujícího mohlo uloženo býti. V poslednější době dostávali ale jen 3 po 30 zl. stř., když ale r. 1863 tyto památky tažené byli, bude jich nyní zase 6 dostávat, a sice 78 zl. 75 kr. r. č. Študující má býti z přízně neboštika, a když již by žádného nebylo, vůbec z Hranic, ale musí veřejně v latinských školách studovati.

II. Prostřednictvím J. Galaše učinil zdejší měšťan **Karel Kober** rozličná krásná a chvalitebná nadaci, nechť v těch listinách jmenován býti, ustanovil vždy Galaše svého vřelého přítele, aby jako ze svého vše vyhotovil a spravil. Jsoutě nasledující:

- 120 zl., jichž úroky dostane učitel mravný a své povinnosti svědomitě plnící.
- 500 zl., úroky za odměnu žákům na knihy zláště k tomu cíli zakoupené a vázané.
- 120 zl., úroky na odměnu chudobnému otcí neb vdově, že dítky své dobře a bohabojně vychovávají.
- 400 zl., úroky za odměnu zde rozeného a v službě stojícího ctnostného děvčete. Kdyby nebyla zdejší, musí aspoň 8 let zde ve službě býti.
- 100 zl., úroky na ošacení hodného děvčete.

K rozdávání těchto rozličných patero darů ustanovil zláštní slavnost, která se každý pátý rok, a to vždy na začátku školního roku opakovati má; všichni jenž za odměny hodni uznáni budou, zaznamenají se ve zláštní čestnou knihu ku budoucí památce. Letos 1864 opět tato slavnost bude.

- 200 zl., úroky na rozdání pro chudé každý rok 13. června.

Nechtěl šlechetný tento měšťan, jenž předobře znal poměry zdejšího města a všechna tato nadací za živobytí svého učinil, jmenován býti, z kteréž příčiny také J. Galaše za svého plnomocníka ustanovil. Ale když nyní již všeobecně známo jest, že on to byl, jenž tak krásná nadací

učinil, i já myslím, že skromnosti jeho potomků neublížím, znamená jmeno jeho, a z druhé strany za svou povinnost to uznávám zapomenutosti je vytrhnouti, aby budoucí pokolení s vděčností naň zpo-
mínalo.

III. **Josef Šebastian Řehula** zvýšil od své matky Antonie ustanovená 200 na 400 zl. a věnoval pro zdejší školu, aby z polovice vypadajících úroků se zakoupily odměny, z druhé pak polovice obuv a šaty pro chudé děti. Podělování jest každý rok na začátku školního roku.

IV. **Josef Heřman Agapit Galaš** založil 1814 knihovnu, která obsahovala 831 svazků. Věnoval své vlastní knihy, a hleděl dobrodince k tomu též nakloniti. Ač tehdaž s mnohou obtíží bojovati bylo, předce cíle svého dosáhl, a viděl ji v květu. Nyni však více se knihy z ní nevypučují.

Dobročinné ústavy.

Opatrovna

pro staré ku práci již neschopné lidi z celého panství Hranického založena od knížete Ferdinanda z Dietrichsteina 2. října 1692. pro 6 mužských a 6 ženských osob. Tentýž přidal jim r. 1700 ještě 100 zl. Pro Hranice město jsou 4 mí-

sta, pro Drahotuše 1, pro ostatní osady pak dohromady 7 míst. Dostanou celé zaopatření i šaty.

Jsou za to povinni o 8. hodinách každodenně při mši sv. za dobrodince své se modlití, jakož i doma třikrát za den společné modlitby odbývati mají. Před časy měla opatrovna zahradu tak zvanou „pasírovskou“ na farářství s základem 10987 zl. r. č.

Mnohém starší opatrovnu obdaroval Vok ze Sovince, pán na Helštýně 1450 potřebným dřívím ku pálení z lesů u hradu Helštýna a r. 1463 daroval ji až posud jemu odváděný poplátek 50 zl. ze vsi Zbrašova, a okolo roku r. 1476 patřila ji i nyní neznámá vesnice Popelov a opuštěné pole u vsi Středolesí. Pozdější pán totiž Jan z Pernštýna dodávání dřeva 1547. jim potvrdil, V této staré opatrovně (špitál) bývalo jen 5 neb 6 osob, jak Ferdinand z Dietrichsteinů ve své listině nadací sám udává.

Nemocnice.

Josef Heřman Agapit Galaš, c. k. pens. vrchní lékař a majitel domu č. 170. věnoval ve svém závětu svůj dům na obydlí pro učitele náboženství na zdejší školy, a zahradu „pro jeho zábavu a radost,” kterýžto za to čtyry mše sv. do roku sloužiti měl. Poboční stavení, které ještě za svého živobytí chudobným nemocným zanechal, aby zde opatrování a vyhojení byli, určil, ažby pro

ně některé jiné příhodnější místo se našlo, za obydli pro schudlé občany hranické. Že ale nebylo možná poslední vůli Galaše ve všem všudy ve skutek uvést, zaplatilo město jeho dluh 100 zl. a od něho ustanovený legat 100 zl., pak uložilo 60 zl. na ony 4 mše sv. a nyní jest tam v jednom stavení nemocnice, v které stojí 17 postelí pro mužské ve 2 světnicích, 12 postelí pro ženské ve 3 světnicích. Mimo to ještě 1 světnice pro náhlé případy neb nebezpečně nemocné aneb zuřící. Poboční stavení obývá posluhovač nemocných s rodinou. Zahradu 513 čtver. sáhů obnášející užívá obec částečně za štěpnici, a slouží ku procházkám zotavujících se nemocných. Pole k tomu patřící jest v nájmu. Až do r. 1857 byl ústav tento privatní obecní majetek, toho ale roku učiněn jest za veřejnou c. k. okresní nemocnici, jakož jsou takové ve Znojmě, Jihlavě a Hradišti. Nyni navrhuji, staré kasárny pro obec již nepotřebné za nemocnici ustanoviti, a dům Galašův aby svému původnímu určení odevzdán byl, totiž za obydli chudých občanů hranických.

Opatrovna pro dítky

chudobných rodičů, kteří své práci se hleděti musejí, a trochu odrostlejšími dětem menší jejich sestřičky neb bratříčky k opatrování odevzdati nechťejí, proto že nás zkušenost mnohonásobnými událostmi učí, že dítky bez dohlídky dospělých nikdy býti

nemají, aby se buď jim něco zlého nepříhodilo, aneb aby jak se to na mnohých místech stalo, příčinu k nějakému neštěstí nezavdali, k. p. k ohni.

R á d n i c e.

Dům tento daroval roku 1544 jistý vlastenecký měšťan jmenem **Skřítek** zdejší obci. Od toho času ale mnohonásobně opraven a věží s hodinami a chodbou okolo věže a obydlím pro hlídače opatřen byl. Býval zde městský úřad, až 1850 sem úřad c. k. okresního hejtmanství se dostal. Od toho času platí erár nájmu 630 zl. r. č. a jest tam úřad okresní a berní, jakož i žaláře. Obecní úřad je za to v jednom najmutém domě. Když zde vojsko leželo, stávala zde před rádnici hlavní stráž. Nad vchodem (nyni zavřítým) jest vysekána podoba může s nápisem Skřítek, pokaždé straně znaky, a sice z jedné znak města, pak nahoře nápis: Verbum Domini manet in æternum 1544, t. j. Slovo Hospodinovo zůstane na věky.

Z á m e k.

Kdy a od koho vystaven byl udati nelze, toliko víme, že Jan z Pernštýna dal jistému On-

dřeji za jeho zahradu, kde zámek přestaviti dal, kus louky u Velké za náhradu. Pak ještě Kropáč z Nevědomí mnoho stavěl, a nyní již po dlouhou dobu v nynějších rozměrech zůstal. Pamětiho-dného zde nic se nenalezá, neboť knížata z Dietrichsteinů větší dobu roku na Mikulově sídleli, a o zvelebení a ozdobení onoho zámku více než o hranický péči vedli. Nyni jest zde 51 pokojů větších i menších, kanceláře správy panské a obydlí pro úředníky. Stavba až posud dosti zachovalá, chodby uvnitř podepírá trojí na sobě stojící řad kamených sloupů a pevné klenutí.

Ve věži, která na jednom rohu stavby do výše se pne ukazuje se bývalá kaple, ač málo se zachovalo skutečných a neomylných znamení.

Panství hranické má 9 dvorů, pole 1053 jiter 741 čtv. sáhů, luk 435 j. 760 čt. s., zahrady 44 j. 1560 čt. s., pastviska 1166 j. 1589 čt. s., neobdělává se 116 j. 953 čt. s., pak lesu nízkého 241 j. 909 čt. s., vysokého 3525 j. 235 čt. s. Les jest rozdělený na 5 revírů. K tomu přijde ještě stavební prostory 9 j. 194 čt. s. Pak má v Hranicích vlastní pivovár a palírnu.

Ukazuje se zde

Zámecká kaple matky Boží

ve věži v prvním patře, a v inventáři zámeckém co taková posud se vede; hodnověrných pramenů však nikterak dopídití jsem se nemohl. Někteří

nedaleko pivováru ze zámku vyčnívající, baště podobný výstupek za kapli vydávají, jiní opět tvrdí, že kaple na protější straně za panskou sýpkou byla. Snadby mohl někdo, jenž by sobě tu práci vzal, a mikulovský knížecí archiv prohledal, pravdivost toho nejlépe dosvědčiti, neboť všechno se za dřívějších dob tam stěhovalo a ukládalo.

C. k. dělosřelecká akademie.

Roku 1858 přesídlen jest ústav tento z Olomouce sem do Hranic, pročež toho roku hned se stavbou obšírnou započato. Návrh vnitřního rozdělení udělal Karel Schmidt setník, průčelí ale navrhl profesor Doderer. Celá stavba pozůstává v průčelí ze třech hlavních domů, které vesměs 305 sáhů délky mají, a 12.390 čtverečních sáhů prostory zaujímají. Veškerá pak zdi obehnaná prostora se zahradou, cvičištěm a domy obnáší 47478 čtv. sáhů, hřbitov pak zláštní zdi obehnaný 288 čtv. sáhů. Všechno leží na bývalých předtým drahotušských a částečně hranických polích.

1.

Dům pro důstojníky (učitele na této akademii) v délce 61° 4' 6" ve středu hlavního průčelí jest veliká budova s trojím patrem, 32 okny, z nichž 4 ve výstupku na prostředku, pak po 14

na každé straně. Prostřední výstupek jest 4-, oba pobočné výstupky pak 3patrové.

Dle účelu jest stavba jednoduchá, a více velikostí než ozdobností imposantní, kromě balkonu v 1. a 2. patře, které na pevných sloupech stojí, a pak nad 4. patro vyvýšená ozdoba a cíl. znak s nápisem.

Stavbu, která r. 1860. dokončená byla, řídil setník vojenského stavitelství Karel Schmidt, vyvedení měl Klement Zástěra, stavitel z Hranic s vojenským mistrem stavitelským Františkem Katzmayer-em a Matějem Reskem.

2.

Dům pro chovance, jenž první část akademie tvoří užíval se dříve co vyšší výchovaci ústav vojenský, a má délky 69⁰ 4', prostřední část jest 3- ostatní díly 2patrové. Základ k domu tomuto položen jest r. 1851. a dohotovil se vedením setníka vojenského stavitelství Fr. Česky od stavitele Klementa Zástěry, Kotas-e, a pevnostního stavitelského mistra Matěje Reska r. 1853.

3.

Levé křídlo akademie, dům pro dělostřelce s jízdnou dříve od jízdecké školy obydleno bylo. Přední část obnáší 53⁰ 2' délky, a jest veskrz na 2 patra, poboční ale stavení, a zadní průčelí s krytou jízdnou na dobu zimní jen na 1 patro vysoké. Dům tento zároveň s domem pro chovance r. 1851 započat jest, ale teprv r. 1856. pro veli-

kou rozsáhlost dokončen vedením téhož setníka Česky, Klimenta Zástěry a pevnostních stavitelů Maader-a a Matěje Reska.

Ozdoby v průčelí se nacházející, jakož i na prostředku stojící znak velmi harmonický pohled činí na celek stavby té.

4.

Vyšší běh. Dům tento stavěl se r. 1861 a 1862 ve dvoře důstojnického domu vedením setníka Karla Schmidta a pevnostního stavitele Matěje Reska, jest 47° 1' dlouhý a na 2 patro vysoký.

Ve dvoře prvního domu nachází se

K o s t e l s v. B a r b o r y , patronky dělostřelectva.

Stavba kostela tohoto jest dle plánů, které nakreslil profesor Doderer r. 1860 započatá, a pod dozorstvím K. Schmidta od stavitelského mistra Klimenta Zástěry z Hranic a obou vojenských stavitelských mistrů Matěje Reska a Františka Katzmayer-a dokonána.

Roku 1863 dne 4. října položil c. k. general-major **Augustín rytíř ze Schmidt**, komandující dělostřelecké akademie u přítomnosti veškerého důstojnictva, všech chovanců a úřadů z města Hranic poslední kámen a odevzdal chrám ten svému účelu.

Slavné požehnání kostela a přenešení sv. ostatků z domácí kaple do oltáře nového kostela stalo se toho samého dne od c. k. polního superiora **P. Augustina Landt** s velikou slávou.

Kostel jest v slohu románském.

Umělecké vyvedení jednotlivých částí a jich dokonalá harmonie staví ho mezi nejpamátnější a nejkrásnější stavby novější doby.

Hlavní průčelí jest skvostné, ozdobeno jsouc mnoho bohatou prací kamenářskou a řezbářskou v přísném souměru. Hlavní brána, v níž sloupce a zhlavněmi okrášlené trojnásobné kulaté okno jest, mnohým oddělením a ozdobením vyznačená splývá v krásnou růži, tvořící různobarevným sklem vykládané okno ve způsobu kola. Vrch průčelí tvoří plasiště (taras) které mnohónásobně prolámaným kamenem co zábradlím, pak na 4 rozích pěknými ozdobami zahraděno jest, a k celku velmi krásně působí.

Věže nad plasiště se pnoucí jest docela z kamene a tvoří obdélník (podlouhlý čtverhran). Od plasiště až k výšce 9' 6" jest věže prolomená, a visí zde pěkný zvon. Nad tím je věže mnohou římsou, mnohými štitky a květy, všechno z kamene, okrášlená, a končí střechou, a krásným z rozličných menších ozdob sestávajícím jehlanem křížovým.

Věže jest od plasiště až k vršku kříže 26' 6" vysoká, od plasiště až k zemi jest 54' 6", celá zvyše obnáší tedy 13° 3'.

Zláště krásný ale jest vnitřek kostele, jenž svou bohatostí a slušným uspořádáním každého neobyčejným citem zbožnosti ano obdivením naplňuje. Šest uměle tesaných 18" tlustých a 17' vysokých sloupů podobu kříže tvořících dělí kostel ten na 3 lodě, a nese 24 barevnými okny okrášlené zdě prostřední lodě, která 14° 1' 9" délky, 4° 3' šířky a 7° 2' výšky má. Poboční lodě jsou 12° 5' 6" dlouhé, 1° 2' 9" široké a 5° vysoké a mají 8 barevných oken. Nad vysokými otvory klenby, které tyto tři lodě spojují táhne se podle oken galerie s prázdnými tabulemi čili polmi, které se budoucně vyplniti mají jmény oněch vysose zasloužených mužů odboru dělosřeleckého, kteří z této akademie vyšli, aneb kteří o zvelebení její zláštních si vydobyli zásluh.

Oltář s velkolepou a čistou malbou ve skle, představující sv. Barboru pannu a mučednici, jest největší okrasou kostela, a oko pozorovatele mimovolně naň se poutá. Pak jsou na něm z dřeva uměle řezané a obarvené sochy sv. Michala, sv. Jíří, sv. Alžběty a sv. Kateřiny, a po obou stranách tabernákla poprsí čtyř sv. evangelistů. Oltář jest 12 stop široký a 24 stop vysoký a 18 schody nad dlažbu kostelní povýšený. Celý oltář stál 3950 zl. r. č. Kazatelnice jest v pro-

střed mezi oběma schodama, které první zvýšení k oltáru činí, ukazuje pěknou práci, jakož i oratoria na obou koncích pobočních lodí, které barevným sklem oddělené jsou, a z nich ono na pravé straně za sakristii slouží.

Oltář, oratoria, kazatelnice a obložení varhan jest z dřeva dubového, a vše dle nákresů prof. Doderer-a od řezbáře Josefa Leimer-a a stoláře Matěje Roggenhofer-a, oba z Vídně, vyhotovené, taktéž lavice a prolamované pěkné zábradlí na kůru jest od M. Roggenhofer-a.

Oltář a ostatní veškerou práci v barevném skle dělal Karel Geiling ve Vídni.

Celý kostel i pilíře jsou malované od Karla Jobsta z Vídně, což celku jakýsi bohatý přepych poskytuje, zláště ale se musím zmíniti o obrazech sv. Cecílie a Davida na zadní zdi u varhan, pak o pozlacených rozličných ozdobách na stropě i na stěnách. Varhany samé dělal Josef Seifert ve Vídni, a stály dřívě v domácí kapli v domě chovanců.

Výlohy na vystavení a ozdobení kostela obnášely 67.429 zl. r. č.

T e p l i c k é l á z n ě

jsou již přes 300 let ve známosti s léčivou vodou, která v sobě má značnou část rozpuštěného dvoj-

uhličitana vápenatého, hořečnatého a železnatého, pak kyselinu uhličitou, něco málo sírovodíka a sírníka sodnatého. Lázenský dům má 34 lázenských komor, a 10 světnic pro hosty, užívá se ale jen 14 komor, neboť ostatní jsou již příliš sešlé, leží na levém břehu Bečvy, která právě zde před časy k západu se táhnoucí hory karpatské v mohútlosti 250 až 300' protrhla. V jakém velikém množství zde příroda v podzemní své dílni této hory, při jejímž úpatí léčivá zřídla se prýští, této vodě přimýchanou uhličitou kyselinu vyrábí, z toho poznati lze, že se na mnohých místech v rozsedlinách skalních náhlými jednotlivými výbuchy pout svých sprostuje, aneb se poznenáhla vyparuje. Mnoho zřidel jest na blízku na obou březích jakož i v širém řečišti Bečvy, které nejlépe pozorovati lze v zimě, když mráz vodu ledem přikryje. Tu na mnohých místech, kde totiž zřídlo silně proudí a teplejší vodu má, řeka nikdy i v tu nejtuzší zimu nezamrzne, jiná místa zase jen tenkým ledem povrchně přetáhnutá bývají, a to jen při tuhé a dlouho trvající zimě, z kteréžto příčiny nebezpečno jest, blíže Teplice na led se odvážiti. Asi před 30 lety stála voda ve hlavní studni až 5' a 6' vysoko, nyní ale jen 1½' a upadá přes den, kde se mnoho vody vyvází, až pod 1' zhloubky. Voda jest teplá 18° C při teplotě vzduchu 14° C. Na začátku tohoto století byla ještě blízko u tohoto lázenského domu

malá na polo sesutá jeskyně, ještě tu samu vlastnost měla jako ona známá grotta del cane ve Vlaších, že totiž všechna zvířata nízké postavy jako veverky, kočky, psi, ptáci atd. v ní zahynula. Lázně tyto jsou na úpatí kolmé hory, kteráž tu nejkrásnější vyhlídku k severozápadu na Sudety, pak k jihu a východu na vysoké karpatské hory skytá. Při lázních těchto jest

Kaple sv. Peregrina.

S bezpečností toliko udati lze, že z minulého pochází století, a r. 1806 patřila knížeti a měla mešní roucha a stříbrný kalich. V čas lázenský, který se 1. května mší sv. započíná, bývají od fárních duchovních, jakož i od těch cizích, kteří by zdejší lázně užívali, častěji mše sv. čítané. Krásný obraz na oltáři sv. Peregrina zjednal † kníže Pan František z Dietrichsteinů, jakož i celou tu kapli vnitř opravit dal.

Naproti na pravém břehu Bečvy ční vápencová ona hora, která ve středu svém chová onu známou a znamenitou

P r o p a s t.

Jestliže to ve vápnité skaly vodou vyhlodaná prohlubeň, aneb náhlým převratem přírodním povstala 220 stop hluboká rozpuklina v ten způsob jako Macocha, jen že ještě lonského roku po schodech a klikatých cestách možná bylo až dolu se dostat, což u Macochy nejde. Nyni již schody

jsou uhnílé a zábradlí se ztratilo. Na dně této propasti stojí voda, jižto přítok a odtok poznati nelze, toliko to se pozorovalo, že s řečištěm Bečvy v jakémś spojení jest, tak že když Bečva rozvodněná jest, i v propasti voda výše stojí, spadne ale, když Bečva méně má vody. Barva vody která 762 stop nad hladinou mořskou se nachází jest zelenává, a při bedlivém a blízkém pozorování viděti bubliny z ní vystupující, jenžto vycházející vzduch čili plyn nemile a jako sirkový neb uhlíkový páchne. Hrozné ale jest podívání z dola nahoru na ty ohromné balvány skal, které tu nad hlavou s hrozbou převěšené jsou, jakoby spádem svým pozorovatele rozdrtili a pochovati chtěly.

Zříceniny hradů.

Oni pustí rytířští hradové, jejichžto smutné zříceniny semotam po horách a lesích na vysokých skalách založeni ještě se spatřují, k ničemu jinému neslouží, než k upomínce, že nic pod sluncem tak stálého není, že by to pomíjejenosti ostrý zub dřív neb později ztrávit nemohl, povstali na větším díle v druhé polovici 13. století za času totižto tak zvaného pěstního práva, a sloužili za bezpečné sídlo rytířů a jich pomocníků loupeží na kupcích a obyvatelích spáchanou se živících. Ta-

kových rytířských tvrzí čítalo se v naši hranické končině sedm, totiž: Švrčov, Teplice, Drahotuň, Helfenštýn neb Helštýn, hrad nad Podhořím, nad Lhotkou a nad kameným mlýnem.

Š v r č o v.

Tento hrad byl nejbližší města a měl svou polohu na onom skalnatém v teplickém údolí Bečvy ležícím vrchu, jenž se mezi svatojanskou skalou a mezi propastí z lesa vysoko strmicí spatřuje, a podnes zdejší obyvatelům Švrčov sluje. Jeho zříceniny táhly se velmi daleko do lesa, a zjevovali na sobě že kdysi znamenitá to pevnost býti musela, z nížto se ještě na počátku předešlého století svaleniny bašt, a mřížemi opatřené sklepy spatřovaly, jejichž kamení při stavění nového farního kostela sloužilo a i později ještě k městským v též straně ležícím stavením hojně sice ale velmi pracně se dobývalo. Že tento hrad jakož i hrad Teplice jisté rytířské rodině, ana Švrčovská sloula, kdysi naležel, dokazují tři náhrobní kamenové v bývalém farním kostele, kteří přes 6' vysocí byli, a z nichž dva v brnění oděné a velikými meči ozbrojené rytíře, třetí pak ženskou osobu představovali.

Na jednom byl dle svědectví J. Galaše následující nápis: „Statečný rytíř Míchal Pán na Švrčově a na Teplici atd.“ Náhrobky tyto přišly k zmaření jakož i mnoho jiných v kameni vyry-

tých památek, když se kostel ten rozboural. Z většího dílu se prodaly jistému Jilkovi, který tenkrát stavěl nový dům, nyní hostinec u Hvězdy, a ten je do základů uložil. Za času zdejšího faráře J. Stržinka okolo 1748 nalezena byla náhodou krypta švrčovské rodiny ve farním chrámu pod schody, jimiž se na pavlač a na věž chodilo, ve které 5 mrtvol uloženo bylo, 2 mužských, 2 ženských dospělých, 1 pak dítěte asi dvouletého. Těla tato když se truhly otevřely všechna takmeř neporušena býti se zdála, když pak se jich dotkl hned v prach se rozpadala. Oděv jak mužů tak i ženských byl černý skvostný a velmi starosvětský s velikými obojky. Jedna ale těch osob mužských, měla mečem oddělenou hlavu, a sice dle nápisu za příčinou, že před svým vladařem klobouka nesmekl a jemu povinnou poklonu neučinil. Mnozí ale a hlavně Galaš to jen za předstírání považují, domnívajíce se, že to na hrdle potrestaný rytíř byl z příčiny jeho na lidech spachaných loupeží a vražd. Nyni jen část příkop viděti lze a staré zasypané zdě přes něž vede upravený chodník k propasti na blízku se nacházející.

T e p l i c e.

Tento hrad ležel něco výš Švrčova v tomtéž údolí ale na levém břehu Bečvy na oné hoře, pod níž se hojní pramenové hojitelné vody prýští a nyní lázně se nacházejí. Hrad ten naležel pá-

nům Švrčovským, byl od nich buď vystaven neb dle tehdejšího pěstního práva zbrojnou rukou vydobyt. Staří lidé vykládají dle ústního podání, že držitelové těchto dvou hradů Švrčovského a Teplického z oken sobě ze zlatých koflíků na zdraví vespolek připíjeli, a bratrskou společnost v loupežnictví drželi. Nyni se tu ani zříceniny nenalezají, z čehož mnozí soudí, že zde ani hradu nebylo. Ale nedostatek zřícenin není právě ještě důkaz žeby hradu zde nebylo bývalo, neboť kdo po několika letech bude věřití, že kdy na Švrčovském vrchu nějaká rytířská tvrz se vynacházela? Ba kdožby ji nyní za našich časů na těch hustým křovím a stromovím zarostlých a mechem přikrytých skalínách hledal? Zajisté žádný kdoby o její bývalé skutečnosti od svých předků, jenž jejich zřícenin očití ještě svědkové byli, přesvědčen nebyl.

Pak byl u Oustí na levém břehu Bečvy neprávě na vysoké hoře

H r á d e k ,

z jehož zřícenin mnoho kamení a cihel se vyváželo, tak že nyní již malé zbytky se nalezají, toliko trojí příkop v neveliké od sebe vzdálenosti ještě viděti. Kdo byl pánem Hrádku, a jaký jest dějepis toho hradu? Kdož to může udati? Pověst lidu tam převeliké poklady zlata a stříbra nahromadila.

D r a h o t u š

leží z téže strany levého břehu řeky Bečvy přímo proti městu, jenž jeho jméno nese, na onom lesnatém vrchu, jenž se mezi Helštýnem a Krivým vynachází, nad lesem „Hadovec“ nazvaným. O tomto zámku, jejž ostrý zub času rovně jako předešlý docela ztrávil a o jeho držitelech podávám zde dle topografie Wolný-ho a dle památek drahotušských následující přehled:

Za časů majitele tohoto hradu, jmenem Bedřicha z Linau 1286 — 1312 byl to hrad a peleš loupežníkův, až Lindau od krále Jana přinucen byl, hrad ten původním pánům zase odevzdati, kteří již dříve to samé jméno nosili, tak k. př.: Roku 1269 jest jistý Bohuš z Drahotuš, maršálek krále Přemysla co svědek na listině pro klášter hradištský podepsán, r. 1280 jakožto maršálek Moravy se svým bratrem Hermanem na listině pro klášter v Oslavanech. Jeho choť, Žofie dala v dorozumění se svými syny Častoslav, Smil, Cyrill a Kuno a dcerou Herkou roku 1278 opatství Velehradskému 1 mlýn v Unišovicích. Po smrti Bohuše byl Jan z Kravař poručníkem jeho dětí. Roku 1351 jmenují se Jaroš a Jnoš z Drahotuš, z nich tento polovici vesnice Vrchoslavie, a onen 1353 druhou polovici za 83 hřiven Janu z Kravař prodal. V tom samém roku prodal Bohuš z Drahotuš 11¼ lánů ve vsi Milenově

jeptiškám u sv. Jakuba v Olomúci, co zatím Kuno z Drahotuš s dovolením svých bratří Čenka a Martina polovici městečka s jatkou a hospodami v ceně 200 hřiven své manželce daroval jakož i půl vsi Jezernice v ceně 100 hřiven a Kateřině manželce zmíněného Martina ves Slanici v ceně 120 za věno. Jaroš 1358 dal svůj podíl na městě Drahotuš i se vsí Libosvary v ceně 180 hřiven své manželce Strošce, a jistý Jindřich z Dr. Evě, choti své podíl svůj na městě Dr., pak Milenov a Radkov v ceně 250 hřiven. Téhož roku sjednotili se Ješek a Bedřich z Dr. v rozepři svého majetku, taktéž Ješek a Čenek z Dr., Jaroš z Dr. koupil 1365 od Ctibora Pluha v Dr. dvůr, hospodu a jeden lán, v Milenově 7 dvorů a 1 lán, pak od svého bratra Jindřicha pevný hrad Dr. i se dvorem a podílem jeho na vsích Rudíkově, Středolesí a Soběkově, začez 1368 Petrovi ze Sambachu Libosvary za 117 hř. prodal.

Roku 1371 vyrovnali se jistý Cyrill z Dr. s Buskem z Blahovic ohledem svých panství, a v tu samu dobu prodali bratři Kuno, Jaroš, Ješek a Bohuš z Dr. svůj hrad i s městem, pak vesnice Jezernice, Podhoří, Milenov, Slavič, Klokočí, Hrabůvku, Velkou, Mikulov, Radíkov, Svatišov, Středolesí, Soběkov, Uhřinov, Juřitinov, třetinu Bohuslavic a osmý díl Chilče s patronátem a příslušnostmi, jakož i Mšínek z Dr. svůj podíl na jmenovaných osadách markraběti Janovi.

Markrabě Jodok zastavil celé panství i s hradem Ctiboru Tovačovskému z Cimburka, a jeho synovi Oldřichovi za 2244 hřiven a král Václav přenechal je zase 1416 Oldřichovým synům Janu a Ctiborovi, dada sobě ještě 500 hřiven připlatiti. Poslední prodal 1437 hrad Dr., Podhoří se mlýnem, Uhřinov, Klokočí s dvorem, Středolesí, Rudikov, Mikuluvku s mlýnem, Hrabůvku, Bohuslávky, v Milenově 7 lánů a 6 dvorců, v Drah. 9½ lána, 6½ zahrady, 14 hospod, dvůr, mlýn atd. Jindřichovi z Waldštýna na Židlochovicích. Není jisto, jestli tento kup také se uskutečnil, neboť již Ctibor z Cimburka prodal 1476 celé to panství Vilémovi z Pernštýna za 7000 dukátů, v jehož rodině až 1543 zůstalo, kdež je Jan z Pernštýna i s Hranicemi prodal Václavu Haukvicovi z Biskupic. Od toho času zůstaly Drah. až do dnešní doby s Hranicemi spojené a měly takmeř stejné s nimi osudy.

Zláště vyniká z toho rodu Kuno z Dr. velmi pilný při zasedání zemského sněmu podepsal 1412 spolu úmluvu zemského míru. Mir od 1421 podepsali Arkleb a Černín z Dr., onen pak 1434 uzavřený toliko prvnější, jenž se teč pán z Deblínu nazývá. Alžběta z Dr. jeptiška kláštera u sv. Jakuba v Olomúci. R. 1449 byl Jan z Dr. jeden z nejčinnějších protivníků loupeživých spolků na Moravě. Poslední svého rodu jest Jan z Dr. na Budišově roku 1531. Hrad Drahotuš

již 1491 zbořeniště se nazývá, nyní málo již po něm nalezneš stopy.

H e l f e n š t ý n.

Poloha tohoto hradu jest při Bečvě na levém břehu nad vesnicí Týnem, blíž města Lipníka na jednom lesnatém v půlnoční straně velmi příkrém skalnatém kopci. Celá hradu toho již v zříceniny se rozpadajícího nynější podoba vzbuzuje divajícím se naň úžas, kdož buď jeho hluboké zákopy, jenž jej obkličují, aneb jeho vysoké a posud pevné zdi, jenž se zdají, jakoby pomíjejcnosti vzdorovati chtěli pozoruje. Hrad celý dělí se na čtvero prostranství, z nichž jedno nad druhé vyšší a hlubokými širokými příkopy od sebe oddělené jest. Na druhé bráně v kameni vytesaná podoba člověka býka vedoucího a pod ním tři řádky jakéhosi nápisu gothickými litery, z něhož nelze více čísti nežli jen domněle na prvním řádku: Anno Domini 1480, z druhého řádku úplně nic, a z třetího: pan na helfenst Ohradní zdě ač někde opadávají, předce ještě mnoha dobám vzdorovati budou, neboť z rozvalených zdí neb věží pozůstatky, totiž kusy zdí mechem zarůstají, a předce se nerozpadají. Původně patřila končina tato pánům z Drahotuš, ale jistý Friduš z Linau násilně zde vystavěl okolo 1280 pro své loupežnické řemeslo pevný hrad na cizí půdě, od něhož okolo 1300

Vok z Kravař a po jeho smrti 1329 jeho syn Jan převzal. R. 1373 uvádí se jistý Laček z Kravař co pán na Helfenštýně, jemuž 1397 také Hustopeče patřily. Zemřel 1416. Roku pak 1425 patřilo panství to bezpečně Janovi z Kravař na Jičíně, ale již 1434 jmenuje se jistý Jan z Messenbeku na Helfenštýně, který se brzy chopil zjevně loupežnictví a též Uh. Brodu se zmocnil. Možná, že týmtěž způsobem se i Helfenštýna zmocnil, a jej pravým pánům odevzdati musel, neboť 1447 již celé panství prodal Jiří z Kravař Vokovi ze Sovince. Tento je ale 1467 prodal Oldřichovi z Postupic za 30000 dukátů, a 1475 koupil je Vilém z Pernštýna, po jehož smrti 1528 je syn jeho Jan z Pernštýna ujal, ale 1554 jistěmu Putovi z Ludanic prodal. Po něm nasledoval 1569 Václav z Ludanic, kterýžto co poslední svého rodu zemřel 1571. Jeho dcera Kateřina byla 1574 za plnoletou vyhlášena, vdala se za Petra Voka z Rosemberka a vzala ho 1580 ve společný majetek, prodali 1593 hrad a panství Helštýnské i se školou „bratrů“ zemskému hejtmanovi Jindřichovi hraběti z Vrbny za 110.560 mor. zl. Po něm nasledoval okolo 1608 syn jeho Jiří, který panství toho zbaven byl proto, že se zúčastnil povstání 1620, a císař Ferdinand II. daroval je 1622 kardinálovi Františkovi z Dietrichsteinů. Od toho času zůstalo co část jím založeného fideikomisu při panství hranickém.

Hrad nad Lhotkou.

Dle obecné pověsti našich předků měl se i nad vesnicí Lhotkou na jednom vysokém vrchu též podobný zámek rytířů a loupežníků nalezati, o němž všeliké strašlivé a pověrečné příběhy se vykládají. Tak se k. p. tvrdí, že tam nesmírné množství zlata a stříbra v podzemních sklepech nahromaděno jest. Nyní se po tomto hradu ani stopy nenalezá. Galaš jest toho důmění, že jestli se již nějaká tvrz zde nalezala, jiná to nebyla než v drahotušských památkách zmíněný Deblín, dle něhož i jeden pán z Drahotuš, Arkleb z Deblina nazývá.

Hrad nad Podhořím.

Na onom lesnatém vrchu, jenž přímo proti Helfenštýnu na druhé straně Bečvy nad dědinou Podhoří leží, spatřují se ještě zříceniny bývalého zde hradu, který ačkoliv ne tak obšírný jako Helfenštýn nebyl, předce ale v upevnění daleko za nim nezůstal. Nyní se zde v okolí nazývá Hradičko, a mnozí tvrdí, že zde stál známý hrad Drahotuš. Z toho ale, že v jisté listině se praví, že hrad Drahotuš nad lesem „Hadovec“ nazvaným se nachází, a jmeno to u Rybař a nikoliv zde se užívá, soudíme, že hrad Drahotuš na onom kopci byl, jak svrchu již povědino jest. Také hraničil hrad Drahotuš s lesem Helfenštýnským a s jeho pastvami, jakož i s pastviskem města

Drah., což se na tento hrad nad Podhořím nikterak vztahovati nemůže. Okolo roku 1780 nacházely se zde ještě zavalení skleповé, ostatkové bašt, a celá z tesaného kamene na několik sáhů dlouhá, široká a hluboká cisterna, která kdysy vysokým klenutím přikrytá byla. V krátce po tomto roku upotřebovalo se toho kamení ku stavbě kostela v Drah. Ostatní zříceniny více a více mechem a křovím zarůstají.

Hrad nad kameným mlýnem.

V onom skalnatém údolí, přes něž mezi hájemi a lesíky potok Velička teče, a v svém rychlém přes skalnaté odtržiny skokotajícím běhu několik v romantickém okolí ležících mlýnů pohybuje, spatřuje se nad „kameným mlýnem“ ještě něco málo zřícenin rozkotaného hradu rytířského na jednom velmi příkrém a skalnatém vrchu, které ale již tak křovím a stromovím zarostly, že z údolí patřícímu oku úplně zastřené jsou. Dle obecné pověsti sloul tento hrad Puchrat a jeho zakladatel Apeler z Goldu, o němž se praví, že tehdaž tak obyčejným řemeslem loupežnickým se zabýval. Jistotu však kdož podati může?

Životopisný nástin

Josefa Heřmana Agapita Galaše.

Dokud my jsme spali, Galaš bděl
nad námi.

Když jsme my procitli, spí on mezi
námi.

M. M. —

J. H. A. Galaš narodil se v Hranicích dne 4. dubna 1756. Rodičové jeho byli František Galaš, umění svého řezbař, jenžto pracemi svými obohatil kostely v Blansku, Jedovnicích, Libavě, Kelči, Starém Jičíně a v Hranicích, matka jeho byla Magdalena. Při sv. křtu dostal jméno Josef Jiří Antonín, proč se ale sám nazývá Josef Heřman Agapit, nemohu udati, možná, že při sv. biřmování to jméno dostal. Byl asi dvě leta starý, když se rodičové jeho odebrali do Blanska k svému strýci Janu Vojtkovi, jenž zde farním administrátorem pak farářem byl. Vyhotoval tam otec jeho tři oltáře, kazatelnici a křtitelnici. Stalo se, že neopatrností chůvy malý Josef Heřman na horkých kamnech velmi se popálil, následkem čehož do veliké padl nemoci. I zaslíbili jej rodičové bl. P. Marii na Vranov a sv. Františkovi z Paula, a po vyléčení oblekli ho dle tehdejšího obyčeje v oblek Paulánů. Když jednou v tomto mnišském oděvu při zpívané mši sv. přítomen byl, zazpíval hlasitě: „Sursum corda,” z čehož i hned mnozí

soudili, že bude knězem, a otec jeho docela se zavázal slibem, že ho k tomu stavu vychová. Hned v prvním mládí ukazoval neobyčejnou schopnost a náklonnost k malířství a řezbářství, pročez radil brněnský malíř Havelka otci jeho, by jej docela k tomu vedl. Ale stalo se naopak. Když se zase všichni do Hranic navrátili, odevzdán byl J. H. do školy, kdež od Benedikta Kelera i počátky řeči latinské se naučil. Tento zase otci radil, by ho od malování a rýsování atd. zdržoval, chce-li z něho míti kněze, že pak bez roztržitosti učení se odevzdati může. Ale nadarmo! synáček předce tajně známkoval, maloval, ano i řezal, kde jen se ku dlátu nějakému dotřítí mohl.

Roku 1768 vedl jej otec k Piaristům do Lipníka, kde v nižších latinských školách nemálo prospíval. Tam jemu při nastalých drahých letech právě toto rýsování a malování k obživení posloužilo, když podpora otce při malém výdělku z řezbářství v těchto hladových letech oslábla. Pátá škola tehdáž poesie čili veršovectví rozvinula jeho bez toho již k básnění přirozené schopnosti, tak že v posledních letech, směle a šťastně o tuto práci se pokusil.

Po zakončených latinských školách bylby se rád zcela malířství oddal, ale otec pro svůj učiněný slib nijak k tomu svoliti nechtěl, nybrž na tom stál, aby na kněžství študoval, a z toho ohledu ho do vyšších škol do Olomouce poslal. Ačko-

liv od bratra své matky p. faráře v Blansku časem podporován byl, musel předce i v Olomúci dosti trpkých dnů pro nemožnost svých rodičů zakusiti, a bylby jistě musel velikou nouzi trpěti, kdyby nebyl v malířství se znal, což mu k výživě velmi posloužilo. Študoval tedy a maloval — již i hbitě barvami olejnými.

Vůli otce svého oddaný bylby Josef H. jenom předce do kněžského stavu vkročil, kdyby dosti malá příhoda všechny zámysly nebyla překotila. Byl na prázdninách v Blansku u strýce svého, vešel ve známost s tehdejším dvorským kaplanem knížete Salma, který jemu přislíbil, že se u knížete zaň přimluví, aby mu tento potřebnou jistinu důstojné výživy (*titulum mensæ*) poskytnul, aby na kněze vysvěcen býti mohl. Přirozená ale upřímnost Galašova obrátila přátelství v nepřátelství, neboť když od onoho kaplana knihy vypůjčené měl a je vracel, odpověděl na otázku: jak se mu líbily? otevřeným vyjádřením, že to musel nějaký ignorant čili nevědomec psáti. Na místě bylo mu přátelství vypovězeno a pan farář strýc jeho mu brzy na to pravil, aby si již nyní všeliké nádeje na milost knížecí vzdal.

Ale také Galaš ztratil všecku chuť ku kněžskému stavu, a vzav v dobré rozvažení, žeby v tomto stavu spokojen nebyl, a bez pravého povolání mrzutý a tesklivý život vesti musel a tím rodičům svým jen ku zármutku byl, umyslil si,

hledati ve Vídni své další štěstí. Na to když svůj úmysl otci písemně vyjádřil dostal odpověď, že ho více k ničemu nutiti nechce, následkem kteréž ze škol vystoupil a přijda do Hranic na cestu do Vídně se strožil. Otec jeho nemaje tolik prostředků jej do Vídně naležitě vypraviti, jemu jen nový kabát a matka čtyry košile zjednali, pak dostal 2 zl. na cestu, cožby ani na cestu nebylo stačilo, kdyby od hranického p. faráře za malování kříže 7 zl. nebyl obdržel. S touto malou pocestní potravou a doporučujícím listem dvorskému malíři Steineru, rodáku hranickému opatřený s Františkem Sobolem na cestu do Vídně se vydal — když louče se se svými milými od otce důtklivá slova ještě s sebou na cestu vzíti musel: „Měj se dobře, a dejž Bůh, ať se ti, kamž se ubíráš dobře vede, ale já nedoufám, poněvadž jsi můj slib a má slova nevyplnil.“ Tato slova jemu v rozličných jeho příhodách těžce na srdce dolehala a dlouho jej kormoutila.

Když do Mikulova přišel na hranice rakouské, tu přemožen citem padnul na kolena a s pláčem se loučil s přemilou vlastí svou, a líbaje zemi vroucně Bohu děkoval za užitá v ní dobrodiní, prose spolu, by ještě jednou s větší radostí nazpět ji spatřiti a konečně jen v jejím lůně odpočinouti mohl ku spánku věčnému. Dráhu nynější nejbližší své budoucnosti doporučoval prozřetelností Božské.

Roku 1778 dne 28. října přišel do Vídně. Nemaje tam žádné známosti a nenalezna krajana svého Steinera při domě, v prvních dnech svého tam pobytu při málo penězích nemálo tesknil a se trápil. Ale Božská prozřetelnost brzy o jeho hlavní potřeby se postarala. Jeho počestný soudruh František Sobol jednoho dne časně zrána přišel k němu na Leopoldském předměstí ubytovanému a těmito radostnými slovy ho potěšil, řka: „Nestarej se tak náramně a pojď se mnou na předměstí Josefova, kde v jistém domě a hostinci u „dobrého pastýře“ oba příbytek a lacinou ztravu mítí budeme.“ Ctná a bohabojná paní když do domu jejího vkročil dle svého obyčeje ho pozdravila: „Vítej dobrý Moravane, snad nejsi Husita? Již jsi něco obědval?“ Když pak Galaš se přiznal, že ode 2 hod. odpoledne minulého dne nic v ústech neměl, hned dobrým pokrmem a nápojem občerstven byl. Oči jeho se slzami zalily, když tato příznivá Marta na stranu ho zavolala a po tichu mu do uši šeptala. „Nekormuť se tak náramně, jsi v hospodě u dobrého pastýře, pod jehož stráží, dokavad se Boha a cnosti držeti budeš, dobře se ti ve Vídni povede. Zatím než sobě větší známost zde zjednáš, — já tobě z outrpnosti každodenní ztravu mileráda poskytnu.“

Srdečná tato Rakušanka až do své smrti, která v brzkém čase ji uchvátila, tuto dobročinnost nepřetrženě Galašovi proukazovala, dávši jemu, aby

mrzutého a lakomého muže svého upokojila, nejmladší svou dceru Alžbětu ku cvičení, v kteréžto zaměstnání se Galaš s radostí uvázal.

Při tom ale svého zamilovaného a takmež přirozeného malířství se chopil, a pokoje v domech městských i panských s takovým maloval výdělkem, žeby snad z toho brzy byl zbohatl, — kdyby roku 1781 do palčivé horečky nebyl upadl, anaž jeho zásobu peněz brzy vyprázdnila. Výtečný lékař Querin jej z této nebezpečné nemoci vytrhl.

Brzy na to vešel s jistým ranhojičem jmenem Metz z mogušské krajiny pocházejícím v bližší známost, neboť se byl Metz do učence Galašové zamiloval, a ji brzy za manželku pojal. Tento nabídl Galaši, aby že dobrým a schopným malířem jest, spolu s ním navštěvoval přednášky o anatomii v tak zvané akademii Josefinské.

Této tak pohodlné příležitosti uchopil se Galaš vřele, aby sebe probíráním přirozené ústavy člověka v malířství tím více vzdělal a vycvičil. Zde také udělal známost s Brambilou, Hunčovským, rozeným Moravanem, s Adamem Schmidem a Valentinem Göpfert-em, řídícím vojenským lékařem, kteřížto slavní těch časů ranhojičové schopnosti Galašovy brzy seznali, a jemu všeliké práce jakož překládání díla: „Calissenii institutiones chirurgiæ“ z latinské řeči do německé svěřili, jež potom Hunčovský na své jméno vydal a Brambilovi věnoval. Tentýž slavné pověsti profesor ranhojičství

mnoho anatomických a pathologických tabulek jemu k vyrysování a vyobrazení odevzdal, ježto pak ten sám profesor do cizích zemí rozličným akademiím rozeslal.

Zláště přáli Galašovi Schmid a Göpfert. Oba jej nabádali, aby se ranhojičství věnoval, k čemuž on pováživ nejistotu malířského výdělků brzy se odhodlal, a také do praxe u Göpferta vstoupil, kde u takového mistra brzy tak prospěl, že jej roku 1784 sám Brambila za polního ranhojiče u pluku Khewenhüller ustanovil, a do Uničova na Moravu poslal. Avšak brzy na to, když vlastní pilí tabulku „de duplici cava“ byl vyhotovil, (kteráž v prvním dílu anatomických jednání této akademie tištěná jest a v cizině s velikou slávou přijatá byla), byl pro tuto svou zláštní schopnost zase do Vídně povolán a v tom samém postavení k pluku Preis ve Vídni ležícímu přidělen. Trpké a těžké měl zde postavení, neb otevřítá jeho povaha a upřímnost ve všem jednání mnoho nepřátel mu zjednaly. Ale mocný Brambila znaje jeho šlechtynost a nevinnost brzy jej z toho utisku vysvobodil, když jej roku 1788 za vrchního lékaře u generálního štábu celé armády, která v poli proti Turkům stála, povýšil, a za příručníka císařského tělesnému lékaři Göpfertovi, jemuž vrchní správa, při tém vojsku svěřená byla, zřídil.

Na to odebral se Galaš s Göpfert-em do Symie, kdežto dědičný princ arcivévoda František

jim oboum k lepšímu a pohodlnějšímu vození uher-
ský vůz koupil.

Dne 13. května toho roku na rozkaz císaře Josefa druhého k tajnému prohlídání všech k hlavnímu voji patřících nemocnic jsa vyslán, tuto prohlídku svědomitě vykonal a živou pravdu J. C. M. oznámil, — o čemž když se císař sám očitě přesvědčil, na slovůtnost Galašovu mnoho zakládal. Ale tím více rostl počet nepřátel jeho.

Brzy potom daroval jemu tentýž císař Pán — albanského koně, aby rychleji z místa na místo kde potřebným byl, projížděti mohl. Ale Galaš neznaje na koni jezdit, jednou při útěku s něho spadl, a dvojnásobní namožinu a těžké obrazení prsou si přitáhl. To byl základ k později často se opakujícím churavostem. Císař o jeho neštěstí se dozvěděv, obdaroval ho 12 důkátů, ale Galašovo předešlé zdraví nikdy více se nevrátilo.

Hned potom onemocněl v Petrovaradině (1789) na třídenní zimnici, v nížto jsa jedenkrát (leže v potu) k nemocnému povolán, se zachladil, a nemoc mu vstoupila do očí, nočním čtením bez toho dosti zeslablých. Oslepnuv odebral se na léčení do Lvova, brzy pak nazpět do Vídně (1791) k svému starému příteli Adamu Schmidovi přišel. Tento nyní svolal radu nejzkušenějších lékařů a vše vynaložil, aby jen Galaš krásnou božskou přírodu zase spatřiti mohl, — ano k jeho nemalému potěšení i Františka II. tehdyž již císaře pohnul,

aby bídného Galaše navštívit ráčil. Konečně předce nemoc jeho vyhojena jest, a — Galaš zase prohlédl, ale jak často povídal: i za tu svou slepotu Pánu Bohu děkoval, že v ní příležitosti nabyt, o samotě, nejša ničím vytrhován v duchu sebe samého lépe skoumati, seznati, jakož i mar-nost lidského mudrlantství a rozkoši světa považovati a o jediném oblažujícím náboženství Kristovu úplně se přesvědčiti.

Nedlouho na to, jsa nemocemi a mnohými nesnázemi oslábený, i také vojenských traplivostí, kteréž zakusiti musel sytý, žádal u dvorského vojenského úřadu za propuštění na odpočinutí, což i obdržel, a rozlouče se se svými přátely a dobrodinci do města svého narození pospíchal, kdežto v otcovském domě ostatek svého časného života strávit si umínil. Přišel do Hranic 6. října 1791. Toho samého roku dodělal jeho otec svou poslední rezbářskou práci, totižto kamený na hřbitově zdejším stojící veliký kříž, jež v měsíci prosinci postavil, a pod nímž dle své žádosti odpočívá. († 23. srpna 1795 na vodnatelnost v 72. roku věku svého.)

Zde v lůnu tiché venkovské přírody uprostřed několika důvěrných přátel den odedne lepšilo se jeho ještě velmi slabé zdraví — i zrak jeho se ostril. Toto dost malé sesílení v sobě pocítiv, Galaš jsa nepřítel vši zahálky, službě vlasti celý se oddal — a jsa v lékařství dobře zběhlý ne-

mocným a neduživým, jichžto množství i také z vůkolních vesnic o to ho požádali svou lékařskou pomoc s takovým prospěchem prokazoval, že jméno své v celém okolí hranickém brzy do velmi dobré a chvalitebné pověsti přivedl, a tím, ač žádnému nikdy jakého platu na penězích za svou lékařskou pomoc neurčoval, jsa spokojen s tím, co mu lidé přinesli, často nějaké domácí stravy, (od chudobných lidí ze zasady úplně nic nepřijal) tím svůj domácí blahobyt tak zlepšil, že dne 22. ledna r. 1794 do stavu manželského vstoupiti mohl — pojav sobě za manželku Annu, pozůstalou dceru po Karlu Andrluvi, měšťanu hranickém, osobu dobrého křesťanského vychování, s nížto v nepřetržené lásce a svornosti živ byl. Neměl z tohoto svého manželství žádných dětí. V nastalé roku 1805 epidemii počal sám postonávati, poněvadž se léčení nemocných větším dílem nejchudobnějších v zimném a deštivém počasí zcela byl oddal. Z 116 těchto nebezpečně nemocných, které léčil jen 5, a to jich vlastní nedbalostí zemřelo, a 16 zlatých v tehdejších bankocedlách byla celá za vší jeho neustálou službu časná odměna; neboť nechával záplatu obyčejně každému na vůli.

Ale tatáž jeho snažnost, v léčení bystřejší osvícenost, důvěra mnohých k němu své útočiště beroucích, zkrátka: černá závist jeho spolulékařů jemu brzy veliké mrzutosti, povyky, ba i tajné pronásledování na krk uvalila. Vizme co sám o tom píše: „Roku 1793 byla opět velmi teplá zima,

a celý rok potom na větším díle parný a suchý, nicméně předce na ovoce velice úrodný. Několik vinných kmenů, jenž poslední stranu příbytku mého zastihují, dali mi tehdaž půl třetí putny velmi dobrých a nad míru velikých hroznů. Jeden z nich byl ale tak ku podivu veliký, že se lidé z města na něj divati přicházeli, soudě že přes 40 liber vážití musí, kterýž mi ale zlý člověk, dříve nežli dozrál, nočního času, nemoha jej pro vysokost dostati, posekal a v nivec uvedl. Týž zlostný škůdce maje na mne jakousi zášť, velikých ještě jiných škod v zahradě mi natropil, krásné květiny z hrnců vytrhal, podobně na řádkách zacházel a biliny potřhané po zahradě roztrousil, štěpů několik velmi vzácných, jež můj dobrý otec zdaleka přinesl, zlámal a posekal, a což nad vše bezbožnější jest, i oheň na besídce založil, kterýž ale ochranou Boží hustým deštěm udušen byl. Okna mi kamením vytrískal, a když jsem se nočního času od nemocných domu navracoval, kamením až do příbytku mne sprovázel, že jsem často modřiny na nohou mival. Jedno večera, když jsem od paní Dernické domu se ubíral, střelil po mně, kulka v síni p. Benedikta Kellera, měšťana zdejšího, kdež jsem na ten čas bydlel, blíže schodů rozpleštěná nalezená byla. — I řekne někdo, což pak mu policie poraditi nemohla? Práví se, že škůdce ten, jenž i jiné lidi znepokojoval několi-krátě dostižěn byl; než maje s sebou k takovým

příhodám vždy několik zlatých kremnických rytířů (dukátů) při ruce, jimi svobody sobě dobyl."

Z návodu těchto tajných lékařských závistníků i někteří představení na Galaše zanevěřeli, tak že mu lékařskou praxis zapověděli, a on přinucen byl u josefinské akademie ve Vídni svou stížnost vésti — což i tak slavně vyvedl, že dvorským dekretem hranickému krajskému fisikovi zapovězeno bylo, Galašovi v jeho lékařském povolání budoucně překážeti.

V tomto dlouhotrvajícím pronasledování, při své jemné dobromyslnosti celý utrápený padl do hypochondrie (trudnomyslnosti), jižto sobě dle rady Theokryta tím rozháněl, že počal veským holdovati uměnám, jichžto od maličkosti věrným byl ctitelem a služebníkem. Jsa i pravou láskou k vlasti své milé zapálen, počal k její mravnímu prospěchu, zláště pak aby povzbudil k jasnějšímu rozhledu v krásné Boží přírodě na venkově, rozličné spisy skládati, jichž znamenitý počet i dokončil, které ale tehdejší veliké drahoty tisku v rukopisu zůstaly. Něco později tiskem vydal, většinu ale spisů svých uložil v knihovni, kterou založil, avšak nemnoho se jich tam nachází, jak ale jednotlivcům do rukou přišly, kdož ví? Jeho nejprvnější práce byla „Idyle" dle Gesnera, v nichžto blaženou jednoduchost tichého sedlského živobytí na venku opisuje, zláště pak k považování nevinných rozkoší v divotvorné Božské

přírodě na poli, mnohé k tomu až posud málo nakloněné krajany libomilou, z části vázanou slovanskou řečí vzbuzuje.

Tuto první svou důkladnou práci když vp. P. Fryčajovi svému krajanovi (Fryčaj byl rozen z Kelče) a příteli ku přečtení zaslal — tento jeho vždy důvěrný přítel znaje schopnosti jeho, jej nabízel k skládání některých mravních písní dle plánu, který mu r. 1804 předložil. Jak Galaš jemu a vlasti své posloužil, každý zná, kdo „Muzu moravskou“ do rukou dostal, a jen třeba některé písně toho našeho krasopěvce přečteť, jenž zde v úkrytu svém leta blahodárně trávil.

Krom toho tento všelikým uměním, světa zkušenosti právě osvícený v rozšiřování všeho prospěšného neunavný vlastenec hranický věčnou po sobě památku v městě svého narození pozůstavil. Roku 1811 založil totižto Galaš s povolením slavné konsistoře, anáž jeho podniknutí velmi schválila, jakož i s povolením c. k. gubernium, jemuž seznam výborných, dílem svých vlastních, dílem od jiných dobrodinců vyprosených kněh předložil, knihovnu čili bibliotéku, z nížto každý po pravé osvícenosti dychtivý hranický měšťan neb vůkolní čtenář knihu ku vzdělání ducha i srdce svého sobě zapůjčiti mohl. Nyni knihovna tato od Galaše s takovou pílí sestavená ještě ovšem trvá, a jest na oratorium nad sakristií umístěná, ale žádný kněh nevypůjčuje, a žádný se o to ne-

stará, aby nové knihy přidané aneb přikoupené byly. Stala se tedy veliká mezera mnohých let, z nichž zláště poslednější tak mnoho kněh zplo-
dily, ale i mezi starými knihami nalezá se mnohé drahocenné dílo, ale zaprášené tu leží, aniž by kdo o něm známost měl, a slouží co potrava červům. Kdyby též někdo znovu této tak krásné myšlenky, která nyní ovšem již z všeobecněla, ale roku 1811 již v hlavě Galašově se zrodila, a posud o jeho bystrém duchu a bezpříkladné obětavosti to nejkrásnější podává svědectví, uchopiti se chtěl, jak by mezeru takmeř 50 let vyplnil? — Ale doufejmež! Nový se probouzí duch, a pak „spojenými silami“ předce by to šlo.

On byl také v našem okolí ten první lékař, jenžto zadarmo a s velikým prospěchem, ač jej představení v tom málo podporovali, kravské neštovice k vyhubení přirozených vštěpovati začal — dada sobě vše k tomu potřebné jakož i nástroje od svého přítele Tomáše Fryčaje v Brně zaopatřiti. Roku 1806 začal několik školáků v kreslení a malování cvičiti, což až nedlouho před svou smrtí vždy činíval. Chtěltě ale též v nedělní školy mládež v rýsování, malování, řezbě, a poznání přírody zadarmo vyučovati, ale tehdejší měšťané mu k tomu ani potřebné přípravy ani nástroje ani žádné místo nedali. Později začal Galaš jenž i při svém slabém zraku, hluchotě a ustavičné churavosti všecky ducha svého mocnosti napínal, aby

vlasti své prospěl, kterouž nadevšecko na světě miloval, těžce postonávati. Roku 1812 totiž když u jednoho měšťana hranického svatnici maloval, dne 20. července právě svou práci dodělával, s lešení špatně zdělaného dolu spadl, a tímto těžkým pádem tak si na prsou uškodil, že po dlouhé časy sobě sotva oddechovati mohl, a vždy na jakousi žádnými léky nevyhojitelnou sraženinu v prsou si stěžoval, jižto za příčinu své smrti pokládal.

Jeden z žáků jeho praví nasledovně:

Bylo to asi roku 1833, když jsem od svého otce do kreslicí školy k p. Jos. Galašovi doveden byl. On v svém starém a sešlém věku ještě vždy svým krajanům dobře činiti za svou povinnost pokládal, a nemoha jinak, alespoň dítky školní ve čtvrtek dvě hodiny a v neděli po odpoledních službách Božích a i také v jiné dny v kreslení vyučoval. Za mého času bylo nás u něho asi 20, jenž jsme se k tomuto dobrému stařečkovi, který slepý, hluchý a velmi sešlý byl, s velikou radostí schazívali, jen na jedno oko něco málo skrz zvětšující sklo viděl, a něco málo na jedno ucho slyšel, když naň silno voláno bylo. On nás jak své vlastní dítky miloval bez rozdílu, jestli kdo z bohatšího neb chudšího domu byl, a krásnými příklady jakož i vlastními zkušenostmi ze svého života nás na dobré cesty přivesti hleděl. Hlavní jeho napomenutí ale bývalo: Dítky, varujte

se pýchy, neb pyšný člověk každému se protiví! — Nikdy, bytbyste i sebe více uměli, a nad jiné vyníkali, nikdy sobě nemyslete, že jste více než druzí, neboť ač se mnohý člověk zdá sprostým býti, předce často velmi dobrých vlastností jest; a když je ponížený a úslužný k druhým, získá sobě mnohokrát dobré přátele, kteří mu nápomocní jsou, kdežto pyšný a vysokomyslný sám sobě ponechán bývá a tak málokdy ku štěstí přijde. — Bojte se Boha, držte se víry, která vás na světě dobrými na věčnosti pak šťastnými učiní. — Shromáždějte sobě co nejvíce umění a vědomostí, neboť i to nejnepatrnější umění časem člověku prospěšno býti může. — Buďte hodní občané horliví vlastenci, a nikdy se za svou řeč mateřskou nestyďte a za obyčeje předků svých, nebo kdo se za řeč a obyčeje rodičů svých stydí a je zavrhuje, ohavník jest. Ještě mnohé jiné napomenutí nám dával, a vůbec řeč jeho jen lásku jevila. Nebylo to ale tak jen prázdné a suché napominání, on ku všemu věděl pěkný příběh buď z vlastní zkušenosti, buď z knéh co doklad řeči své, a velmi jsme se těšivali na tyto hodiny, které v paměti zachováme až k smrti své a s vděčností zpomínati ho budeme.

Platu za toto tak pracné a namáhavé vyučování nikdy sobě nepředpisoval, jen stím spokojen jsa, co z dobré vůle rodičové mu přinesli. Když jsem z učení u něho vystoupil zemřela za nějaký

čas v 72. roku svého věku jeho manželka Anna dne 18. listopádu 1836 na horečku, kterouž srdečně oplakal, a od té doby očihledě chřádnul. I jeho stařícká služka onemocněla, tak že jej tam přebývající sluha nemocných Matěj Riedl obsluhovati musel. Tenkrátě odevzdal již své poboční stavení dobročinnému účelu, přijímal totiž nemocné do něho, sám je léčil, jim léky kupoval, a nadzminěným sluhou je opatrovati dal. Já i jeho bývalí žáci často jsme ho navštěvovali, z čehož velikou míval radost. Byltě on sám pravý doklad toho všeho, v čem nás poučoval a napomínal.

Konečně pokynul Pán a věrný služebník jeho po dlouhé nemoci, zemřel 1840 dne 15. února, dočkav se 86. let. Vojsko zde ležící poslední mu prokázalo co vojenskému lékaři poctu. Na jeho pohřbu bylo sice dosti lidí, ale nikoliv tak mnoho, jak by to byl odevšech zasluhoval. Pohřební průvod vedl tehdejší vp. farář Jan Rada pak assistenti vp. František Bayer a vp. Jan Otava. Kromě těch přijel vp. František Šerý z Lešné a vp. Fiala z Chorině. Při spuštění rákve do hrobu držel vp. P. Fiala přiměřenou smuteční a důtklivou řeč, zmínil se o bezžichtné dobročinnosti a také o mnohých pronásledováních zvěčnělého, právě ku konci, že odkaz jeho poslední vůle jest tím nejlepším důkazem jeho lásky ku chorobou sklíčenému člověčenstvu vůbec a svým milým krajanům zlášť.

Nyni stojí na hrobě jeho na vysokém podstavci v kameni vytesaná truchlicí uměna s lírou, u nohou jejich na knize sova, znak učenosti. Zbudován jest pomník ten r. 1842. dle nápisu od jeho ctitelů. Roku pak 1862. od jeho vděčných krajanů přičiněním slovanského čtenářsko-zpěvák-kého spolku znovu obnoven byl.

Podobizna Galašova vyšla od Dr. P. Ruprechta Přecechtěla na 6. obrazu „výtečníků českoslovanských“ a jest dle podobizny jeho, která se nachází v „besedě hranické“ vyvedené od něho samého s nápisem: Josef Galaš delineavit 1780.

Ku konci těchto památek nemohu opomenouti zvolati zvěčnělému J. Galašovi „Sláva!“ za to že tak mnoho pro své rodné místo učinil a sepsal, dle jehožto zápisků i já se namnoze řídil, pak vysloviti své díky všem, jenžto vydání těchto památek usnadnili, zláště p. Karlu Šumbalovi, jenž mnohou obtížnou cestu se mnou v té záležitosti konal, a na mnohé památky mne upozornil.

O b s a h.

	Stránka
Doba první	4
„ druhá	15
„ třetí	25
„ čtvrtá	47
Město Hranice	74
Fární chrám	81
Kostel P. Marie	93
Kaple sv. Antonína	96
Kostel sv. Cyrilla a Methodia	98
Bývalý farní chrám	98
Bývalý chrám sv. Šebastiána	100
Bývalý sbor adamitů	102
Škola	103
Dobročinná nadací	104
Dobročinné ústavy	106
Rádnice	109
Zámek	109
Zámecká kaple matky Boží	110
C. k. dělostřelecká akademie	111
Kostel sv. Barbory	113
Teplické lázně	116
Kaple sv. Peregrina	118
Propašť	118
Zříceniny hradů	119
Zivotopisný nástin Josefa Heřmana Aga- pita Galaše	130

